

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**ЛІНГВІСТИКА Й ЛІНГВОДИДАКТИКА: ЗДОБУТКИ І
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

26-27 листопада

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

Одеса – 2020

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**ЛІНГВІСТИКА Й ЛІНГВОДИДАКТИКА: ЗДОБУТКИ І
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

26-27 листопада 2020 року

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

Одеса – 2020

УДК 801.8 + 811
ББК 81.2(4Укр)я5
Л59

Друк за ухвалою вченої ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол № 6 від 26.11.2020 року)

Редакційна колегія:

Євтушина Т. О. – к.філол.н., доц., доц. кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін – відповідальний секретар;

Прокопенко Л. І. – к.пед.н., доц., доц. кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін – відповідальний редактор;

Босак Н. Ф. – к.пед.н., доц., доц. кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Горіна Ж. Д. – к.пед.н., доц., доц. кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Кучерява О. А. – к.пед.н., доц., доц. кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Лазаренко С. В. – к.філол.н., доц., доц. кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Марчук О. І. – к.філол.н., доц., доц. кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Мельник М. Р. – к.філол.н., доц., доц. кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Сподарець В. І. – к.філол.н., доцент, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Мельник С. М. – к.філол.н., доцент, Одеський національний політехнічний університет.

Л59 Лінгвістика й лінгводидактика: здобутки і перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців (м. Одеса, 26-27 листопада 2020 р.) [Електронне видання]: зб. тез / редкол. Т. О. Євтушина, Л. І. Прокопенко. Одеса: ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2020. 139 с.

У збірнику вміщено доповіді учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців «Лінгвістика й лінгводидактика: здобутки і перспективи розвитку» (м. Одеса, 26-27 листопада 2020 р.). Матеріали збірника можуть бути корисними для широкої філологічної аудиторії.

За зміст тез, достовірність цитувань та оригінальність викладення матеріалу відповідальність несуть автори

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2020
© Автори статей, 2020

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Горіна Жанна, Сандул Руслана ПОЛІКОВОДА ІНФОРМАЦІЯ В ТЕКСТАХ ЗОВНІШНЬОЇ РЕКЛАМИ СУЧАСНОГО МЕГАПОЛІСУ	7
---	----------

СЕКЦІЙНІ ЗАСІДАННЯ

Аргірова Марія РОЗМОВНО-ПРОСТОРІЧНА ЛЕКСИКА С. ЖАДАНА (НА МАТЕРІАЛІ П'ЄСИ «ХЛІБНЕ ПЕРЕМИР'Я»)	14
--	-----------

Бізякіна Олена ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ МОВНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ В АНГЛІЙСЬКОМОВНІЙ РЕКЛАМІ (НА ПРИКЛАДІ РЕКЛАМИ ЗАСОБІВ ГІГІЄНИ)	17
---	-----------

Босак Ніна, Кашу Тетяна СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ЗАГОЛОВКАХ НОВИН ІНТЕРНЕТ-САЙТІВ	23
---	-----------

Бошков Андрій КОНЦЕПТ «МІСТО» ТА ЗАСОБИ ЙОГО ВИРАЖЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. Б. ПРИСТЛІ «ANGEL PAVEMENT»)	27
---	-----------

Бурдейна Тетяна ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ НА БАЗІ ПЛАТФОРМИ MICROSOFT TEAMS	32
---	-----------

Гордуз Вікторія ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВОСТИЛИСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У АВТОРСЬКИХ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ КАЗКАХ «Little Daylight»: Sara Cone Bryant, «Raggylug»: Sara Cone Bryan, «The Lion and the Gnat»: Rev. Albert E. Sims, «The River Bank»: Kenneth Grahame, «The Piper At the Gates of Dawn»: Kenneth Grahame, Rowling J. K. Harry Potter and the Half-Blood Prince, Pullman P. Northern Lights	34
---	-----------

Горіна Жанна, Олійник Олеся ЗАСОБИ ВЕРБАЛЬНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ FACEBOOK, INSTAGRAM, TWITTER	38
--	-----------

Дрібноход Катерина
ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЕПІТЕТІВ У
ТВОРЧОСТІ О. УАЙЛЬДА (НА ОСНОВІ РОМАНУ «THE PICTURE OF
DORIAN GRAY») 43

Дякун Катерина
МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ СФОРМОВАНОСТІ ІНШОМОВНОЇ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ
ВЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 48

Єдер Ольга
ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ ОПОВІДАННЯ
АГАТИ КРІСТІ «THE TUESDAY NIGHT CLUB» (ПЕРЕКЛАДАЧ
В. Й. ШОВКУН) 52

Землянська Аліна, Сажко Уляна
РОЗВИТОК УЯВИ І ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА ЗАНЯТТЯХ
З ЛІТЕРАТУРИ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМУ СТВОРЕННЯ
КАЛІГРАМИ 56

Кімінчижи Марія
ІНТЕГРОВАНЕ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В
СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ 60

Коваленко Марія
ЧИ ЗАЛИШИТЬСЯ ШЕКСПІР SHAKESPEARE В УКРАЇНСЬКИХ
ПЕРЕКЛАДАХ? 63

Кратюк Світлана
ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВ ЯК НОВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ 70

Кузнєцова Ганна
МУЗИЧНО-ПОЕТИЧНА ПОП-КУЛЬТУРА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ 74

Кузьменко В. О.
СЛОВА-СИМВОЛИ У МОВОТВОРЧОСТІ ГРИГОРА
ТЮТЮННИКА 78

Мартакова Олена
МОВНА ГРА В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ ГАЗЕТНОМУ ТЕКСТІ 81

Марчук Олена, Тодорова Тетяна
ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІЄСЛІВНОЇ СИНОНІМІКИ У
ХУДОЖНЬОМУ ТЕСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ О. ГОНЧАРА
«ЦИКЛОН») 85

Мельник Мирослава, Бажанюк Тетяна
СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ
ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ В ІДІОСТИЛІ ЛІНИ КОСТЕНКО (НА
МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «РІЧКА ГЕРАКЛІТА») 88

Никитюк Євгенія
ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 94

Пінігіна Ю. Г.
ХУДОЖНІ ДОМІНАНТИ ПОЕТИЧНИХ ЗБІРОК І. АНДРУСЯКА
«НЕМОЖЛИВОСТІ МОВИ» ТА «ЧАСНИКОВИЙ СІК» 97

Посна Тетяна
ЛІНГВОКОНФЛІКТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТІВ
АНГЛОМОВНИХ ЗМІ 99

Проконенко Ліліана, Попова Тетяна
ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЖАНРУ ЕСЕ 104

Проконенко Ліліана, Хархаліс Мар'яна
КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ
КОМПЕТЕНТІСНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 109

Пшенішнюк Наталія
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ У
ФОРМУВАННІ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОВНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ 114

Русєва Ірина
ТОПОНІМІКОН ХУДОЖНЬОГО ЧАСОПРОСТОРУ РОМАНУ ЮРІЯ
ВИННИЧУКА «ЛЮТЕЦІЯ» 117

Сергієнко Марія
НАВЧАННЯ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ ЧИТАННЯ
АНГЛОМОВНИХ КРАЇНОЗНАВЧИХ ТЕКСТІВ У ПРОЦЕСІ
ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ 120

Сокаль Марія, Махницька Анастасія
СУЧАСНЕ УНАОЧНЕННЯ МАТЕРІАЛУ УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ 123

Токар Олександра
ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ВИРІШЕННІ ЗАВДАНЬ МОВНОЇ
ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ 125

Торопова Тетяна
ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В
ГОВОРІННІ ІНТЕГРОВАНО З ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЮ
КОМПЕТЕНТНІСТЮ 127

Хмельнюк Надія
НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 129

Хрустинська Інна
МЕТОДИ Й ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ
УЧНІВ 5 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 132

Ястремська Валентина
НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ 135

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Жанна Горіна,
к. пед.наук, доцент кафедри української філології і
методики навчання фахових дисциплін
Університету Ушинського
Руслана Сандул,
здобувач вищої освіти 1 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
філологічного факультету
Університету Ушинського

ПОЛІКОДОВА ІНФОРМАЦІЯ В ТЕКСТАХ ЗОВНІШНЬОЇ РЕКЛАМИ СУЧАСНОГО МЕГАПОЛІСУ

Статтю присвячено вивченню текстів малих форм вуличної комунікації на позначення найменувань міських об'єктів у комунікативному просторі українського мегаполісу. Здійснено спробу подати різноаспектний аналіз структурних, лексико-семантичних, соціолінгвістичних особливостей мови міста.

Ключові слова: текст вивіски, мова міста, способи номінації.

The article is devoted to the study of sign board texts of urban object names in a city communicative space of Ukrainian megalopolis. An attempt is made to present various aspect analysis, structural, lexical-semantic, sociolinguistic features of city language.

Key words: sign board text, city language, ways of nominations.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Гуляючи вулицями українського мегаполісу, милуючись його архітектурою в зоні історичного ареалу, ми так чи інакше занурюємося в його комунікативний простір, який забарвлений усіма кольорами веселки, з усіма можливими і неможливими розмірами і формами конструкцій, з усіма можливими і неможливими текстами, які з різних ракурсів на будь-якому вільному клаптику фасадів будівель, вітрин рясніють привабливими або надокучливими афішами, написами, вивісками. Лексика міста, вулична комунікація, а отже, мова великого мегаполісу, а разом з ними і міське середовище, за Ю. Лотманом, складають своєрідний «котел текстів», які «побутують у найрізноманітніших соціальних сферах»[1, 129].

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянута проблема і на які спирається автор. Сучасна вітчизняна лінгвістика активно досліджує власні назви, з одного боку, продовжуючи розробляти традиційні напрями ономастики, пов'язані з дослідженням їх лексичної природи. Яскравим свідченням цього є поява ґрунтовних досліджень, присвячених регіональному аналізу українських ергонімів: О. Белей (ергономікон Закарпаття), Н. Кутуза (ергоніми м. Одеси), М. Цілина (ергонімія Києва), О. Дудка (ергономікон Харкова), Н. Лесовець (ергоніми Луганська), Ю. Горожанов (ергономікон Луцька), І. Ільченко (ергоніми Запоріжжя), С. Мартос (емпороніми Херсона) тощо. З іншого боку, використовуючи нові можливості інтерпретації власних назв, надані

антропоцентричною науковою парадигмою, їх тлумачать у межах лінгвокультурологічних студій, герменевтики, ономасіології, когнітивної лінгвістики, етно - та соціолінгвістики тощо.

Мета статті полягає в аналізі полі кодової інформації текстів зовнішньої реклами в комунікативному просторі сучасного мегаполісу.

Виклад основного матеріал. Зовнішня реклама є чи не найдавнішим різновидом рекламної індустрії, одним із потужних маркетингових інструментів, бо навіть попри те, що змінюються техніки, вдосконалюється її дизайн, лишається незмінною технологія маніпулятивного впливу на аудиторію. Припускають, що витoki зовнішньої реклами беруть початок зі стародавніх наскельних написів або зображень, розписування стін, каменю з метою заявити про себе чи продати свій товар. Носії інформації зовнішньої реклами змінювали один одного протягом століть, зрештою, перетворившись на фантастичні витвори людського прогресу, які сьогодні маємо можливість спостерігати у світових мегаполісах. Наявна й значна кількість наукових визначень поняття «*зовнішня реклама*» («канал комунікації зі своїм кінцевим споживачем, який впливає на аудиторію за допомогою розміщення рекламних звернень на різних конструкціях, будівлях, рухомих транспортних засобах [3, 102], «сегмент рекламного ринку, який динамічно розвивається та є джерелом інформації про різні товари і послуги і певним чином системою навігації у великому місті» [5, 37], «оформлення рекламними елементами об'єктів громадського призначення» [2, 67], які так чи інакше акцентують на тому, що зовнішня реклама, призначена для сприймання широкими верствами населення, розташовується на афішах, транспарантах, вітринах, фасадах, рекламних щитах, вивісках. С. Бердишев, аналізуючи різноманітні погляди на особливості і функції зовнішньої реклами, подає таке узагальнювальне бачення, з яким ми цілком погоджуємося: а) підтримання і доповнення реклами, що розміщують ЗМІ, шляхом нагадування широкому загалу про товар, або фірмове найменування, а також пов'язаними з ними властивостями чи ідеями, б) сприймання зовнішньої інформації зумовлене типом і можливостями конструкції (вивіски, вітрини магазинів, перетяжки, установки на даху, покажчики, таблички) в) конструкції (штендери), прапори, вимпели, лайтбокси (світлові коробки), фасадні написи з використанням об'ємних елементів з підсвічуванням і без нього, щитові і панельні конструкції й електричні світлові написи, зовнішні плакати, г) короткий час контакту, але з високою частотою контакту: більшість споживачів пересуваються щодня одними й тими маршрутами, відповідно, бачать ту саму рекламу, д) може бути виконана, як інформаційно, так і емоційно, вирішуючи різні маркетингові завдання [3,104].

Традиційно зовнішню рекламу розподілено на мобільну (розташована на рухомих носіях, типу громадського транспорту, оголошень на залізничному вокзалі в залах очікування, автостанціях і т. ін.) й стаціонарну (різноманітні плакати, металеві конструкції або ті, які світяться), хоча часто їх поєднують, що уможливорює їх тлумачення як вуличної реклами. Звичайно, вона має частіше натрапляти на очі, бути стислою, зрозумілою, оригінальною, привертати увагу яскравим дизайном, щось нагадуючи або про щось оголошуючи. Зовнішня

реклама презентована широким асортиментом носіїв, що характеризуються різними підходами в залученні потенційних клієнтів, споживачів, регіональною специфікою кожного конкретного міста. Коротко схарактеризуємо основні:

- *Біл-борд* – розрахований не лише на транспортний потік, але й пішоходів, після вивісок і табличок, він є найбільш популярним у вуличній рекламі
- *Сіті-лайт* – яскрава рекламна конструкція у великих мегаполісах із зображенням на рівні людини й гарною підсвіткою в нічний час
- *Беклайт* – схожа на біл-борд конструкція з характерною внутрішньою підсвіткою, що дозволяє рівномірно освітлювати рекламний сюжет
- *Дахова конструкція* – міцна металоконструкція з рекламною інформацією та надійним кріпленням до покрівлі
- *Банер* – широкоформатне полотно з друкованою на ньому інформацією, що оформлює фасади будівель, приміщень, проїзну частину, щити й біл-борди
- *Призма (призматрон)* – різновид біл-борда з десятками трикутників на поверхні, що дозволяють розміщувати кілька сюжетів одночасно (в середньому до 3) зі швидкістю зміни сюжету 10-15 секунд
- *Тролл* - розтяжка полотна (частіше вініл), розташована над проїжджою частиною дороги, має цільову споживчу аудиторію водіїв і пасажирів, анонсує акції, концерти, вибори
- *Стела* – кам'яна, мамурова, гранітна або дерев'яна плита з висіченим на ній текстовим блоком або зображенням
- *Уніформа (сандвіч-мен)* – театральний костюм або рекламна інформація на тілі людини, коли за певну плату людина носить на спині або грудях рекламні плакати чи роздає флаєри
- *Рекламний флаєр* – невеличка листівка дає право на отримання знижки, подарунку або іншого бонусу, частіше неподалік від самого закладу
- *Транзитна (транспортна) реклама* – носії якої розміщують на бортах транспортних засобів
- *Вивіска* – різновид візуальної реклами
- *Штендер* – мобільна чи переносна рекламна конструкція, що встановлюється на вулиці поруч із безпосереднім об'єктом реклами
- *Реклама на зупинках громадського транспорту* – з використанням великих за розміром рекламних постерів, щитів, оголошень
- *Пілони* – це така спрощена модифікація двосторонніх рекламних стел (хоча є й трибічні чи круглі пілони)
- *Афіші* – один з найдавніших зразків візуальної реклами, що мають високу інформативність і доволі розгалужену структуру (напр., тумба).

Як бачимо, такий широкий арсенал носіїв зовнішньої реклами, який наявний у комунікативному просторі сучасного мегаполісу, можливо витлумачити як важливий канал вуличної комунікації, де кінцевим адресатом є споживач, увагу якою привертають рекламні звернення, розміщені на будівлях, різноманітних конструкціях, рухомих транспортних засобах тощо. Цей канал здійснює помітний вплив на цільову споживчу аудиторію не лише завдяки інформуванню

про різні товари, акції, події чи послуги, але й справляючи на неї неабиякий емоційний або психологічний вплив (формули AIDA, AIDMA). Зокрема під останнім розуміють також і процес, який неодмінно проходить кілька стадій: *привернення уваги – підтримання інтересу – поява емоцій – переконання – ухвалення рішень – дія* (Ф. Джефкінс, М. Душкіна, Ж. Лакан, Ю. Миронов, К. Мозер, Д. Огілві).

Отож, ключовим інструментом зовнішньої реклами є візуальний образ, тобто «спілкування» з використанням зображальних засобів, що мають вплив на зорове сприймання інформації. Потік візуальних образів переробляється свідомістю настільки швидко, що фактично не залишає часу ні на аналіз, ні на синтез інформації, що надходить, до того ж активно стимулюється й увага.

З'ясуємо, якими характерними рисами вирізняються полікодові тексти зовнішньої реклами. Передовсім вони відзначаються *цілісністю*, утворюючи один багатшаровий знак, залучаючи в контекст одразу кілька значень (напр., оригінальне оформлення вивіски вітрини кредитної спілки «*Idea*», де зображено чоловіка з трьома ногами й вміщено слоган «*Один кредит – три переваги*» Основне призначення – здивувати). Проявляється в текстах малих форм мови мегаполісу специфічна *багатоплановість* їх змісту, адже розширюються можливості інтерпретації завдяки поєднанню слів і зображення. Суттєвою ознакою таких текстів є їх *лаконічність*, згорнутість, що полегшує сприйняття і робить їх більш цікавими для широкої споживчої аудиторії (напр., вивіска кав'ярні «*Вечерня Одесса*» із зазначенням годин роботи розташована на тлі фотографії вечірнього Дюка). Наявність зображення дозволяє мінімізувати вербальну інформацію, і багато що стає зрозумілим без зайвих слів, адже зображальний компонент спонукає до потрібних асоціацій, натякаючи на прихований смисл (напр., на перших банерах житлового комплексу «*Парк Совін'йон*» було зображено тещу з вухами всім відомого мультиплікаційного героя Шрека, що налаштує адресата на правильне декодування змісту). Важливо також відзначити й *доступність* таких текстів завдяки їх широкій розповсюдженості, адже палітра вуличних рекламних текстів перебуває в безпосередньому зв'язку із сьогоденням. Скажімо, беклайт (схожа на біл-борд конструкція з внутрішньою підсвіткою, що дозволяє рівномірно освітлювати потрібні частини сюжету) одеського інтернет-провайдера «*Тенет*», в основу сюжету поклав дві смислові лінії – з лівого боку, зображення людини, яка має проблеми з різними місцевими провайдерами, з правого – колоритного мексиканця в національному одязі, який знається на пекучих спеціях, а отже, пропонує «гарячу пропозицію» (цікаво, що ця ідея була повністю запозичена з вінницького беклайту місцевого інтернет-провайдера «*Еверест*»). Звідси випливає ще одна важлива риса полікодової інформації таких текстів – виразне соціокультурне тло характеру повідомлень, тобто відображення нагальних проблем і реалій сучасного великого українського міста.

Не завжди у випадках із зовнішньою рекламою обов'язково наявні символи, метафори, широта значень. Частіше добре продумана вулична комунікація містить цікаві знахідки, так би мовити, «родзинки», які пропонують спостережливому мешканцеві міста подумки проаналізувати або ж насолодитися

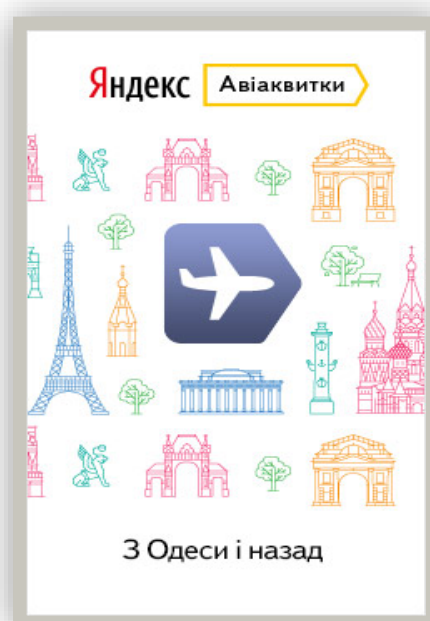
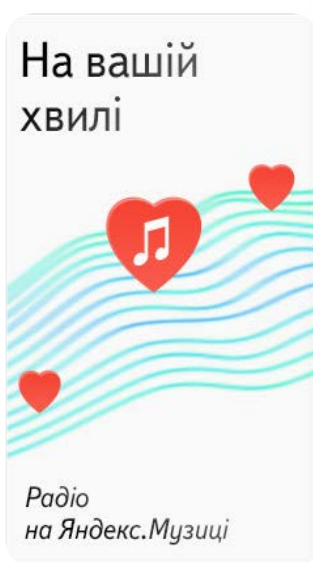
тим, що рекламування конкретного товару чи послуги здійснено зі смаком, з увагою до створюваних образів. Наприклад, маємо цікаві висновки з аналізу реклами кави відомого бренду «Nescafe Green Blend», яка повідомляє, що вона «Містить на 70% більше антиоксидантів, ніж зелений чай». Частина слогану (70%) виконана з використанням зображення зелених кавових зерен. Коли настільки вдало сполучаються дві знакові системи (буквене чи цифрове зображення перетворюється на малюнок або навпаки), можемо констатувати значне увиразнення змісту повідомлюваного через збільшення прозорості асоціацій. Кавові зерна двох кольорів зображені і в нижній частині плакату, у чашці так само бачимо двокольорову каву – скрізь спостерігаємо натяк на подвійну природу рекламованого об'єкта. Зелений колір більшої частини зображуваного викликає виключно позитивні асоціації із корисністю, природністю, свіжістю. До того ж, зерна кави, на які роблять особливий акцент, зелені та майже не обсмажені. Тут багатозначні слова «зелений» – і у значенні назви кольору, і в розумінні «свіжий». Відтак ключові маркетингові прийоми, використані при створенні цього плакату, – колір й особливості варіювання шрифту – забезпечують йому комерційну привабливість.

Доволі поширеними є випадки соціальної реклами, розміщені так само на різноманітних носіях. Вона відрізняється від комерційної реклами тим, що не закликає до придбання певного продукту чи користування певною послугою, а лише звертає увагу на якусь суспільну проблему чи покликана мотивувати. Яку розповсюджену проблему сучасного суспільства викриває лайтбокс, розміщений у вестибюлі молодіжного хабу? Зміст ґрунтується на значенні наявного символу, так званої «собачки», позначки, яка одразу викликає асоціації із мережею Інтернет, віртуальним спілкуванням, електронною поштою, соціальними мережами. «Собачка» повністю замінює голову однієї з фігур на зображенні. Без

вербальних приписів можна зрозуміти, про що саме йдеться. А от текстовий компонент («*Ти не можеш без неї жити?*») цікавий ще тим, що містить елемент мовної гри. Яка саме «вона» мається на увазі? Пояснення різні: той, хто надто захоплений спілкуванням в Інтернеті і не може жити без віртуальної реальності або без людини, з якою спілкується віртуально, або без тієї ж «собачки», яка є концентрованим символом віртуального життя.

Характерною рисою текстів зовнішньої реклами є багатство значень. Одне і те саме слово, один і той самий вислів можна декодувати по-різному. Створювачі якісної реклами, щоб викликати в потенційного споживача позитивні асоціації, прагнуть зацікавити і мовною грою, і небанальним ракурсом подання, і унікальною пропозицією. Розглянемо банер зі слоганом «*На вашій хвилі*». Слово «*хвиля*» само по собі багатозначне, а введене в контекст, стає ще більш насиченим. Зображення натякає на хвилю води, річкової чи морської. Але, по суті, йдеться про радіохвилю.

Маємо й алюзію на фразеологізм «*Бути на своїй хвилі*». *Яндекс.Музыка*: адресант закликає бути оригінальним, унікальним, мати можливість жити на свій смак, керуватися своїми потребами. І знову тут фігурує слово «*хвиля*». Подібна гра слів привертає увагу, налаштовує на позитивне сприйняття рекламодавця, меморизує пропозицію *Яндекс.Музики*. Хоча символи, зображені на банері, ніяк не виражені вербально, адресат сприймає їх у вигляді малюнків – і розуміє, про що йдеться. Двобічністю тлумачення позначений і флаєр - «*Кредити для агробізнесу. Кращі умови для росту!*». Величезний гарбуз тут символізує і конкретні успіхи представників агробізнесу (великі плоди), і їх кар'єрне зростання, і збільшення їх капіталу. Але самий текст був би досить невиразним і сприймався б однобоко, якби не поєднання із зображенням. Так само і зображення само по собі не дало б нам необхідної інформації, бо не факт, що ми неодмінно здогадалися б, яку саме послугу тут рекламують. Аналізуючи послуги Яндексу, розглянемо плакат

Яндекс.Авіаквитки, який є доволі небагатослівним у плані вербальному, але ж яким красномовним він стає, коли уважніше придивитися до малюнків. Виліт, скажімо, здійснюється з Одеси, але в якому напрямку? Зображення - символи натякають на подорожі до Єгипту, Франції, Німеччини, Росії та інших країн. Отже, словесне повідомлення керує нашим сприйняттям, іконічне – допомагає «додумати», «дофантазувати».

Тлумачачи мову великого міста як культурно-комунікативний простір дослідники (В. Беляєва, М. Голомідова, Ю. Горожанов, Є. Красильникова, Т. Нікітіна, Н. Пушкарьова) підкреслюють збільшення її діалогічності, креативності комунікативних стратегій, які в акті найменування міського об'єкта використовує номінатор з метою підвищення «комунікативного комфорту» (Т. Нікітіна, Т. Шмельова) місцевих мешканців, поліпшення їх «комунікативного самопочуття» (В. Беляєва) і разом з цим «якнайшвидшим досягненням бажаного комунікативного ефекту, як, наприклад, у випадках із текстами вивісок, розпізнати цей об'єкт, уявити характер здійснюваної діяльності, оцінити необхідність включення його у сферу своїх життєвих інтересів (М. Голомідова), тобто спонукати адресата до відвідання цього закладу, придбання того чи іншого товару тощо»[4,138]. Однак самі тексти зовнішньої реклами є семіотично неоднорідними і роль іконічного компоненту (ілюстрація): а) полягає в абсолютній синонімії з вербальним елементом (кав'ярня «*Ситий кіт*» супроводжена малюнком товстого, випеченого кота), б) слугує так званим кваліфікатором (зображення овочів і фруктів на вивісці невеличкої крамниці з назвою «*Горизонт*» натякає на профіль магазину), в) може виступати безпосереднім елементом тексту, який заміщує ціле слово, окрему букву у слові, пунктуаційний знак (у назві зоомагазину «*Пес и Кот*» літеру О замінило зображення голови кота).

Висновки і перспективи дослідження. Полікодовість інформації у текстах зовнішньої реклами сучасного українського мегаполісу впливає із самих комунікативних потреб його мешканців: сьогодні вони бажають не лише дізнатися, що і де знаходиться, продається, пропонується, а й посміхнутися, здивуватися оригінальності ідеї номінатора, отримати позитивні емоції, гуляючи вулицями міста. Таким чином, саме полікодовість комунікативного простору створює передумови для проявів креативності, мовної гри, комічності або жарту, а не офіціозу, роблячи мегаполіс близьким, своїм і зрозумілим для різних поколінь місцевих жителів, різних його соціальних прошарків, таким, що вселяє надію на отримання гарного настрою і від перебування в міському просторі, і від самої комунікації з ним.

Література

1. *Лотман Ю. М.* (1992) Семіотика культури и понятие текста [В:] Избранные трактаты. Таллин. Т. 1. С. 129-132. 2. *Миرونю Ю. Б.* (2007) Основи рекламної діяльності. Дрогобич. 108 с. 3. *Нельке М.* (2012) Техники креативності. Москва. 134 с. 4. *Никитина Т. Г.* (2019) Городское ономастическое пространство: диалог номинатора и интерпретатора [В:] Коммуникативные исследования. № 1. – С. 137-151. 5. *Устин В. Б.* (2009) Искусство наружной рекламы. Санкт-Петербург. 304 с.

*Марія Аргірова,
асистент кафедри слов'янського мовознавства
Університету Ушинського*

РОЗМОВНО-ПРОСТОРІЧНА ЛЕКСИКА С. ЖАДАНА (НА МАТЕРІАЛІ П'ЄСИ «ХЛІБНЕ ПЕРЕМИР'Я»)

У статті розглянуто особливості пласту розмовної лексики, його складники і функціонування в художньому творі на матеріалі постмодерної п'єси С. Жадана «Хлібне перемир'я». Дослідження виявило наявність різних груп розмовної лексики: суржикізми, росіянізми, просторіччя.

Ключові слова: розмовна лексика; стилістично-забарвлена лексика; суржикізми; росіянізми, просторіччя.

The article considers the peculiarities of the layer of colloquial vocabulary, its components and functioning in the work of art on the material of the postmodern play by S. Zhadan "Bread Armistice". The study revealed the presence of different groups of colloquial vocabulary: surzhikisms, russianisms, colloquialisms.

Key words: colloquial vocabulary, stylistically colored vocabulary, surzhikism, Russianism, vernacular.

Постановка проблеми. Особливості просторічного стилю не втрачають своїх інтересів у лінгвістиці останні кілька десятиліть, а лінгвістичні дослідження цього питання — неосяжні. Сучасна світова література з властивим їй прагненням до натуралізму дуже широко презентує розмовну та «знижену» лексику. Незважаючи на неоднозначне ставлення, розмовна та «знижена» лексика становить важливу та невід'ємну частину лексикону, в тому числі, сучасної української художньої літератури. Постмодернізм як літературний жанр є величезним пластом для дослідження, адже кожен письменник примножує інтерес до лінгвістичних розвідок науковців. Зокрема С. Жадан надає можливість спостерігати мовні зміни на прикладі Східної частини України. Використання розмовно-просторічної лексики у п'єсі Сергія Жадана «Хлібне перемир'я» дає уявлення про ті реалії матеріального і духовного світу, які були (і є) актуальними в період війни на Сході України ХХІ ст.

Аналіз досліджень. Проблематику стилів та розмовно-просторічну лексику зокрема у різні часи досліджували В. Девкин, М. Цуркан, І. Гальперін, І. Чередниченко, Л. Коробчинська, С. Бирик, М. Пилинський, тощо.

Творчість С. Жадана неодноразово була предметом критичних розвідок О. Бойченка, Т. Гундорової, О. Ірванця, В. Моренця, М. Сулими та ін. Серед останніх літературознавчих досліджень зазначимо публікації В. Фоменко, С. Негодяєвої, О. Романенко та ін.

Метою статті є виявлення функціонального потенціалу розмовно-просторічної лексики в текстах української постмодерної прози на матеріалі постмодерної п'єси С. Жадана «Хлібне перемир'я». Аналізуючи мовну ситуацію в Східній Україні, Сергій Жадан зауважив: «Ми в дитинстві говорили суржиком.

Але це такий український суржик, тому що коли хтось говорив російською, з нього сміялися. У нас там на півночі Луганської області говорять суржилом, але на українській основі – переважають українські слова з російськими вставками» [5].

Виклад основного матеріалу. Спостерігаємо, що мова персонажів твору С. Жадана наближена до мовлення жителів маленьких міст сходу України в реальному житті: насичена росіянізмами, сленгізмами й навіть нецензурними лайливими словами. Коли ж читач поринає в душевні переживання, спогади, роздуми про життя, тобто те, що справді є важливим, автор постає «ніжним ліриком». Ось як, наприклад, С. Жадан поринає у філософський відступ перед черговим розділом п'єси: «Даровано нам було відчуття прихистку у цьому домі. Відчуття тиші на схилах, відчуття прохолоди в криницях. даровано нам було відчуття тепла на ранок та прохолоди надвечір» [2,14].

У п'єсі спостерігаємо велику кількість російських форм особових імен: *Толік та Антон* – рідні брати, головні персонажі твору; *Тьотя Шура* – подруга покійниці; *Валічка* – жінка, яка прикидається глухою; *Коля і Машка* – подружня пара; *Рінат* – друг братів; *Вась, старий, дядя* – жаргонні звертання, якими оперує один з головних героїв.

У звертаннях дійових осіб один до одного письменник зазвичай уживає адаптовані до російської мови форми. Показовим є використання імен Толік, Саня, Жора, Тоха: в авторському мовленні функціонує його літературна форма, а в діалогах – скорочені варіанти цих імен:

– Чорт, *Толя*. Моста нема [2, 14].

– Сам дурак. Сказала *дядя*, машину-на блокпост, сам уплав [2, 14].

– *Саня* мер? Думає, він сидить [2, 18].

– Алло! *Жора? Саня? Саша? Саи*, добрий день. Антон, Шевцов. Да, да, я. Спасибі, я вас тожє радий..... [2, 19].

– *Тоха*, шо не так: шо я читаю в її окулярах чи шо я читав взагалі [2, 21].

Значну частину суржикових слів становлять російські лексеми, адаптовані під українські, наприклад:

– Ну як це - забудь? *Оддадуть* [2,14]. – замість укр. *віддадуть*

– Шию *одпусти*, задушиш [2, 16]. - замість укр. *відпусти*

– Ти хоч прибрав би нагорі. Бардак. [5, 17]. - замість укр. *безлад*

– Ладно-ладно. Давай не зараз [2, 17].

– Ти мені *вобице* нашого старого *напоминаєш*. [2, 20]. - замість укр. *взагалі, нагадуєш*. Це лише незначна частина вибірки суржику присутнього в п'єсі, адже С. Жадан пише мовою східноукраїнських територій, в яких суржик є частиною побутового мовлення.

Уживання фонетичного варіанта питально-відносного займенника *шо* є однією з ознак слобожанських говірок, що відзначав С. П. Бевзенко: «... варіант *шо* переважає в південно-західних діалектах..., хоч знаходимо його в паралельному вжитку в південно-східних (напр., середньонадніпрянських, степових, слобожанських) (виділення наше)» і в поліських...» [1,122].

Ця риса яскраво виражена в мовленні персонажів п'єси:

– Поїсти є *шо*? [2, 15];

–І шо, брат? Як далі? Як будемо? [2, 16].

Уживання скорочених форм лексем: *нема, чьо, кеме* – в зн.кілометр, *сюда*.

Наприклад:

- Так його давно *нема*. Тиждень, як розбили. До перемир'я ще [2, 14];

- До центру? 10 *кеме*. І моста немає. Ти шо, вбхід підеш? [2, 17];

- Кудя загрузимо? Немає моста, не проїдеш *сюда* [2, 17];

- Ну а *чьо* мені її – за стіл сажат. [2, 15];

А також ми можемо спостерігати не правильне вживання русифікованого займенника ПО. Наприклад:

- Вася, він співав або *по-п'яні* ... [2, 20];

- Ну а шо ти зразу пивом. Не пивом. *По-любому* треба в домі прибрати... [2, 22];

- За мир казав. Казав, буде перемир'я. Хлібне. Так шо *по-ходу* не сидить [2, 18];

Висновки і перспективи дослідження. Отже, мовні засоби в п'єсі С. Жадана «Хлібне перемир'я» контрастують: з одного боку, авторське мовлення позначене зразковими літературними формами, творче світосприйняття митця вловлює найтонші відтінки словесного матеріалу, а з іншого, – автор для створення мовленнєвого портрета персонажів уживає позанормативні елементи, зокрема суржикізми, про що яскраво свідчать майже всі репліки п'єси численні діалоги у творі.

Характерною особливістю стилістичного використання розмовно-просторічної лексики в постмодерністських текстах є те, що вона поєднується, з одного боку, з іншими видами нелітературного мовлення (зокрема, соціальними діалектами – сленгом та жаргоном), з іншого – з урочистою лексикою високого стилю. Поєднання розмовно-просторічної лексики з соціальними діалектами свідчить про зближення різних соціальних різновидів мовлення; наявність же в одному текстовому уривку різнопідсистемних (різностильових) мовних елементів та їх контрастування виступає засобом потужної експресії.

Перспективою подальших досліджень вважаємо аналіз функціонування розмовно-просторічної лексики в інших прозових та поетичних творах Сергія Жадана, з'ясування її значення для формування особливостей ідіостилю письменника.

Література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Вища шк., 1980. 246 с. 2. Жадан Сергій. Хлібне перемир'я [п'єса]. Чернівці: Меридіан Черновіц, 2020. 128 с. 3. Нередкова С. С. Мовний суржик як вид трансформації форм слів у мовленні луганців. Лінгвістика : зб. наук. пр. Луганськ, 2011. № 3(24). Ч. I. С. 93–100. 4. Ставицька Л. Суржик: міф, мова, комунікація. Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти : зб. наук. пр. / за заг. ред. Л. Ставицької. Київ: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. С. 31–120. 5. Українська правда життя: life.pravda.com.ua/interview/2008/10/1/8684

Олена Бізякіна,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
факультету іноземних мов
Університету Ушинського
Науковий керівник: к.пед. н., доц. К. І. Зайцева

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ МОВНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ В АНГЛІЙСЬКОМОВНІЙ РЕКЛАМІ (НА ПРИКЛАДІ РЕКЛАМИ ЗАСОБІВ ГІГІЄНИ)

Статтю присвячено лінгвістичному аналізу мовного маніпулювання в англійськомовній рекламі (на прикладі реклами засобів гігієни). Виокремлено п'ять типів основної частини рекламного тексту; виявлено маніпулятивні стратегії в рекламних медіатекстах.

Ключові слова: лінгвістичний аналіз, мовне маніпулювання, англійськомовна реклама, медіатексти.

The article is devoted linguistic analysis of linguistic manipulation in English advertisement (on the example of advertising the hygiene products). Analysing linguistic means, which were used in the publicity texts of the hygiene products, five types of basic part of publicity text were selected by the author. Manipulative strategies were exposed in publicity mediatexts.

Keywords: linguistic analysis, linguistic manipulation, English advertisement, mediatexts.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні, під дією розвитку глобальних он-лайн мереж, рекламна індустрія видозмінює свої форми відповідно до вимог часу. Паралельно з класичними формами поширення на телебаченні, радіо та у пресі, з'являються та функціонують такі рекламні напрями, як SMM (Social Media Marketing), PR (Public Relations), Target тощо.

Незалежно від шляху та сфери поширення (товарообіг, шоу-бізнес, політика, економіка, соціальні напрями) теоретики та практики реклами переконують, що саме мовленнєве формування рекламного меседжу є основоположною його сприйняття реципієнтом. Тому вплив, дія та результат мовленнєвого контексту в сучасному рекламному дискурсі стали предметом наукового пошуку українських та закордонних учених у галузях соціології, психології, масових комунікацій, лінгвістики.

Аналіз наукових досліджень. Так, у ключі функціонування мовної дії контекст рекламного дискурсу досліджували вітчизняні науковиці О. Малинівська, Л. Островська, І. Городецька. У міжнародній науковій спільноті інтерес до реклами у розрізі лінгвістичної парадигми висвітлювали вчені: Т. Тріснотаті, Є. ван Реймерсдал, С. Бурман, М. Буйзсен, Е. Розендаль.

Попри посилену увагу наукової спільноти до функціонування мови як комунікативного засобу і реклами як медіа продукту, її морфотворчих, комунікативних та психологічних ознак, її мовленнєва дія та маніпулятивні ознаки не достатньо вивчено, що і мотивує **актуальність** дослідження. Також науковий інтерес становить порівняння мови впливу та мовленнєвої маніпуляції в англійськомовній рекламі відповідно до гендеру реципієнта. Нам цікаво дослідити, чи змінюється лексика та риторика подання рекламного тексту

відповідно до статі реципієнта. Найкраще це прослідковується у вузькоорієнтованих нішевих продуктах таких, як косметика та засоби догляду. Відповідно до цього ми і формуємо нашу мету - встановити та проаналізувати мовленнєву дію і мовленнєве маніпулювання в англійськомовній рекламі на матеріалі засобів догляду: дезодорантів; шампунів та гелів, порівняти їхні лінгвістичні ознаки відповідно до адресного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження стали зразки англійськомовної реклами засобів догляду: дезодорантів; шампунів та гелів за 2000 - 2020 роки (50 зразків).

У різних царинах науки учені розглядають маніпуляцію передусім як психологічну технологію, яка є орієнтованою на маніпулятивні дії мотиваційною, потребовою та свідомою сферами людської особистості. Основною метою котрих є реалізація соціально-політичних, економічних і інших переваг.

В. Зірка зауважує, що «будь-яка реклама - це звісно ж, маніпуляція свідомістю» [4, 173].

Вважають, що феномен маніпуляції полягає саме у тому, що вона здатна піддавати деформації та змінювати світогляд людини, її погляди та соціальну поведінку.

Сучасне суспільство характеризується надмірним інформаційним засиллям. Інформпотік, складовою якого, в тому числі, є і рекламний вектор, здійснює ще більший маніпулятивний вплив на особистість.

Лінгвістична складова цього впливу стала інтересом наукових розвідок багатьох сучасних філологів, зокрема ґрунтовно цю тему у своїй праці вивчає О. Македонова. Аналізуючи лінгвостилістичну організацію та прагматичне функціонування англійськомовного рекламного дискурсу за видом реалізації прагматичної функції, вона відокремлює такі функціональні типи рекламних повідомлень [6, 22-23]: рекламні повідомлення інформаційного впливу; рекламні повідомлення аргументованого впливу; рекламні повідомлення сугестивного впливу; рекламні повідомлення маніпулятивного впливу.

Т. Безугла характеризує рекламний текст як такий, що «зумовлює розгляд комунікативних дій продуцента рекламного дискурсу не як мовленнєвих, а як дискурсивних актів. Якщо мовленнєвий акт є взаємодією адресанта і адресата у дискурсі, яка ініціюється інтенцією адресанта і відбувається за допомогою мовних засобів, то дискурсивний акт – взаємодія адресанта і адресата у дискурсі, яка ініціюється інтенцією адресанта і відбувається за допомогою як вербальних, так і невербальних засобів» [2, 235].

Відповідно, рекламний дискурсивний акт становить «дискурсивну взаємодію продуцента і реципієнта рекламного тексту, яка ініціюється інтенцією продуцента пропонувати товар або послугу на ґрунті креолізованого рекламного тексту».

Отже, як було сказано вище, у роботі ми провели *власне дослідження*, під час якого проаналізували 50 зразків рекламних текстів аудіовізуального промоційного продукту брендів гігієни та догляду таких брендів, як: «Сатау» (2 зразки), «Ахе» (5 зразків), «Old spice» (2 зразки), «Dove» (2 зразки), «Venus»

(2 зразки), «Gillette» (2 зразки), «Rexona» (5 зразків), «Pantene» (7 зразків), «Syoss» (3 зразки), «head&shoulders» (5 зразків), «Clear» (10 зразків), «L`oreal» (5 зразків).

Треба сказати, що в телевізійному дискурсі важливим фактором є співвідношення того «що озвучують» та того, «що показують», тому, на нашу думку, потрібно аналізувати такий тип медіатексту, не упускаючи співвідношення аудіовізуального ряду та текстового супроводу, в тому числі титрування. Відповідно, ми аналізували сам текст за параметрами використання лексем, та у площині синтаксичного розбору. А потім відносили його до того візуального супроводу, в контексті якого він був поданий.

Таким чином, у поле нашого аналізу потрапляють не лише медійні текстові блоки озвучені диктором та / або слогани протитровані на екрані, а й їхні співвідношення з аудіовізуальним рядом.

«Ефективність використання потребо-мотиваційного механізму для посилення рекламного впливу може бути тим істотніше, чим більш точно розробники реклами визначають загальні характеристики структури мотивації типових представників цільової аудиторії» [1].

Аналізуючи лінгвістичні засоби, що використано в рекламних текстах засобів догляду та гігієни використано функційно-емпіричний критерій В. Зірки, відповідно до якого ми відокремлюємо п'ять типів основної частини рекламного тексту [5], що подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Типи рекламного тексту за В. Зіркою

Тип рекламного тексту	Трактування		Приклади
1. Спонукальний, або реклама-заклик	Цей тип реклами був розроблений 1896 року американським рекламистом Елмером Левісом. Тоді він впровадив першу і досі найпопулярнішу формулу промоції. AIDA(attention – interest – desire – action, тобто увага – інтерес – бажання – дія). Саме вона лежить у основі побудові рекламних текстів спонукального характеру. Основним критерієм оцінки якого є привернення уваги реципієнта, утримання його уваги та спонукання придбати товар. «Для цього звернення може містити гарантію задоволення потреб адресата реклами».	4%	
2. Власне інформативний	дослідження підтверджує результати проведених раніше наукових пошуків, в яких доведено, що найчастіше головною метою таких текстів є	7%	

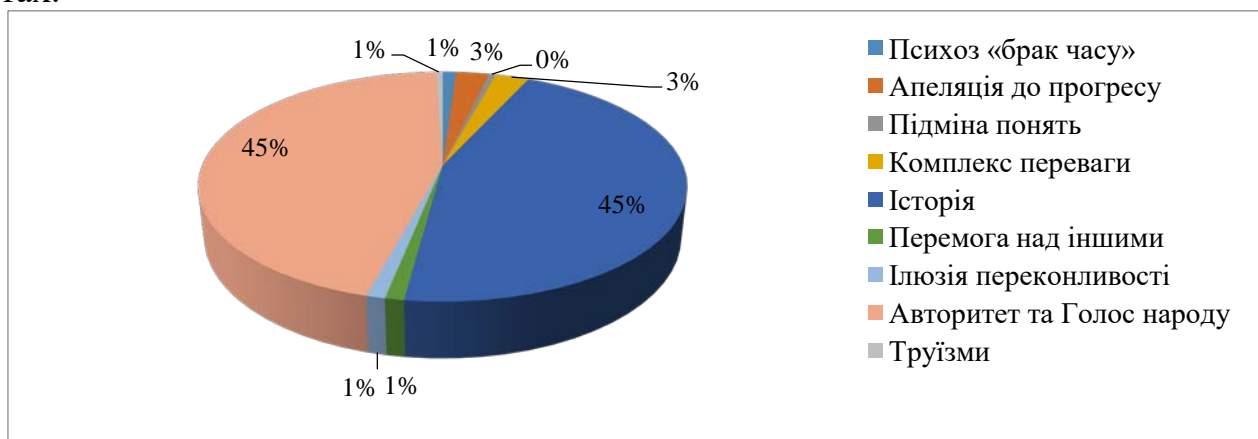
	бажання викликати у споживача довіру, для чого уникають використання вищих ступенів порівняння, невизначеності, розповідаючи все повністю й правдиво. Створюючи текст оголошення такого типу, автор має на меті поінформувати адресата про основні характеристики пропонувані йому товарів чи послуг. Мета зумовлює, насамперед, великий за обсягом текст цих оголошень.		
3. Контактний, або психологічний	Повідомлення контактного або психологічного типу знаходяться якнайближче до потенційного споживача, спрямовані саме на нього. Таке наближення забезпечує використання особового займенника you (ти, ви) або присвійних займенників your (ваш, твій), our (наш).	9%	
4. Експресивно-оцінний	відрізняються від інших широким використанням емоційно-забарвлених мовно-стилістичних засобів, які значно увиразнюють зміст рекламного тексту, забезпечують його стислість та полегшують процес запам'ятовування. Оголошення цього типу призначені, як правило, для підкреслення якості, виключних можливостей рекламованого товару чи послуг. Тому частіше „ключовим” словом тексту є прикметник, зокрема, вищого або найвищого ступеня порівняння, або крилата фраза чи цитата з художнього твору.	0%	«Sadly he isn't me.» When pressure spikes, Gillette Clear Gel keeps you Cool. Goes on clear with no white marks to provide 48 Hours of Odor and Wetness Protection. No other Men's Clear Gel is Stronger. «Because strong is always beautiful
5. Реклама-загадка	відносимо рекламні тексти, у яких зображення товару супроводжується завданням або загадкою, що його стосується. Така реклама зазвичай починається запитанням:		«What will you wear today?»

З історії відомо, що в 1896 році американський рекламист Елмер Левіс запропонував першу і найвідомішу сьогодні рекламну формулу AIDA, що

розшифровується як attention – interest – desire – action, тобто увага – інтерес – бажання – дія. Саме за цією формулою побудовані тексти спонукального типу.

Суть формули полягає в тому, що ідеальне рекламне звернення (маємо на увазі не тільки текст, але рекламу в цілому) перш за все повинно привертати увагу. Йдеться і про зовнішній бік реклами, зокрема, рисунок, який може мати яскраве кольорове оформлення і відноситься до невербальних складових реклами. Привернувши увагу аудиторії, реклама повинна утримати її інтерес. Для цього звернення може містити гарантію задоволення потреб адресата реклами. Крім того, воно має викликати бажання спробувати запропонований товар чи скористатися послугою. Нарешті, текст повинен містити «підказку» для покупця, що саме він має зробити, наприклад: “NEW PRO-X ADVANCED CLEANSING SYSTEM. It took a team of dermatologists along with OLAY to design this instrument that delivers supersonic cleansing. Professional and clinically designed, it cleanses 6 times better. But better than that, the PRO-X Advanced Cleansing System sets your skin is up for supersonic anti-aging moisturization. Go to OlayProfessional.com”. Так, у даному тексті рекламований засіб представлений як надзвичайно швидкий інструмент очищення (instrument that delivers supersonic cleansing), що був спеціально створений професіоналами (professional) і результат від користування яким буде в 6 разів кращим. Також у кінці тексту міститься «підказка», де покупець зможе отримати більше інформації про рекламований товар (Go to OlayProfessional.com). Нерідко рекламний текст вимагає стислості, лаконічності і тоді оголошення не містить даних про якість товару, не інформує про його особливості, а закликає придбати товар як такий, що вже відомий читачу. Тому “ключовим” словом у подібних текстах є дієслово у формі наказового способу, наприклад: Meet the simply ageless family with OLAY Regenerist Serum! Go beyond clear skin. Break free of breakouts pore by pore (L’ORÉAL) [3, 88-89].

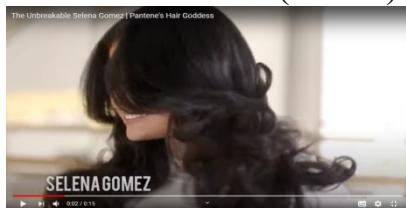
На малюнку 1, що зображено нижче, ми навели результати наших власних досліджень стосовно використання маніпулятивних стратегій в рекламних медіа текстах.

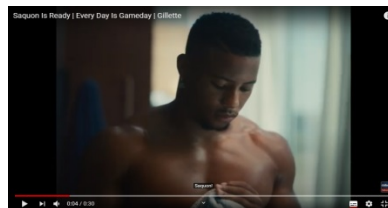
Мал.1 Використані маніпулятивні стратегії у рекламних медіатекстах

З малюнка 1 ми бачимо, що найпопулярнішими методами маніпулятивних технологій, які були використані рекламниками у проаналізованих промо-продуктах є: «Розказана історія» і «Авторитет та голос народу» (однаково високий показник - 45 %). Для досягнення цього ефекту рекламники

використовують титрування, наприклад «Selena Gomes» (Мал.2). Паралельно застосовують усне представлення. Варто зауважити форму використання подібного прийому в рекламі «Gillette», де відомий спортсмен Сайкон Берклі презентує себе у монолозі: «Suquon, listen son. You never be the biggest kid. So you should be the smartest» (Мал.3)

Мал.2 «Selena Gomes»

Мал.3 «Gillette»

У ході нашого аналізу (малюнок 4) ми також проаналізували і навели статистику використання типів речень у рекламних текстах засобів догляду та гігієни. Варто зауважити, що в телевізійному форматі переважають гібридні форми речення, тобто такі, які мають ознаки декількох синтаксичних форм.

	спонукальні	розповідні	питальні	неокличні	окличні
Camay	2%	83%	0	0	2%
Axe	20%	60%	3%	60%	0%
Old spice	10%	6%	1%	17%	10%
Dove	1%	10%	2%	80%	7%
Venus	20%	40%	3%	92%	8%
Gillette	20%	40%	3%	92%	8%
Rexona	1%	90%	5%	93%	7%
Pantene	15%	69%	3%	92%	8%
Clear	1%	10%	2%	80%	7%
head&shoulders	20%	40%	3%	92%	8%
L'oreal	2%	90%	1%	98%	2%

Мал. 4 Засоби синтаксичного рівня в рекламних медіатекстах: типи речень

Отже, у нашому аналізі малюнок 4 також відіграє немало важливу роль – він ретельно розкриває і показує, як відомі нам бренди використовують у своїй рекламній політиці різні типи речень. Розглянемо деякі з них.

Так, наприклад, відомий у всьому світі бренд «Camay» у своїх рекламних текстах використовує 83% розповідних речень. Це характеристики товару, які транслюються через ознаки того, яким стане тіло після використання продукту: «unforgettable soft touch». І лише 2% їх речень – спонукальні: «try Camay rose effect».

Інший бренд «Axe» використовує прості речення, часто односкладні, а рекламного ефекту досягає шляхом яскравої візуалізації. При цьому 20% їхніх речень є спонукальними, 60% розповідними та неокличними.

Третій бренд на малюнку – «Old spice» -10% спонукальних речень: Lady, look at me. And now – look at your man. Back to me. Again at your man. Now back to me. Now back to him.»

Оскільки «Venus та Gillette» є двома векторами одного холдингу, то і форма їхньої реклами і типологія речень майже ідентичні. Ці бренди використовують

по 20 % спонукальних речень та по 40% розповідних. Таким чином, після власного проведеного дослідження з актуальної теми ми можемо зробити висновок, що у здебільшого проаналізовані рекламні одиниці тяжіють до використання називних та окличних речень.

Лексична палітра рекламного дискурсу складається з метафоризації та міфологізації. Синтаксична ж складається з простих розповідних речень.

Помічено, що реклами чоловічих і жіночих продуктів відмінні. Так, у рекламі чоловічих продуктів важливим аспектом, до якого апелюють, є відчуття гордості, не бути гіршим: «Будь чоловіком, як я», «будь справжнім чоловіком».

У рекламі жіночого продукту навпаки прослідковуємо ніжність, м'якість, материнство. При цьому успіх у жіночій рекламі – це вмиле поєднання усіх сфер діяльності. Однак, аналізуючи рекламу відомих брендів і їхніх продуктів, треба брати до уваги той факт, що вони повні прихованих паралелей. Прикладом цього є цитата з жіночої реклами: «Я сильна жінка – у мене сильне волосся», «Дезодорант, котрий ніколи не підведе – секрет справжнього успіху» та багато інших прикладів, які ми чуємо щодня з екранів наших телевізорів чи переглядаючи відео в інтернеті тощо.

Література

1. *Бажеріна К. В.* Використання маніпуляційних технологій у рекламі. Ефективна економіка № 12, 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3835>
2. *Безугла Т. А.* Англо- і німецькомовний рекламний дискурс: полікодовий лінгвопрагматичний підхід. URL: http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/13302/2/dis_Bezugla.pdf
3. *Городецька І. В.* Англійськомовний рекламний текст косметичних засобів: структура, семантика, прагматика. URL: http://specrada.chnu.edu.ua/res/specrada/7/dis_gorodecka.pdf
4. *Зирка В. В.* Рекламный текст: предпочтение манипулятивной лексики. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/21248/67%20-%20Zirka.pdf?sequence=1>.
5. *Зирка В. В.* Языковая парадигма манипулятивной игры в рекламе : дисс. на соиск. уч. степени доктора филол. наук : специальность 10.02.02. «Русский язык». Зирка Вера Васильевна. Днепропетровск, 2005. 462 с. 6. *Македонова О. Д.* Лінгвостилістична організація та прагматичне функціонування англійськомовного рекламного дискурсу. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/02_2017/Makiedonova_dis-.pdf

Ніна Босак,

*к.пед.н., доц. кафедри української філології і
методики навчання фахових дисциплін
Університету Ушинського*

Тетяна Кашу,

*здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
філологічного факультету
Університету Ушинського*

СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ЗАГОЛОВКАХ НОВИН ІНТЕРНЕТ-САЙТІВ

У статті подано аналіз індивідуально-авторських (семантичних) перетворень фразеологічних одиниць у заголовках сучасних українськомовних інтернет-сайтів.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, засоби масової інформації, індивідуально-авторські перетворення, трансформація фразеологізмів, мова періодичних видань.

The article analyzes the individual-authorial (semantic) transformations of phraseological units in the language of modern Ukrainian periodicals.

Keywords: phraseological units, mass media, individual-author transformations, transformation of phraseologisms, language of periodicals.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток мас-медіа зумовлює підвищену зацікавленість науковців до мови сучасних засобів масової інформації. Необхідність вивчення заголовків мови ЗМІ зумовлено тим, що в них використано не випадковий набір експресивних та граматичних засобів, а система, в якій усі елементи пов'язані, взаємозумовлені та логічно обґрунтовані. Крім того, заголовок посідає важливе місце в системі масової комунікації, адже його призначення – бути скомпресованим репрезентантом головної думки опублікованих матеріалів.

Використання фразеологізму як заголовка цілком природне і виправдане, зумовлене афористичністю, влучністю, образністю. Доречно використаний фразеологізм або його трансформований варіант неодмінно привертає увагу читачів. Семантико-стилістичне явище гри слів (у межах популярного фразеологізму чи назви відомого твору тощо) як засіб зацікавлення читача змістом публікації в останні роки стало більш поширеним, ніж у попередній період.

Аналіз наукових досліджень. Початок ХХІ століття характеризується активними новоутвореннями на фразеологічному рівні, а саме фразеологічними трансформаціями, які і стали основним предметом досліджень сучасних мовознавців. Д. Сизонов розглядає головні ознаки медійного фразеологізма – метафоричність, оцінність, конотативність, експресивність, ідіоматичність, які надають мові ЗМІ образності та виразності, а сам фразеологізм у медійній мові набуває нових відтінків у семантиці та може активно використовуватися як у прямому, так і трансформованому значеннях [2]. Л. Давиденко [1] у своїх дослідженнях виділяє види трансформацій фразеологічних одиниць: а) семантичні трансформації (власне семантичні трансформації та подвійна актуалізація ФО) або принцип семантичної градації; б) структурно-семантичні трансформації або модифікації (якісні та кількісні). Структурно-семантичні трансформації знаходять своє висвітлення у наукових доробках В. Ужченка та Л. Авксентьева [7]. Праці цих дослідників засвідчують, що саме засоби масової інформації стають регістраторами тих живих процесів, що відбуваються в мові, тому саме вони мають значний інтерес як лінгвістичні джерела для досліджень.

Метою статті стало дослідження семантичних трансформацій фразеологізмів у заголовках новинних українськомовних інтернет-сайтів, що передбачало розв'язання таких завдань:

1) розглянути способи семантичних трансформацій фразеологічних одиниць в заголовках новин інтернет-сайтів: власне семантичні трансформації, часткову подвійну актуалізацію, повну подвійну актуалізацію;

2) виявити причини збільшення появи трансформованих фразеологізмів у заголовках новинних інтернет-сайтів.

Виклад основного матеріалу. Л. Давиденко у своїх дослідженнях виділяє такі види трансформацій фразеологічних одиниць: а) семантичні трансформації (власне семантичні трансформації та подвійна актуалізація фразеологічних одиниць) або принцип семантичної градації; б) структурно-семантичні трансформації або модифікації (якісні та кількісні) [1]. У нашій статті ми зосередимо свою увагу на одному із цих видів – семантичних трансформаціях.

За визначенням Н. Скиби, семантичні трансформації – це смислові зміни фразеологічних одиниць, викликані її актуалізацією в особливих контекстуальних умовах, унаслідок чого узуальне фразеологічне значення набуває конотативних відтінків чи реалізується семантична двоплановість фразеологізмів [3, 60]. Специфіка власне семантичних трансформацій полягає в тому, що компоненти стійкого словосполучення не виявляють своїх потенційних лексичних значень: оновлюється фразеологічно цілісний зміст стійкого вислову. Власне семантичні перетворення фразеологізмів не спричиняють зміни традиційного значення та не порушують лексико-граматичного складу стійкого словосполучення. Ступінь відхилення від традиційного значення може варіюватися від збільшення абстрактного елемента в семантиці до появи додаткових смислових і стилістичних відтінків і до розвитку нового значення фразеологізму, наприклад, відео сюжет телевізійних новин «ТСН» каналу 1+1 під назвою «У Бога за пазухою» [4]. Пряме значення фразеологізму *у Бога за пазухою* – в найкращих умовах, у затишку й достатку [8, 180]. Серія відеосюжетів розповідає глядачеві про розкішне життя церковнослужителів Московського та Київського патріархатів. Фактично, аналізований фразеологізм репрезентує своє пряме значення у формі заголовку. Але, говорячи про його трансформацію, маємо взяти до уваги той елемент уживання фраземи, який несе в собі ментальну забарвленість, що розкриває викривально-саркастичний зміст сюжетного відеоряду, який повністю розвінчує істинну святість, набожність та безкорисливість служителів церкви. Прочитавши заголовок, глядач співвідносить його із наступним відеоматеріалом сюжету, який повідомляє про абсолютну абсурдність та неправильність розкішного життя церковнослужителів. Ситуація пов'язана з декількома семантичними полями. Приміром, слова О. Душки про те, що сюжет не спрямований проти церкви, зовсім інакше діє на глядача, понижуючи в їхніх очах постаті святих отців. Усе це дає змогу розкрити переносне значення фраземи через пряме. А відеоряд дозволяє зануритись у ситуацію та зрозуміти усю суть заголовку-фразеологізму.

Поширений прийом у заголовку новинного тексту – часткова подвійна актуалізація, яка можлива у тих випадках, коли ми можемо обіграти лише один із компонентів фразеологізму. Наприклад, сюжет новин ТСН каналу 1+1 під назвою «Зниклі безвісти» [5]. Тлумачний словник розшифровує цю фразу так: *зникнути безвісти* – шезнути звідкись надовго без будь-якого сліду [8, 64]. Відштовхуючись від прямого значення, ми можемо говорити про часткову подвійну актуалізацію. Позначаючи реалію життя, ця фразеологічна одиниця, що тлумачиться подвійно через наявність у мові відповідного вільного

словосполучення, не повністю розкриває свій внутрішній зміст, свою пряму семантику через сюжетно-інформаційне наповнення новини. Новина доносить до реципієнта відомості про те, що «*Ще один галицький журналіст зник на Донеччині...*» та «*...більше доби із ними немає зв'язку*» [5]. У цитаті ми маємо вказівку на час, протягом якого людина перебуває «безвісти» – доба. Часова семантика не збігається із семантичним значенням слова «надовго», яке подає нам тлумачний словник. Наступна ж цитата значно вкорочує проміжок так званої «безвісти»: «*Годину тому стало відомо: у Слов'янську зникла ще одна людина*» [5]. Подальше наповнення новини доносить інформацію лише про те, що людину було викрадено. Тобто можемо говорити про те, що із двох елементів фраземи **зникнути безвісти** розкриття своєї прямої семантики має лише слово **зникнути**. Саме тому приклад такого заголовку можемо віднести до часткової подвійної актуалізації як різновиду семантичної трансформації. У цьому прикладі маємо звернути увагу ще й на емоційно-підсилювальну функцію фразеологізму, який вжито в ролі заголовку, що інтригує глядача, концентрує його увагу на новині й дає змогу розмірковувати далі.

Повна подвійна актуалізація можлива лише в тому випадку, коли фразема має аналогічні вільні словосполучення в мові. Приміром, заголовок тих же телевізійних новин каналу 1+1 «Персона нон-грата» [6]. За тлумачним словником **персона нон-грата** – це особа, до якої ставляться негативно [8, 121]. Зіставимо це значення з основним змістом відеосюжету: «*Лідеру кримських татар ... заборонили в'їжджати у Крим впродовж 5 років*» [6]. Беремо до уваги семантику лексеми **негативно**. Прояв чогось негативного може бути представлений найрізноманітнішими формами. У нашому випадку – це категоричне небажання приймати людину на території Криму. А тому ми можемо говорити про те, що семантичне наповнення обох змістів (фраземи та сюжету) є тотожним, тобто потенційні значення компонентів фразеологізму реалізуються в новинному сюжеті. Фразеологізм **персона нон-грата** має своє відображення в реальному житті, оскільки ми завжди маємо змогу перефразувати його: особа нон-грата, небажана, стороння персона, але ми чітко розуміємо суть словосполучення. Тобто, комбінуючи слова тотожного або схожого семантичного забарвлення, маємо вираз, який буде відсилати нас до фраземи **персона нон-грата**. У ролі заголовку така фразема є яскравим прикладом повної подвійної актуалізації, оскільки тут можемо говорити про: наявність у мові вільного словосполучення, співзвучного з фразеологізмом; збереження лексико-семантичної структури фразеологізму; одночасну реалізацію лексичного і фразеологічних значень словосполучення.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, поряд із вживанням значної кількості фразеологізмів у традиційному значенні автори творчо використовують семантичні трансформації фразеологічних одиниць. Таким чином, ми дійшли висновку, що останнім часом у сучасній українській публіцистиці простежується активізація процесів творення індивідуально-авторських фразеологічних одиниць, що, по-перше, пояснюється бажанням сучасних ЗМІ швидко реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві,

користуючись образною оцінкою, по-друге, потребою привернути увагу читача, чому сприяють широкі стилістичні можливості фразеологізмів.

Причин збільшення частоти появи okazіоналізмів у заголовках як засобу трансформації фразеологізмів, на наш погляд, є кілька: синдром «пожвавлення» авторів журналістських матеріалів; певне зростання читацького інтересу до такого типу заголовків через їх семантичне насичення та okazіональну гру слів; пошуки інших шляхів вираження заголовків.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі інших видів трансформацій фразеологічних одиниць (структурно-семантичних), використовуваних у сучасній публіцистиці.

Література

1. Давиденко Л. Синтаксичні функції і структурно-семантичні модифікації фразеологічних одиниць: Автореф. дис. к.ф.н.: 10.02.02. Київський педагогічний інститут імені М. П. Драгоманова. К., 1992. 23 с.
2. Сизонов Д. Стилістична трансформація фразеологізмів в українських мас-медіа. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2018 № 37 том 3. [http://www.vestnikphilology.mgu.od.ua/archive/v37/part_3/39.pdf].
3. Скиба Н. Активні фразео т-ворчі процеси в українській публіцистичній і художній прозі кінця ХХ–початку ХХІ століть: Дис. к.ф.н.: 10.02.01. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2005. 223с.
4. Телевізійні новини «ТСН» / офіційний сайт. <http://www.ex.ua/823240r=28713>.
5. Телевізійні новини «ТСН» / офіційний сайт. <http://www.ex.ua/77621764r=28713>.
6. Телевізійні новини «ТСН» / офіційний сайт. Режим доступу: <http://www.ex.ua/77599446r=28713>.
7. Ужченко В., Авксентьєв Л. Українська фразеологія. Харків: Основа Харківського державного університету, 1990. 168 с.
8. *Фразеологічний словник української мови* : у 2-х книгах/ Укладачі: В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та інші. Київ : Наукова думка, 1993. 980 с.

*Андрій Бошков,
викладач-стажист
кафедри германської філології та
методики викладання іноземних мов
Університету Ушинського*

КОНЦЕПТ «МІСТО» ТА ЗАСОБИ ЙОГО ВИРАЖЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. Б. ПРІСТЛІ «ANGEL PAVEMENT»)

Статтю присвячено актуальному питанню дослідження концепту «місто» та засобів його вираження в романі Дж. Б. Прістлі «Angel Pavement».

Ключові слова: концепт «місто», Лондон, лінгвістичні засоби, лексико-семантична група.

The article is devoted to pressing issue of research of concept “city” and the means of its expression in J. B. Priestley’s novel «Angel Pavement».

Key-words: concept “city”, London, stylistic device, semantic field.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У наш час особливе місце в лінгвістиці відведено вивченню концепту в структурі художнього твору. Проблема не втрачає свою

актуальність протягом двох десятиліть, доказом чого є велика кількість робіт, присвячених вивченню даного феномену в різних його аспектах: філософському, культурологічному, лінгвістичному та літературознавчому. Втім, в Україні дослідження концепту в лінгвістиці набрало нових обертів лише в останні десятиліття. У контексті зазначеної проблематики ми звернулися до вивчення концепту «місто» в англійськомовному романі Дж. Б. Прістлі «Angel Pavement».

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянута проблема і на які спирається автор. Поняття концепт є предметом вивчення великої кількості робіт вчених у галузі лінгвістики (С. Воркачев, А. Залізник, Е. Карасик, Ю. Лотман, Л. Чернейко та інші) та культурології (В. Ильїн, Г. Слишкін, Ю. Степанов та інші науковці).

Існують різні тлумачення поняття концепт. Так, у лінгвістиці поняття концепт розуміють як «утворення, яке включає предметну, образну і ціннісну складові, причому «саме ціннісна сторона є визначальною для того, щоб концепт можна було виділити» [3, 153]. За Ю. Степановим, який вважає, що концепт слід розглядати у культурологічному аспекті, це «згусток культури в свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить в ментальний світ людини» [6, 53]. Тобто при вивченні концепту, слід особливу увагу приділяти саме культурній інформації, яку він передає. У контексті досліджуваної проблеми за основу поняття концепт ми візьмемо більш охоплююче інтерпретування цього поняття, яке було дано Г. Воркачевим, а саме: «Концепт – це одиниця колективного знання/свідомості (що належить до вищих духовних цінностей), й має мовне вираження і зазначену етнокультурну специфіку» [1, 3]. Мова тут розглядається не лише як засіб комунікації, а й як прояв певного менталітету народу, який сформувався протягом століть.

Мета статті – дослідити лінгвістичні засоби реалізації концепту «місто» у романі Дж. Б. Прістлі «Angel Pavement».

Виклад основного матеріалу. Місто як складний, різнорівневий феномен і складне багатоаспектне явище є предметом вивчення різних наук, у тому числі й лінгвістики. У художньому плані, як зазначає Е. Макеєва, «кожне місто формує свій тип героя, одночасно є самостійним організмом, який живе і має рівні права зі своїми мешканцями» [4, 114]. Отже, концепт «місто» – «одиниця колективного знання, яка має мовне вираження й етнокультурну специфіку» [2, 13].

Слід зазначити, що концепт міста – це концепт загальнолюдський, національний й індивідуальний, оскільки в кожній індивідуальній свідомості місто має своє відображення, індивідуальне розуміння, яке залежить від особистого досвіду людини.

Проведений аналіз тексту роману засвідчив, що концептуальне поле представлено в романі лексемою «city», яка повторюється 93 рази. Найбільш частотним прямим домінантом концепту є топонім – Лондон (120).

Зона ближньої периферії номінативного поля «місто» складають лексичні засоби, які номінують складові частини міста, тобто загальні лексеми: street (47), park (25), station (20), road (19), bridge (18), building (10), garden (6).

На основі аналізу лінгвістичних засобів вираження ми виявили наявність наступних семантичних груп, які розкривають певні характеристики досліджуваного концепту:

1. Місто (його архітектурні особливості):

The Tower Bridge (Тауерський міст, розвідний міст в Лондоні) [5, 9]; the Finsbury Park Empire (комплекс розважальних закладів) [5, 12]; St. Paul's Cathedral (собор святого Павла, архітектурна пам'ятка Лондона) [5, 13] Adelaide House, Manor House; Everyman Theatre [5, 22]; Marble Arch (Мармурова арка, спроектована як парадний в'їзд до Букінгемського палацу) [5, 151]; Lord (один з найбільших стадіонів в Лондоні) [5, 292]; вигадані урбаноніми: Chase & Cohen; Carnival Novelties, Dunbury & Co.: Incandescent Gas Fittings, T. Benden: Tobacconist та ін. (назви вигаданих фірм, прилавків)

2. Місто – адміністративний центр: the Bank of England (державний банк Англії, який контролює фінансове життя країни) [5, 17]; the modern business girl (with her latch-key) (сучасна працююча дівчина) [5, 60]; the member for the Tewborough Division (член парламенту виборчого округу Тьюборо);

3. Місто – центр промисловості й комерції: the Woolworth stores (дешеві універсальні магазини в Англії) [5, 70]; Petticoat Lane (ринок Лондона, «барахолка») [5, 150]; ex-government stores shops (універмаги, які продають товари для військових) [5, 156]; men in caps (робочі порти) [5, 9]; caddie fees (чайові обслуговуючому хлопчикові) [5, 22]; the Glad-Rag Way (шлях до багатства) [5, 145]; Elizabethan costume (костюми елизаветських часів, які відрізнялися пишністю) [5, 200]; an evening class in accountancy (вечірні заняття бухгалтерської справи) [5, 335]; stripped trousers and black coat, white spat business (традиційна манера вдягатися для робітників міста) [5, 452].

На це вказують й комерційні терміни: bill of lading (коносамент, транспортна накладна) [5, 261]; statement of account (виписка з банківського рахунку) [5, 411]; to be in receipt of (отримувати щось) [5, 411].

4. Місто – центр фінансового життя: the Bank of England (державний банк Англії, який контролює фінансове життя країни) [5, 17]; London School of Econom-eegs (Лондонська економічна школа) [5, 320]; they were subbing (брали аванс) [5, 285]; petty cash (кишенькові гроші) [5, 320]; The Post Office Saving Bank (банк, який приймає перекази поштою) [5, 228]; Arabian Nights finance (казкові фінансові операції) [5, 57].

Особливу роль у реалізації концепту «місто» відіграють лінгвістичні засоби, за допомогою яких передається авторське сприйняття міста. Серед стилістичних засобів перевага надається використанню метафори, зокрема метафори-персоніфікації, образного порівняння, епітетів та інших тропів. Так, наприклад, автор за допомогою метафори-персоніфікації «оживлює» Лондон, зображує велич міста, яке вдивляється у своїх мешканців, і сприймає їх як маленьких істот, місто, яке визначає долю своїх мешканців: «*London neither knew nor cared; nevertheless, there it was*»; «*London was looting itself; Both the blind eyes and the lighted eyes of its innumerable windows seemed to answer his stare and to tell him that he did not amount to very much, not here in London*» [5, 41]. Характерною

особливістю концепту «місто» в романі є зображення Лондона як цілісного організму, справжньої дійової особи.

У романі письменник створює справжній образ міста, що є своєрідним героєм, учасником подій. Так, наприклад, за допомогою метафори-персоніфікації він надає людських властивостей Тауерському мосту, що формує додаткові деталі образу міста Лондона: «*The Tower Bridge cleared itself of midgets and toy vehicles and raised its two arms, and then she passed underneath, accompanied by cheerfully impudent tugs, and after some maneuvering and hooting and shouting, finally came to rest alongside Hay's Wharf. Then the flare of the day died out, leaving behind a quiet light, untroubled as yet by the dusk*» [5]. Як можна побачити з наведеного прикладу, письменник майстерно комбінує декілька стилістичних прийомів, як-от метафору-персоніфікацію «*The Tower Bridge cleared itself of midgets and toy vehicles and raised its two arms*» доповнює авторська метафора: *the flare of the day died out* та епітети *fading flame, bright gold*.

Зазначимо, що майстерне використання тропів, зокрема, метафор, епітетів та образних порівнянь у конвергенції, створює негативний образ міста у романі. Наприклад: «*The white pillars of the Custom House were as plain as peeled wands Nearer still, two church spires thrust themselves above the blur of stone and smoke and vague flickering lights: one was as blanched and graceful as if it had been made of twisted paper...*» [5]; «*Both the blind eyes and the lighted eyes of its innumerable windows seemed to answer his stare and to tell him that he did not amount to very much, not here in London*» [5].

Елементи зони дальньої периферії номінативного поля концепту «місто» представлені не лише авторським смислами міста і людини в ньому, але й домінуючою емоцією, яка простежується у головних героїв, які спочатку сприймають місто справжнім монстром, а потім зачаровуються його красою перед Різдвом. Проілюструємо прикладами: «*...this glimpse of St. Paul's suddenly made him realise that this was the genuine old monster, London*» [5, 13]; «*the Moorgate Tube Station seemed like a monster sucking them down into its hot rank inside* [5, 132].

Найбільш яскраве вираження зміни емоційного стану ми простежуємо в Міс Метфілд: «*London was really marvelous, and the wonder of it rushed up in her mind and burst there like a rocket, scattering a multi-colored host of vague but rich associations, a glittering jumble of history and nonsense and poetry, Dick Whittington and galleons, Muscovy and Cathay, East Indiamen, the doldrums far away, and the Pool of London, lapping here only a stone's throw from the shops and offices and buses*» [5, 200]. Для міс Метфілд Лондон стає чарівним містом, що зачарувало її своїми чарами. Для створення цього образу Прістлі майстерно комбінує епітети *marvelous, multi-colored, a glittering jumble* та образне порівняння *wonder of it rushed up in her mind and burst there like a rocket*.

Створюючи своєрідний образ міста Лондона, який сприймається справжнім чарівним, загадковим місцем, оспіваним в легендах, містом з великою історією, письменник звертається також до алюзії, згадуючи персонажа Діка Вінгтона, героя англійського національного фольклору.

Зазначимо, що образ Лондону в романі постійно змінюється. Так, спостерігаємо зміну настрою Міс Метфілд, її відношення до міста, для якої Лондон спочатку здавався справжньою зачарованою країною, якою вона була зачарована, але після декількох місяців перебування в ньому вона виражає ненависть до нього, до того, як місто поводить з простими людьми: «*She felt like a shivering and bruised ant. Never had she hated London so much. She wanted to scream at it. When she got back to the Club, the only thing she wished to do was to have a long hot soak in the bath, and of course it was precisely the thing that everybody else wanted to do too*» [5]. Задля зображення емоційного стану Міс Метфілд автор використовує образне порівняння *she felt like a shivering and bruised ant*, порівнюючи її зі справжньою мурахою, напівроздавлену, тремтячу від холода.

Динаміку концепту «місто» надають люди, які знаходяться в постійному русі. Особливо це представлено в змальованій письменником картині передріздвяній метушні: «*London was looting itself. Those damp, dark afternoons seemed to rain people down into the shopping streets; whole suburbs burst upon Oxford Street, Holborn, Regent Street; the shops themselves were full, the pavements were jammed, and the vehicles on the crowded road could hold no more... // ... there passed a million women dragging after them a million children, who, after a brief space in some enchanted wonderland, were dazed, tired, peevish, wanting nothing but a rest and another bun. From a million bags, bags of every conceivable shape and colour, money, wads of clean pound notes straight from the bank, dirty notes from the vase on the mantelpiece, half-crowns and florins from the tin box in the bedroom, money that had come showering down out of the blue, money that had been stolen, money that had been earned, begged, hoarded up, was being pushed over counters and under little glass....*» [5]. Прістлі створює справжню атмосферу суєти перед Різдвом, функція якої полягає в підкресленні емоційного стану героїв, мешканців міста, увиразнення їх почуттів у конкретний момент життя. Метафора-персоніфікація *London was looting itself* та приховане образне порівняння *those damp, dark afternoons seemed to rain people down into the shopping streets* показують весь вплив міста на його мешканців. Місто репрезентовано як дійова особа, яка змушує людей йти й купувати речі, бродити, тим самим створюючи справжній безлад у місті перед Різдвом. Завдяки повтору слова *money* письменник створює образ міста капітала, міста, де гроші правлять, впливають на вибір простих людей, водночас обманюють їх, руйнуючи долі.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, на основі проведеного аналізу лінгвістичних засобів, що репрезентують концепт «місто» ми можемо зробити наступні висновки:

- матеріал дослідження репрезентує ціннісний й образний компонент концепту «місто»;

- ціннісний компонент концепту, представлений наступними установками, характерними для англійської лінгвокультури: *позитивна оцінка міста* (столиці) – центр промисловості й комерції та фінансів, адміністративний центр; *негативна оцінка життя в місті*, пов'язана з впливом суспільства на людину (фінансове становище);

- образний компонент концепту репрезентується архітектурними особливостями міста, а також персоніфікацією будинків, мостів та інших об'єктів міста, що надає йому особливостей живого організму.

На наш погляд, подальшою перспективою дослідження може стати зіставлення лінгвістичної реалізації концепту «місто» в англійськомовному та українськомовному художньому тексті.

Література

1. Воркачев, С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт. Москва: ИТДГК «Гнозис», 2004. 236 с.
2. Загороднева А.Р. Лексико-семантическая экспликация концепта «Город» в идиостиле И. Бродского: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Краснодар, 2006. 206 с.
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
4. Макеєва Е. Ю. Концепт «city» в художественном пространстве современного американского романа. Поволжский педагогический вестник. Самара, 2015. №2 (7). С.113-121.
5. Пристли Дж. Б. Искусство драматурга. Избранное: в 2-х т. / пер. с англ. И. Решетиловой. Москва: Искусство, 1987. Т. 2. С. 441-507
6. Степанов Ю. С. Концепт. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1997. С. 40-76.

Тетяна Бурдейна,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
факультету іноземних мов
Університету Ушинського
Науковий керівник: к.пед.н., доц. О. М. Геркерова

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ НА БАЗІ ПЛАТФОРМИ MICROSOFT TEAMS

Дистанційне навчання посідає важливе місце в системі освіти. Це форма навчання, яка дає можливість навчатись на відстані, отримувати якісні навички та вміння. Ідея такої освіти полягає у взаємодії викладача та студента у віртуальному просторі – через ПК за допомогою мережі Інтернет.

Охарактеризувати дистанційне навчання можна таким чином: сукупність технологій, що забезпечують доставку студентам основного обсягу навчального матеріалу, інтерактивна взаємодія студентів і викладачів у процесі навчання, надання студентам можливості самостійної роботи з навчальними матеріалами, а також у процесі навчання [2].

Проблемою дистанційного навчання та розглядом його аспектів займаються такі українські дослідники: Л. Калайдов, який досліджує роль викладача в системі дистанційного навчання; М. Мигович, роботи якої присвячено сучасному стану та перспективам розвитку дистанційної освіти в Україні; О. Адаменко, яка вивчає інновації в дистанційному навчанні; В. Осадчий, Т. Беліцька, В. Кухар, які досліджували аналіз законодавства, переваги та проблеми дистанційного навчання.

У наш час технології дистанційного навчання стрімко розвиваються, з'являється можливість безперервного самонавчання, загального обміну

інформації та знань незалежно від часових поясів. Така система служить ефективною підготовкою для фахівців різного профілю.

Багато світових компаній націлені на високоякісний зворотній зв'язок, створюючи системи дистанційного навчання для своїх співробітників.

Одна з лідерів програмних забезпечень для освітнього середовища – компанія Microsoft. Вона надає безкоштовний доступ до своїх програм для студентів вищих навчальних закладів.

Платформа Microsoft Teams, яка входить до пакету навчальних продуктів Microsoft Office 365, об'єднує розмови, вміст та програми в одному місці, де викладачі мають змогу створювати яскраве навчальне середовище для зв'язку та спільної роботи зі студентами.

Після аналізу роботи на платформі Microsoft Teams експериментальної групи, що складається зі студентів факультету іноземних мов Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, визначено, що цей програмний продукт має ряд переваг, що визначають перспективи його використання в процесі дистанційного навчання, а саме: безкоштовний доступ за ліцензійною угодою; доступ на мобільних платформах iOS та Android; зручна робота з текстовими файлами; можливість запрошувати гостей для разового відвідування (адміністрацію, батьків і т.д.); інтеграція всіх необхідних інструментів для реалізації процесу дистанційного навчання; оперативність адміністративного процесу; позакласна робота у вигляді віртуальних кружків та екскурсій.

Серед недоліків роботи на платформі Microsoft Teams можна виявити трудність при завантаженні та зависання програми у деяких студентів, що може бути спричинена пошкодженням файлів, заповненням кешем, або проблемами з автентифікацією мережі. Неоднорідність покриття телекомунікаційною мережею Інтернет суб'єктів України ускладнює використання програми у віддалених населених пунктах.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, дистанційне навчання неможливе без застосування інформаційно-комунікативних технологій. В наш час, є можливість створення систем безперервного самонавчання, обміну знаннями та інформацією у віртуальному просторі. При виборі платформи для дистанційного навчання, слід звернути увагу на функціональність та доступність, можливість інтеграції з іншими програмами для навчання.

Роблячи висновок із нашого дослідження, можемо сказати, що платформа Microsoft Teams підходить для якісного процесу дистанційного навчання. В подальшому, бачимо перспективу дослідження рівня знань студентів дистанційно на платформі Microsoft Teams в порівнянні з результатами денної форми навчання в університеті.

Література

1. *Веденев В.* Microsoft Office 365 в освіті. Семейство сайтов SharePoint. Введение. Microsoft. 2015. <https://docs.microsoft.com/ru-ru/archive/blogs/tasush/microsoft-office-365-9>.
2. *Корбут О. Г.* Дистанційне навчання: моделі, технології, перспективи. 2013. <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/%201123>.
3. *Начните с Microsoft Teams для дистанционного обучения.* <https://docs.microsoft.com/ru-ru/microsoftteams/remote-learning-edu>.

Вікторія Гордуз,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
факультету іноземних мов
Університету Ушинського

Науковий керівник: к.пед.н., доц. О. М. Геркерова

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИХ
ЗАСОБІВ У АВТОРСЬКИХ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ
КАЗКАХ «Little Daylight»: Sara Cone Bryant, «Raggylug»: Sara Cone Bryan,
«The Lion and the Gnat»: Rev. Albert E. Sims, «The River Bank»: Kenneth
Grahame, «The Piper At the Gates of Dawn»: Kenneth Grahame, Rowling J. K.
Harry Potter and the Half-Blood Prince, Pullman P. Northern Lights**

У статті досліджено особливості використання лінгвостилістичних засобів в англійських літературних казках на матеріалі «Little Daylight»: Sara Cone Bryant, «Raggylug»: Sara Cone Bryan, «The Lion and the Gnat»: Rev. Albert E. Sims, «The River Bank»: Kenneth Grahame, «The Piper At the Gates of Dawn»: Kenneth Grahame, Rowling J. K. Harry Potter and the Half-Blood Prince, Pullman P. Northern Lights

Ключові слова: літературна казка, лінгвостилістичні засоби, англійськомовна казка.

Актуальність теми. Кожний художній твір втілює в собі індивідуально-авторський спосіб сприйняття і організації навколишньої дійсності, тобто окремий спосіб концептуалізації світу. У цій системі уявлень автора про світ, поряд з універсальними загальнолюдськими поняттями, існують унікальні, часом фантастичні і парадоксальні уявлення автора, що є характерним для сучасної англійськомовної літературної казки. У кожному художньому творі автором створюється власна картина світу, яка є образним відображенням дійсності і втілюється в тексті літературного твору за допомогою лінгвостилістичних засобів.

В англійськомовних літературних казках використано велику кількість лінгвостилістичних засобів. У проаналізованих нами творах виявлено 899 мовних стилістичних одиниць, велика частина з яких належить до лексико-фразеологічних і синтаксичних стилістичних прийомів. У ми розглянемо частину з виявлених прикладів.

Дослідженню мовностилістичних засобів у сучасній англійськомовній казці присвячено роботи багатьох науковців. В. Пропп визначає саме поняття «казка» як «розповідь, що відрізняється від усіх інших видів оповіді специфічністю своєї поетики» [8]. Вивчення етапів становлення літературної казки та її лінгвостилістичних особливостей стало предметом дослідження таких вчених, як: В. Бегак, Л. Брауде, Е. Іванова, Т. Леонова, М. Липовецький, М. Мещерякова, В. Халізева, В. Шинкаренко та ін.

Метою дослідження є охарактеризувати особливості використання повторів та порівняння в авторських англійськомовних літературних казках «Little Daylight»: Sara Cone Bryant, «Raggylug»: Sara Cone Bryan, «The Lion and the Gnat»: Rev. Albert E. Sims, «The River Bank»: Kenneth Grahame, «The Piper At

the Gates of Dawn»: Kenneth Grahame, Rowling J. K. Harry Potter and the Half-Blood Prince, Pullman P. Northern Lights.

Виклад основного матеріалу. Обрані для аналізу казки відмінні своєю спрямованістю. Зокрема, казки “Little Daylight” та “Raggylug” містять елементи притчі, а казки зі збірки “The Lion and the Gnat” – це анімалістичні твори для маленьких.

У дієслівних формах 2 особи однини в цих казках: “Little Daylight”: Sara Cone Bryant, “Raggylug”: Sara Cone Bryan, “The Lion and the Gnat”: Rev. Albert E. Sims, “The River Bank”: Kenneth Grahame, “The Piper At the Gates of Dawn”: Kenneth Grahame, Rowling J. K. Harry Potter and the Half-Blood Prince, Pullman P. Northern Lights збережено дієслівне закінчення -st. Крім того, у дієслова to be у 2 особі використано форму «art» для теперішнього часу і форма «wast» для минулого, також властиві середньоанглійського періоду розвитку мови.

Образне порівняння засноване на семантичній схожості та характеризується наявністю слова, що виражає ідею подібності [4, 85]. Формальними виразниками мовлення є уподібнення в англійських казках найчастіше є:

LIKE His goggle eyes were like flame of fire (“Little Daylight”).

[AS] ... AS He really was as sharp as a needle (“The Lion and the Gnat”).

У досліджених англійських казках найбільшу частину формульних порівнянь використано в описах зовнішності персонажів.

Насамперед підкреслюється білизна обличчя дівчини, щоки і губи порівнюються з трояндами і вишнями, очі - із зеленою травою, наприклад:

... the girl-baby grew white as milk, with cheeks like roses and lips like cherries ... (“The Lion and the Gnat”).

.. .she was not a span high, and had hair like spun silver, eyes as green as grass, and cheeks red as June roses (“The River Bank”).

Наступна важлива характеристика зовнішності героїв обох статей - гарне волосся, яке традиційно порівнюються з золотом (рідше - з сріблом):

... her hair was so abundant that it fell around and covered her figure like an ample robe of glittering gold (“The Lion and the Gnat”).

The last one that came was taller than all the others and his hair was bright and shining like gold (“The River Bank”).

У описуваних англійськомовних казках формульні порівняння використано для характеристики негативних героїв, таких як велетні, ельфи, чорти та їхні помічники. Вони виконують експресивну дискурсивно-прагматичну функцію, допомагають створити атмосферу страху і таємничості, яка незмінно супроводжує появи цих надприродних істот. Наприклад:

His goggle eyes were like flame of fire (Harry Potter and the Half-Blood Prince).

Set ti a task, said he, with a voice like the roaring of an iron furnace (Northern Lights).

Then immediately there was a loud noise like thunder ... (Harry Potter and the Half-Blood Prince).

And it went on singing till the ogre fell asleep, and commenced to snore like thunder (Northern Lights).

Then, coming to the middle of the bridge, the giant's great weight broke it down, and he tumbled headlong into the water, where he rolled and wallowed like a whale (Harry Potter and the Half-Blood Prince).

За допомогою порівнянь передаються різні якості героїв, причому більша їх частина належить до загальномовних порівнянь, закріплених у результаті багаторазового вживання.

Так, сміливість героя порівнюється зі сміливістю лева: *bold as a lion*.

Якщо позитивний герой не тільки сміливий, але й нахабний, що допомагає йому в боротьбі зі злими велетнями, то використовується порівняння *as bold as brass*:

hurried up to the house and asked the woman, as bold as brass, if she could give him some breakfast ("The Lion and the Gnat").

Порівняння дають образну характеристику дій і вчинків казкових героїв, здебільшого чоловіків.

Особливо багато порівнянь виконують репрезентативну функцію. Вони характеризують швидкість, стрімкість дій персонажів, які передано через зіставлення зі швидкістю вітру:

... tore down the road like the wind, with the ogre after him ("The Lion and the Gnat").

Наступну групу складають порівняння, що характеризують стан героїв:

Now, having had no supper, was hungry as a hunter ... ("Little Daylight").

Об'єктом порівняння, що характеризує навколишнє середовище при описі природи, найчастіше стає вода. Наприклад:

Then they came to a stream of water as clear as crystal, which ran across the river ("Little Daylight").

Поодинокі порівняння образно передають рух часу:

Her master was so kind and loving that a year passed by like a summer day ("The Lion and the Gnat").

Залежно від статусу повторюваних одиниць в англійських казках найчастіше функціонують повторення самотійних частин мови.

Характерна риса мови англійськомовних казок – лексичні повтори, велика частина з яких обмежена семантично: це передусім дієслова руху. Дистантний повтор – це перерваний вид повтору, компоненти якого стоять один від одного на деякій відстані, причому величина цієї відстані може бути різною. Основна функція таких повторів – репрезентативна, полягає у вказівці на поступовість розгортання дії, відносну тривалість у казковому часу. Багато формульні конструкції англійськомовних казок побудовано саме на використанні повтору.

У структурному аспекті повтори дієслів руху складні і зазвичай завершуються повідомленням результату, тобто закінчуються певним дієсловом, яке вказує на позитивний результат дії:

So they fought, and fought, and fought, until at last Childe Row ("The Lion and the Gnat")

У структурному аспекті повтори дієслів руху складні і зазвичай завершуються повідомленням результату, тобто закінчуються певним дієсловом, який вказує на позитивний результат дії:

So they fought, and fought, and fought, until at last Childe Rowland beat the King of Elfland to his knees (“The Lion and the Gnat”).

And Childe Rowland and the King of Elfland fought, and fought, and fought, while Burd Helen with her hands clasped, watched them in fear and hope (“Little Daylight”).

He ran, and he ran, until he could run no longer, and then he ran up against a little old woman who was gathering sticks (“Little Daylight”).

В англійськомовних казках часто використовується повторення звернень, що сприяє акцентуванню уваги на особу, до якої звертається мова, і надає експресивність всієї промови.

Повтори формульного типу в англійськомовних казках утворено, наприклад, за допомогою лексичного повторення постфіксів, які або винесено в початок пропозиції, або йдуть за дієсловами:

And he went along, and along, and along, and still further along, till he came to the horse-herd of the King of Elfland feeding his horses (“The River Bank”).

Then he went on, and on, and on, till he came to the round green hill ... (“The River Bank”).

"... thou canst leap ..." (“The River Bank”)

"... dost thou remember? Because thou wast my son ..." (“The River Bank”)

В досліджених казках ми помічаємо вживання союзу архаїчного «ere», також нами було відзначено вживання застарілих форм прислівників «where», «here» і «there»: «whither»

«Hither» «thither» відповідно.

"Ere Mor the Peacock flutters ..." (“Raggylug”)

"I saw this light, and came hither." (“The River Bank”)

Висновки. На основі практичного аналізу казок виявлено домінантні характеристики (створення відчуття страху, інших почуттів) синтаксично-стилістичних засобів, що функціонують в англійськомовній літературній казці і сприяють створенню експресивності.

Отже, повтори звернень надають експресивності тексту та звертають більшу увагу на особу. Використані порівняння створюють ефект руху часу в казці. Загальномовні порівняння допомагають більш наочно та експресивно описувати якості героїв казки.

Література

1. “Little Daylight”: Sara Cone Bryant. Fairy Tales and Other Traditional Stories. 2006. URL: <http://etc.usf.edu/lit2go/68/fairy-tales-and-other-traditional-stories/5092/little-daylight/>- Назва з екрану.
2. “Raggylug”: Sara Cone Bryant. Fairy Tales and Other Traditional Stories. 2006. URL: <http://etc.usf.edu/lit2go/68/fairy-tales-and-other-traditional-stories/5099/raggylug/>- Назва з екрану
3. “The Lion and the Gnat”: Rev. Albert E. Sims. Fairy Tales and Other Traditional Stories. 2006. URL: <http://etc.usf.edu/lit2go/68/fairy-tales-and-other-traditional-stories/5091/the-lion-and-the-gnat/>- Назва з екрану.
4. “Why The Evergreen Trees Keep Their Leaves in Winter”: Florence Holbrook. F. Holbrook. Fairy Tales and Other Traditionalstories. 2006. URL: <http://etc.usf.edu/lit2go/68/fairy-tales-and-other-traditional-stories/5109/why-the-evergreen-trees-keep-their-leaves-in-winter/>- Назва з екрану.

5. "The River Bank": Kenneth Grahame. K. Grahame. Scribd. 2014. URL: <http://ru.scribd.com/doc/21810187/The-River-Bank-by-Kenneth-Grahame> – Назва з екрану.
6. "The Piper At the Gates of Dawn": Kenneth Grahame. K. Grahame. Scribd. 2014. URL: <http://ru.scribd.com/doc/80754138/Kenneth-Grahame-s-The-Wind-in-the-Willows-A-Children-s-Classic-at-100> – Назва з екрану.
7. Rowling J. K. Harry Potter and the Half-Blood Prince. N.Y.: Arthur A. Levine/Scholastic Books, 2005. 652 p.
8. Пропп В. Я. Морфология сказки. Л.: Academia, 1928. 152 с.

Жанна Горіна,
*к.пед.н., доц. кафедри української філології і
методики навчання фахових дисциплін
Університету Ушинського*
Олеся Олійник,
*здобувач вищої освіти I року навчання
за другим (магістерським) рівнем
філологічного факультету
Університету Ушинського*

ЗАСОБИ ВЕРБАЛЬНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ FACEBOOK, INSTAGRAM, TWITTER

Статтю присвячено питанню дослідження вербальної маніпуляції в соціальних мережах Facebook, Instagram, Twitter. На основі аналізу наукових джерел і проведеного дослідження класифіковано вербальні засоби маніпуляції в соціальних мережах, визначено психолінгвістичні механізми феномену маніпуляції через використання засобів мови.

Ключові слова: вербальна маніпуляція, соціальні мережі, мережевий дискурс.

The article is devoted to the topical issue of the research of verbal manipulation in social networks Facebook, Instagram, Twitter. Based on the analysis of scientific resources and the conducted research, verbal means of manipulation in social networks are classified, the psycholinguistic essence of the phenomenon of manipulation through the use of language has been defined.

Keywords: verbal manipulation, social networks, network discourse.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Появу всесвітньої павутини Інтернет та виникнення соціальних мереж, які у XXI столітті стали невід'ємною складовою життя сучасної людини, науковці справедливо тлумачать як сприятливе середовище для маніпуляції зі свідомістю реципієнтів. Саме соціальні мережі є однією з найпотужніших і найефективніших сугестивних платформ, де застосовують мовні кліше, вибірковий повтор інформації, стилістичні фігури, мовну гру тощо. Щоби привернути увагу людини до певної проблеми, занепокоїти, викликати негайну реакцію, у віртуальному просторі соціальних мереж використовують вербальні засоби впливу, адже однією із функцій слова є, як відомо, функція впливу.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянута проблема і на які спирається автор. Маніпуляція як специфічна форма комунікації загалом та вербальні засоби її реалізації зокрема досліджена в наукових розвідках О. Бикової, В. Зірки, О. Іссерс, Г. Копніної, Т. Полетаєвої, Л. Рюмшиної та ін. Принагідно відзначимо, що аналіз механізмів маніпуляції здійснюється науковцями неодмінно в синтезі з іншими поняттями. Водночас їхні праці об'єднує, по-перше, те, що вони розглядають маніпуляцію як міжособистісну взаємодію (Е. Берн, О. Доценко, Л. Рюмшина, Дж. Прото, Т. Кабаченко); по-друге, дослідники визначають її неабиякий вплив на масову свідомість (Г. Ковалев, Ю. Крижанська, В. Третьяков). Хоч спочатку маніпуляція визначалась як майстерне володіння руками під час демонстрації фокусів, упродовж двох останніх десятиліть маніпуляцію здебільшого досліджують у контексті інформаційних процесів (Г. Мельник, І. Винокуров, Д. Волкогон). Цим пояснюється зв'язок маніпулятивних технік, засобів і прийомів із мовою, за допомогою якої досягається ефект «комунікативної сліпоти» реципієнта» [1, 125].

Мета статті – визначити психолінгвістичні механізми вербальних засобів маніпулятивного впливу в соціальних мережах Instagram, Facebook, Twitter.

Виклад основного матеріалу. З розвитком інформаційних технологій на початку XXI століття з'явилися інтернет-комунікації, які набули популярності серед споживачів мережевих платформ через зручність, інтерактивність, поєднання вербального компоненту з візуальним, аудіовізуальним, графічним, гіперпосиланнями, неперервність у часопросторі. Останнє десятиліття користування соціальними мережами демонструє той факт, що віртуальні спільноти стають опосередкованим інструментом впливу на користувачів. Значно активізувався формат «інтернет-новин» завдяки швидкому зворотному зв'язку мережі зі споживачем, зріс попит на «інтернет-журналіста», інформаційна діяльність якого характеризується особливою грамотністю, універсальністю, більшою оперативністю, відповідальністю під час роботи з новинами [9].

На думку І. Гладкобородова, маніпуляції в мережі є цілком звичною справою: «Головний ресурс Інтернету — це користувачі. Немає користувачів — немає ні контенту, ні продажів, ні реклами, ніякого тобі краудсорсингу і ugc, ні чекінів, ні лайків» [2]. За Г. Копніною, вони відбуваються «шляхом умілого використання певних мовних ресурсів з метою прихованого впливу на когнітивну, емоційну та поведінкову сфери життєдіяльності адресата» [6, 25]. На позначення цього явища використовують також суміжне поняття «мовна демагогія», розуміючи під нею прийоми непрямого впливу на слухача чи читача, коли ідеї, які потрібно йому прищепити, не виказують прямо, а нав'язують поволі шляхом використання можливостей, які надають мовні механізми [7].

Аналізуючи дописи, коментарі та публікації в соціальних мережах, ми брали до уваги спільноти й особисті сторінки користувачів Facebook, Instagram, Twitter, аудиторія яких охоплює щонайменше понад 30 тисяч підписників. З-поміж найпоширеніших мовних засобів маніпуляції було виокремлено такі:

Мовна гра, що характеризується «свідомим порушенням мовних норм, правил мовної поведінки, перекручуванням (викривленням, спотворенням) мовних кліше для надання повідомленню більш експресивної сили» [8, 42]. Це призводить до компресії змісту, убезпечуючи краще запам'ятовування слоганів. Наприклад: «*Фінансова поміч і підтримка влади, розбите корито і рейтинг нижче плінтусу*» (Facebook, 19.04.20) – «*низько сісти*»; «*Вогонь є, вода є – але жодних мідних труб сьогодні не буде!*» (Twitter, 17.09.18) – «*пройти вогонь, воду і мідні труби*»: автор допису, усікаючи та розширюючи компонентний склад відомого фразеологізму, використовуючи заперечний займенник, посилює виразність заголовка, створює певний контраст. Сутність мовної гри полягає в приверненні уваги й виклику емоцій в реципієнта за рахунок свідомого порушення мовних норм, зокрема трансформації фразеологічних одиниць.

Мовні кліше, які, виконуючи регулятивну функцію, можуть розміщуватися в тексті або без спеціальних знаків, або відокремлюватися хештегами (англ. *hashtag*, від *hash* — «символ ґратки», «октоторп»). Поділяємо думку Г. Копніної, яка, аналізуючи мовні кліше як засоби маніпуляції масовою свідомістю, наголошує на використанні «прийому «наклеювання ярликів» певним суспільним артефактам і подіям» [6, 88]. Наприклад: «*Хрущов стукав черевиком і садив кукурудзу, Брежнєв нависив на себе сотню медалей, Горбачов розвалив Союз. А Путін святкує вічне 9 травня*» (Facebook, 23.03.20). У наведеному прикладі перефразовані історичні факти, внаслідок чого повідомлення отримало негативну конотацію, зокрема згадувані владні особи. Шляхом використання мовних кліше «розвалив Союз» і «вічне 9 травня» виформовується потрібна для адресанта громадська думка про верхівку влади сусідньої держави.

Стилістично забарвлена лексика: а) *розмовна лексика*. Надзвичайно поширеним є використання просторічних і розмовних лексем, тобто все те, що притаманне розмовному мовленню власників акаунтів, проникає в письмові тексти. Метою використання некодифікованої лексики є привернення уваги до публікацій, інформаційне наповнення яких здебільшого має рекламний характер, розрахований на цільову аудиторію: «*Ей, дівчулі, поговоримо про наші секретки?*» (@julia.valchyshyn, 25.08.19). До того ж інстаблогери, щоб привернути увагу підписників і вплинути на їхню думку, зловживають і вульгаризмами: «*Добре, пофіг вам на себе, пофіг на оточуючих, то подумайте хоч про економіку*» (@julia.valchyshyn, 17.03.20); б) *наукова лексика (терміни)*. Ознакою маніпулювання є вживання не лише розмовної, просторічної лексики, а й термінів, які для більшості пересічних адресатів не є зрозумілими («*ваучер*», «*дефляція*», «*секвестр*», «*локдаун*», «*спойлер*», «*квест*», «*стейкхолдер*»).

Антономазія, що полягає в заміні загального поняття, зазвичай, людської якості, власною назвою: «*На жаль, друзі, і в наш час ще трапляються валуєви*» (Facebook, 25.04.19) – блокування депутатами з Опоблоку підписання закону про мову; «*В той час, як Єрмаки, Зеленські і Портнові розривають Україну на шматки, ці хлопці роблять свою справу – тримають небо*» (Facebook, 31.03.20).

Невмотивовані узагальнення. Одним із засобів вербальної маніпуляції в соціальних мережах є вживання невмотивованих узагальнень, яких досягають за

допомогою, наприклад, вказівних (*такий, цей, той, стільки*) й означальних займенників (*кожен, всякий, весь*), неозначено-особових речень тощо. «Я знаю, що ми всі такі» (@darina_zapesochnaya, 22.02.20); «Це мастхев для всіх, хто шукає універсальну модель взуття» (@_verbaaa_, 16.08.19). Автори майстерно використовують слабкість людської психіки, навіюючи ідею приналежності: «*всі вже придбали товар/ ми всі такі/ кожен знає*». Невмотивовані узагальнення базуються на порушенні логічного принципу дедукції, певним чином це корелює з поняттям так званої «генералізації». Дослідниця Л. Ільницька принагідно зазначає, що «так відокремлюються елементи або частини індивідуальної моделі від початкового досвіду так, що вони починають представляти цілісну категорію, окремим прикладом якої є цей досвід» [5, 116].

Художні тропи: а) **епітети:** «Пушечний like time» (@ellmerrs, 03.04.20), «Ох, той меркантильний імбир» (@julia.valchyshyn, 08.04.20); «Чистий кайф. Сходіть, якщо встигнете...» (@lesia_nikituk, 16.02.20); б) **метафори:** «На 112 мовний ШАБАШ!» (18.02.2019); «Можє, пів острів – це «розмінна монета» в планах Пукіна і Зеленукіна?» (Facebook, 18.04.20); «Інтернет кипить обговоренням результатів виборів» (Facebook, 01.01.19). Вочевидь, контекстуальне вживання цієї стилістичної фігури є проявом поляризації оцінок у політичному дискурсі; в)

порівняння, як засіб маніпуляції, в соціальних мережах не лише конкретизує уявлення про описуване явище чи предмет, а й відображає емоційне ставлення до них і викликає відповідну реакцію читача: «*Нам влада держави торочить, як мантру, про кризу та нібито шукає шляхи виходу з неї*» (Facebook, 04.04.20); г) **синекдоха**. Власне ім'я особи, що вирізняється якоюсь характерною ознакою або сталою належністю до певного явища, або є історичною постаттю, виступає прикметою цієї ознаки чи явища: «*Порошенко вже профінансував придбання 26 апаратів ШВЛ, Зеленський побажав українцям здоров'я, а ось що зараз роблять всі ці гриценки, смішки, тягнибоки, судугуні...*» (Facebook, 28.03.20); д) **риторичні запитання:** «*Все це хочете до Одеси? Не варто!*» (Twitter, 29.06.18); «*Можє, пів острів – це «розмінна монета» в планах Пукіна і Зеленукіна?*» (Facebook, 18.04.20). Можемо припустити, що у вживанні риторичних запитань простежується маніпулятивна тактика «читання думок», що є спекуляцією на рівні вірогідності повідомлюваного, і яка скерована на те, щоб подати ймовірний умовивід як цілком очевидний висновок.

Імперативи, які здебільшого превалюють у заголовках: «Візьми від Іри гарну звичку – попий водичку» (@irka_pistryuga, 17.03.20); «Швидше дивіться сторі» (@_verbaaa_, 15.03.20). Таким чином, на нашу думку, відбувається безпосередня активізація процесу ухвалення рішень.

Вставні конструкції. Адресант, щоб ідентифікувати реципієнтів із собою, застосовує вставні слова, конструкції типу «*безумовно*», «*звичайно*», «*я впевнений (-а), що ви знаєте...*», «*повірте мені, я бачу, що ви згодні з...*» «*ніхто не заперечуватиме, що...*». Цей засіб актуалізується через експлуатацію ідеї «кола своїх» для залучення в дискурс елементів спільності й довіри тощо: «*Як не крути, але найлегший спосіб визначити актив, це – лайки. Та, їх можна*

накрутити. *Але чесно, нормальні люди цим не займаються*» (@yulia.valchyshyn, 03.11.19).

Уведення в текст «цифрової інформації». По-перше, введення в текст «цифрової інформації» привертає увагу читача, внаслідок чого вона краще закарбовується у свідомості; по-друге, статистика здатна створювати сенсацію, перебільшувати значення події і викликати потрібну адресантові емоційну реакцію. Напр.: *«За останню добу виявлено 424 нові випадки, з них 32 у дітей і 107 у медичних працівників. Госпіталізовано у заклади охорони здоров'я 90 осіб. За добу одужало 57 осіб (з них 9 дітей), померло 13 осіб»* (Facebook, 22.04.20).

Як бачимо, маніпулятивні потенції української мови надзвичайно високі, що пояснюється багатством її мовно-зображальних засобів. Так, у руках досвідченого «маніпулятора» слово легко перетворюється на засіб впливу, коли він, скажімо, вдається до використання таких маніпулятивних технік, як: підміна понять, евфемізми і дисфемізми, метафори, порівняння, риторичне питання, переосмислення, імплантована оцінка, багатозначність, використання розмовно-побутової лексики тощо. Різноманітний добір вербальних засобів у соціальних мережах Facebook, Instagram, Twitter має виразну маніпулятивну спрямованість, яка ґрунтується, за О. Єжовою, на «трансформації уявлень про сенс життя, мрії, гармонії, щастя до думок про задоволення побутових потреб» [4, 82].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, на підставі аналізу теоретичних джерел щодо стану наукової дослідженості порушеної проблеми, самостійно проведеного спостереження за дописами, коментарями, авторськими публікаціями в українському сегменті соціальних мереж Facebook, Instagram, Twitter можемо дійти висновків, що власники акаунтів часто використовують різноманітні мовні засоби (мовні кліше, мовна гра, антономазія, стилістично забарвлена лексика, невмотивовані узагальнення, імперативи, художні тропи, вставні конструкції і т. под.) з метою вербального маніпулювання зі свідомістю своїх віртуальних друзів, підписників або випадкових читачів. Вдале добирання різноманітних засобів мови дозволяє їм правильно розставити смислові акценти, що сприяють ледь помітному впливу на когнітивну, емоційну й поведінкову сфери життєдіяльності адресата, тим самим створюючи ілюзію самостійного ухвалення рішень. Результати дослідження дозволяють окреслити перспективи подальшого поступу мас-медійного дискурсу, розвитку віртуальної комунікації в соціальних мережах Instagram, Twitter, Facebook в напрямі загальних соціолінгвістичних тенденцій, розробленні наукового інструментарію з вивчення мовно-концептуальної картини світу сучасної української лінгвоспільноти.

Література

1. *Битянова М. Р.* Социальная психология: наука, практика и образ мыслей: учеб. Пособие. М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. 576 с. URL: [http://psychlib.ru/mgppu/Bsp-2001/Bsp-576.htm#\\$p1](http://psychlib.ru/mgppu/Bsp-2001/Bsp-576.htm#$p1) (дата звернення: 21.11.20).
2. *Гладкобородов И. А.* Что такое фабрика мотивации, или Почему в Интернете не стыдно манипулировать людьми. *Theory&practice, 2009-2012.* URL: <https://theoryandpractice.ru/posts/2762-что-такое-fabrika-motivatsii-ili-pochemu-v-internete-ne-stydno-manipulirovat-lyudmi> (дата звернення: 22.11.20).
3. *Горина Е. В.* Коммуникативные технологии манипуляции в СМИ и вопросы информационной безопасности: учеб.-метод. пособие. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2016. 67 с. URL: http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/42384/1/978-5-7996-1807-0_2016.pdf (дата звернення: 22.11.20).

23.11.20). 4. *Ежова Е. Н.* Трансформація артефактів культури в медійно-рекламному просторі. *Реклама и искусство: сб. науч. трудов.* Воронеж: Факультет журналістики ВГУ, 2011. Т. 1. С. 75-94. 5. *Ільницька Л. Л.* Глибинні і поверхневі структури НЛП комунікації. *Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць / за ред. кол. О. І. Чередниченко, А. Д. Белова, Г. Г. Крючков та ін.* Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т філології; 2003. Вип. 9. С. 115-120. 6. *Копнина Г. А.* Речевое манипулирование. М.: ФЛИНТА: Наука, 2008. 176 с. URL: <https://rucont.ru/file.ashx?guid=46cebed7-dedc-4ab0-8063-c029f692269d> (дата звернення: 20.11.20). 7. *Леонтьєва Л. Є.* Пропаганда як інформаційно-психологічний складник політичних процесів. Львівський національний університет ім. Івана Франка. К., 2004. 298 с. 8. *Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М.* Стилїстика української мови: підручник / за ред. Л. І. Мацько. К.: Вища шк., 2003. 462 с. URL: http://litmisto.org.ua/?page_id=7116 (дата звернення: 22.11.20). 9. *Сіріньок-Долгарьова К. Г.* Інтеграція та глокалізація світових мас-медіа. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації.* 2014. № 3. С. 22-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dorsk_2014_3_7 (дата звернення: 06.05.20).

Катерина Дрібноход,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
факультету іноземних мов
Університету Ушинського
Науковий керівник: к.філол.н., доц. І. А. Жаборюк

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЕПІТЕТІВ У ТВОРЧОСТІ О. УАЙЛЬДА (НА ОСНОВІ РОМАНУ «THE PICTURE OF DORIAN GRAY»)

Автор статті розглядає особливості перекладу складних епітетів у романі «The Picture of Dorian Gray» Оскара Уайльда. Розглянуто особливості функціонування та стилістичної ролі різновидів епітета на прикладі творчості письменника, зокрема, епітети без порушення семантичного узгодження. Були знайдені 212 складних епітетів. У ході аналізу епітетів було виявлено 5 моделей з структурного типу і 7 смислових категорій. Дослідження дозволило зробити висновок, що знання структурного типу складного епітета може спростити процес його перекладу.

The article examines the peculiarities of the translation of complex epithets in Oscar Wilde's novel "The Picture of Dorian Gray". Peculiarities of functioning and stylistic role of epithet varieties on the example of writer work are considered, in particular, epithets without violation of semantic coordination. 212 complex epithets were found. The analysis of epithets revealed 5 models of structural type and 7 semantic categories. The study concluded that knowledge of the structural type of a complex epithet can simplify the process of its translation.

Ключові слова: епітет, складний епітет, художній переклад

Keywords: epithet, complex epithet, literary translation.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Робота перекладача художніх творів складна в умовах сучасності. Окрім об'єктивних мовних труднощів, перекладач зустрічається з рядом додактових, обґрунтованих наявністю стилістичних засобів та авторського стилю у мові оригіналу, які потрібно передати без змін мовою, якою перекладають.

В умовах можливої наявності безлічі комбінацій слів для утворення того чи того стилістичного ефекту за задумом автора на сьогодні у перекладознавстві відсутній єдиний механізм здійснення перекладу стилістичних явищ.

Актуальність дослідження обраної теми полягає в доречності проведення комплексного функціонального дослідження епітетів у художній творчості О. Уальда та способів перекладу таких стилістичних засобів на прикладі кореляції англійської та української мов.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянута проблема і на які спирається автор. У роботі дотримано класифікацію епітетів, висунуту І. Р. Гальперінім. Джерельну базу дослідження складають праці І. Р. Гальперіна «Стилистика английского языка», Г. К. Гімалетдінової та М. О. Первінової «Трудности художественного перевода английских эпитетов (на примере романа Н. Хорнби «Как стать добрым»)» та інших.

Метою роботи є комплексний функціональний аналіз лінгвістичних особливостей епітетів на матеріалах художнього тексту О. Уальда та способів їхньої передачі з англійської мови в українську.

Виклад основного матеріалу. Термін «епітет» (грец. Epitheton - «накладений», «прикладений») вперше згадується в працях античних мислителів Арістотеля і Квінтіліана. Арістотель розуміє під епітетами прекрасні слова за звучанням або значенням для зорового або іншого сприйняття [2]. Найбільш змістовну дефініцію цього поняття дає І. Р. Гальперін, на думку якого «епітет - це виразний засіб, заснований на виділенні якості, ознаки описуваного явища, яке оформляється у вигляді атрибутивних слів і словосполучень, що характеризують дане явище. Епітет завжди суб'єктивний, він завжди має емоційне значення або емоційне забарвлення» [1, 81].

Вивчення епітета більшістю лінгвістів здійснюється на матеріалі конкретного художнього твору. Раніше вже проводилися дослідження, пов'язані з виділенням складних епітетів з числа загальних в англійській художній літературі без докладного аналізу. Наприклад, на матеріалі роману англійського письменника Н. Хорнбі «Як стати добрим» ("How to be good") Г. К. Гімалетдінова і М. А. Пермінова зафіксували 3275 епітетів, серед яких 262 одиниці (8%) склали складні епітети. Автори розглядають тільки визначення складного епітета і варіанти перекладу деяких прикладів, як і у багатьох інших дослідників [2, 1392].

Складні епітети – синтаксичне ціле, що складається з двох і більше слів. Часто до подібного типу зараховують складні прикметники, слова в складі яких пишуться через дефіс (jade-faced painters - жовтолиці художники). Переклад епітета завжди пов'язаний із визначенням ним іменником. Епітет майже завжди індивідуальний в тому сенсі, що він зберігає свою суб'єктивну цінність.

У ході дослідження в романі Оскара Уайльда «The Picture of Dorian Gray» зафіксовано 212 складних епітети. Проаналізувавши епітети, виявлено 5 моделей зі структурного типу і 7 смислових категорій. Можна зробити висновок, що знання структурного типу складного епітета спрощує процес його перекладу.

Найбільш часто фіксуємо модель, де епітет виражений прикметником, простим або складним, і іменником. На думку Гальперіна, як і ряду інших

дослідників, складні прикметники з суфіксом -ed, наприклад *middle-aged*, *flat-cheeked*, найбільш поширені в англійській мові. У цю ж групу входять епітети, виражені складними прикметниками зі словом *like*: *ribbon-like snake* (схожа на стрічку змія). Посилаючись на вищезгадані моделі Гальперіна, треба детально розшифрувати, чим виражені складні епітети, а також додати ряд інших структурних моделей.

1. Найбільш поширеною є модель, у якій епітет виражений іменником, прикметником або прислівником в препозиції: *Noun / Adjective / Adverb-Participle II + Noun* (134). В описі бібліотеки лорда Генрі фігурують атрибути розкоші і витонченості: "*It was a very charming room, with its high panelled wainscoting of olive-stained oak*", *its "cream-coloured frieze."* (Дубові оливково-зелені панелі, жовтуватий фриз).

Деякі приклади моделі, у якій епітет виражений власною мовою і діеприкметником минулого часу (*Adverb-Participle II + Noun*), пов'язані з головним героєм – зовнішністю, захопленнями і, звичайно, його таємницею. Як уособлення вічної молодості і краси, Доріан володів тонкими, витонченими пальцями (*finely-shaped fingers*), тонким малюнком рота (*finely-curved lips*), тонко окресленими ніздрями (*finely-chiselled nostrils*). До одного з дивних захоплень головного героя відносилось відвідування закладів сумнівної репутації. У XVI розділі читач стикається з його описом: "*By the tawdrily-painted bar that ran across one complete side stood two haggard women*" (строкато розмальована стійка).

У тексті роману виокремлено 15 прикладів, де до складу епітетів увійшов діеприкметник минулого часу "*coloured*": "*honey-coloured blossoms of a laburnum*" (золоті кущі верболозу), "*apricot-coloured light of a day*" (абрикосовий колір дня), "*nacre-coloured air*" (перламутровий повітря) і деякі інші.

2. На другому місці – модель, де епітет виражений іменником або прикметником в препозиції: *Noun-Adjective + Noun / Adjective-Noun + Noun* (33). Серед прикладів можна виділити наступні: "*half-serious fopperies*" (випадкові дрібниці), "*coal-black hair*" (чорні, як смола, волосся), "*copper-green sky*" (малахітове небо) та інші. У цю ж групу можна віднести епітети, виражені складними прикметниками зі словом "*like*", передають ідею подібності: "*frost-like ashes*" (білий, як іній, попел / подібний попелу іній), "*death-like swoon*" (глибока непритомність), "*reed-like*", "*wedge-like furrow*" (глибока зморшка). Оскільки в центрі образної системи роману знаходиться образ портрета, то з ним читач зустрічається в першому розділі: "*In the centre of the room. Stood the full-length portrait* (портрет у натуральну величину) *of a young man of extraordinary personal beauty.*", - тоді як з самим Доріаном Греєм - всього лише у другому розділі.

3. Третя модель включає епітети, виражені прикметниками чи іменниками по структурам: *Adjective-Adjective + Noun / Noun-Noun + Noun* (22). До прикладів першої структури можна віднести: "*rosered youth*" (світле отрочтво), "*dull-green waters*" (мутно-зелені води Сени), "*dark-brown hair*" (волосся з темними косами) і деякі інші. Друга структура включає такі приклади: "*tussore-silk curtains*" (довгі шовкові фіранки), "*middle-class virtue*" (міщанська чеснота) і ряд інших.

4. У четвертій моделі епітет виражений прикметником і дієприкметником теперішнього часу: *Adjective-Participle I + Noun* (13). 9 разів зафіксовано випадки, у яких епітет включав в себе дієприкметник теперішнього часу *"looking"*: *"tired-looking woman"* (жінка з втомленим, змарнілим обличчям), *"rough-looking assistant"* (неотесаний хлопець) та інші. Серед інших прикладів: *"ill-fitting clothes"* (погано пошитий костюм), *"slow-breathing thing"* (повільна істота), *"pink-flowering thorn"* (червоні квіти глоду).

5. П'яту модель складають епітети з подвійним або потрійним дефісом і всі інші епітети (10): *"bric-a-brac shop"* (лавка антикварія), *"green-and-white butterflies"* (блідо-зелені метелики), *"forget-me-not eyes"* (блакитні, як незабудки, очі), *"third-rate wedding cake"* (дешевий весільний торт), *"cast-off clothes"* (пошарпані гостроти) та деякі інші.

У ході дослідження, крім поділу за структурним типом, вищезгадані епітети поділено на сім смислових категорій залежно від певних предметів або людей, які вони характеризували. Найчисленнішу категорію склали епітети, що стосуються зовнішності та деталей одягу героїв (*appearance/clothes*) - 67 прикладів. Дуже часто в романі функціонує детальний витончений опис костюмів. Ось як, наприклад, Доріан Грей описує Сібіл Вейн: *"She wore a moss-coloured velvet jerkin with cinnamon sleeves, slim brown cross-gartered hose."* (Зелена оксамитова куртка / короткі штани). У неї було волосся з темними косами (*dark-brown hair*) і тонка, як очерет, шия (*reed-like throat*).

Другу за поширеністю категорію склали епітети, що стосуються інтер'єру будинку Доріана або інших будинків (*interior*) – 43 приклади. Головний герой міг дивитися на вікна будинків, наглухо закриті віконницями або строкатими шторами: *"For a few moments he loitered upon the doorstep, looking round at the silent Square with its blank close-shuttered windows, and its staring blinds"*. У нього був просторий хол з дубовими панелями (*oak-panelled hall*).

Третя категорія епітетів належить до природи (*nature*) – 31 приклад. Коли Доріан Грей вирішив повернутися до Сібіл, навіть птахи, заливалися в росистому саду, як ніби розповідали про неї квітам: *"The birds that were singing in the dew-drenched garden seemed to be telling the flowers about her"*. В іншому прикладі, при вогнику ліхтаря, який задувало вітром, Джеймс Вейн (брат Сібіл) так і не наважився вбити Доріана, намагаючись помститися за сестру: *"Dim and wavering as was the wind-blown light, yet it served to show him the hideous error, as it seemed, into which he had fallen, for the face of the man he had sought to kill had all the unstained purity of youth"*.

Четверта категорія стосується епітетів, що описують риси характеру героїв, їхні почуття і емоції (*character, feelings and emotions*) - 29 прикладів. Акторська майстерність Сібіл після знайомства з Доріаном залишала бажати кращого, але вона як і раніше володіла собою: *"Indeed, so far from being nervous, she was absolutely self-contained. It was simply bad art"*. В кінці роману Доріан відчував жагучу тугу за незаплямованою чистотою своєї «біло-рожевої юності», як одного разу назвав її лорд Генрі: *"He felt a wild longing for the unstained purity of his boyhood - his rose-white boyhood, as Lord Henry had once called it"*.

Оскар Уайльд барвисто описує простір поза домом головного героя. Епітети п'ятої групи (*street*), яких було зафіксовано 13, допомагають зрозуміти стан душі Доріана і як він змінювався з часом. Любов поступилася місцем черствості, гордині і байдужості, коли Доріан заявив Сібіл, що не має наміру з нею більше зустрічатися. У душі героя стали з'являтися темні відтінки, подібно до тієї п'тьмі, яка стала панувати під високими арками на погано освітлених вулицях серед будинків зловісного вигляду: "*He remembered wandering through dimly-lit streets, past gaunt black-shadowed archways and evil-looking houses*".

Шосту групу складають епітети, що належать до захоплення Доріана дорогоцінними каменями і легендами, що з ними пов'язані. Ця група (*Jewellery*) представлена 18 прикладами. Доріан був здатний упродовж дня перебирати і розкладати по футлярах свою колекцію, що складається з різних дорогоцінних каменів, таких як "*pistachio-coloured peridots*" (фісташкові перидоти), "*rose-pink and wine-yellow topazes*" (густорожеві і золотисті, як вино, топази), "*flame-red cinnamon-stones*" (вогненно-червоні Веніс) і ряд інших.

Сьома група епітетів (10 прикладів) описує елементи їжі та предмети посуду (*meals and tableware*). Головний герой був дуже вишуканий щодо напоїв і посуду: "*«My dear Basil, how do I know?» murmured Dorian Gray, sipping some pale-yellow wine (жовтувате вино) from a delicate gold-beaded bubble (келик, усяяний золотими намистинками) of Venetian glass, and looking dreadfully bored*".

Дослідження дозволило зробити висновок, що з усіх структурних типів найпоширенішою є перша модель, в якій епітет виражений іменником, прикметником або прислівником в препозиції: *Noun / Adjective / Adverb-Participle II + Noun* (134), менш поширеною є модель, у якій складні епітети пишуться з подвійним або потрійним дефісом. У трійку перших найпопулярніших смислових категорій увійшли складні епітети, що позначають зовнішність і деталі одягу героїв (67), предмети інтер'єру будинку головного героя та інших будинків (43) і природу (31).

Література

1. Астахов И. Эпитет. Литературная учеба. 2011. №2. С.89 . 2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Сов. Энциклопедия. Москва. 2006. С.1180. 3. Гималетдинова Г. К., Перминова М. А. Трудности художественного перевода английских эпитетов (на примере романа Н. Хорнби «Как стать добрым»). Ученые записки Казанского университета. Серия Гуманитарные науки. 2016. Т. 158. Кн. 5. С. 1392-1403. 4. Классификация эпитетов. URL: http://studbooks.net/2103794/literatura/klassifikatsiya_epitetov Дата звертання: 04.09.2020.54. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода: учебное пособие. Москва: ЧеРо, 2009. 136 с.

Катерина Дякун,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
факультету іноземних мов
Університету ім. К.Д. Ушинського
Науковий керівник: к.пед.н., доц. О. М. Геркерова

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ СФОРМОВАНOSTІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто поняття іноземної комунікативної компетенції як основного складника професійної компетенції. Наведено приклади оцінювання сформованості іноземної комунікативної компетенції та запропоновано найбільш ефективний метод перевірки знань майбутніх учителів.

Ключові слова: професійна компетенція, комунікативна компетенція, іноземна мова, методи оцінювання, майбутні вчителі, лінгводидактичне завдання.

The article deals with foreign language communicative competence as the main component of professional competence. Examples of methods for assessing the formation of foreign language communicative competence are given and the most effective method of testing the knowledge of future teachers is proposed.

Keywords: professional competence, communicative competence, foreign language, assessment methods, future teachers, linguodidactic task.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Тенденції розвитку сучасного суспільства вимагають модернізації освіти. Освітній процес в педагогічному вузі зазнає суттєвих змін і все більшої актуальності набуває «компетентнісний підхід», який передбачає суттєві системні перетворення, що зачіпають викладання навчального предмета, його зміст, оцінювання, використання освітніх технологій. Для компетенцій характерно постійний розвиток і оновлення. Розвиток компетенцій залежить від мінливих обставин і вимог суспільства, а також від ціннісних установок. Способи формування та оцінювання професійних компетенцій стають найбільш актуальними.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянута проблема і на які спирається автор. Питаннями професійних компетенцій та професійної компетентності займалися і займаються такі відомі вчені, як Н. В. Кузьміна, О. К. Маркова, В. О. Сластьонін, М. О. Чошанов, ін. Найбільш важливою складовою структури професійної компетентності вчителя іноземної мови вчені вважають комунікативну компетентність, під якою розуміють здатність спілкуватися письмово і усно з носієм конкретної мови в реальній життєвій ситуації [1, 48]. При цьому особлива увага приділяється смислової сторони висловлювання, а не тільки правильності використання мовних форм.

Мета статті – розгляд методів оцінювання сформованості іноземної комунікативної компетенції, визначення найбільш ефективного способу перевірки знань.

Виклад основного матеріалу. У контексті модернізації освіти «професійна компетентність» розглядається як показник якості підготовки випускників ЗВО. Її визначають як готовність випускника до вирішення типових професійних завдань залежно від рівня освіти. Формування професійно-педагогічної компетентності вчителя є кінцевою метою навчання студентів у ЗВО.

Комунікативна компетенція, яка є невід'ємною складовою професійної компетенції, – це здатність здійснювати спілкування через мову, тобто передавати й обмінюватися думками в різноманітних ситуаціях у процесі взаємодії з іншими учасниками, правильно використовувати систему мовних і мовленнєвих норм та вибирати комунікативну поведінку, адекватну автентичній ситуації спілкування [4, 55]. Комунікативна компетенція передбачає знання, вміння і навички, необхідні для розуміння іншомовного учасника діалогу і породження власної моделі мовної поведінки, адекватної цілям, сферам, ситуаціям спілкування. Вона вимагає знання основних понять лінгвістики (стилів, типів, способів зв'язку речень у тексті та ін.), умінь і навичок аналізу тексту і власне комунікативних умінь, тобто навичок мовного спілкування стосовно різних сфер і ситуацій спілкування, з урахуванням адресата, мети.

Сучасний методично грамотний учитель іноземної мови повинен бути готовий ефективно реалізовувати мети навчання іноземної мови, які полягають у формуванні іншомовної комунікативної компетенції, освіти, вихованні та розвитку учнів. Основним компонентом комунікативної компетентності вчителя іноземної мови, насамперед, є лінгводидактична компетенція. Під лінгводидактичною компетенцією ми розуміємо провідну для особистісного професійного зростання складову професійної комунікативної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, яка передбачає його здатність і готовність застосовувати теоретичні знання, практичні вміння та навички в галузі іноземних мов та методики її викладання для постановки і рішення професійних завдань, що ґрунтується на цілісності його лінгвістичної і методичної підготовки. Оцінка сформованості лінгводидактичної та комунікативної компетенції в цілому викликає певні труднощі, оскільки не завжди є об'єктивною.

Основними методами оцінювання сформованості іншомовної комунікативної компетенції є такі відомі методи, як: метод аналізу конкретних ситуацій (кейс метод) - створення реальної ситуації в обговоренні якої приймають участь студенти, а вчителі спостерігають за процесом дискусії. Ситуації подаються у письмовій формі, складаються з початку певної «історії», а учні пропонують свій «розвиток подій» та «фінал». Такий метод дає змогу оцінити практичні, творчі, та комунікативні навички. Серед ефективних методів оцінювання також є метод проєктів, який дозволяє перевірити не тільки знання, а й вміння застосувати ці знання практично. Результатом такого завдання може бути, наприклад, створення власних навчальних матеріалів та планів. Усі ці методи схожі в тому, що дозволяють перевірити сформовані компетенції в спеціально створених ситуаціях, максимально наближених до реальних процесів, що є досить актуальним в рамках компетентнісного підходу, з переглядом ролі контролю в навчанні. Наприклад, очевидно, що перевірка і

оцінювання рівня сформованості професійної компетентності тестовим чином достовірно не може бути проведена. Правильна відповідь під час виконання тесту не завжди є показником реальної компетентності, а може лише свідчити про інформованість про неї. Просте відтворення матеріалу (переказ змісту лекції та спеціальної літератури) не здатне, у нашому випадку, підготувати методично грамотного вчителя іноземної мови.

Найбільш об'єктивним, на наш погляд, виступає метод вирішення професійно-орієнтованих (лінгводидактичних) завдань, який активно застосовується як на етапі оволодіння навчальним матеріалом, так і для перевірки та оцінювання рівня сформованості комунікативної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови. Лінгводидактичне завдання як підсумкова форма атестації стає найбільш значущим, особливо в рамках переходу на компетентнісні результати навчання і поступовій відмові від традиційних форм і методів контролю, заснованих на односторонній формі комунікації як способу передачі знань, навичок і умінь. Стандартні проблемні ситуації, що виникають у процесі навчання іноземної мови, для вирішення яких від майбутніх учителів іноземної мови потрібні системний аналіз розглянутої проблеми і осмислене застосування на практиці теоретичного матеріалу.

Потрібно, щоб пропоновані студентам професійно-орієнтовані завдання були побудовані з дотриманням принципу наростання складності і відображали безпосередньо реальні проблемні ситуації, перенесені зі шкільного викладання, з якими зіткнувся педагог-практик в процесі підготовки і проведення уроку іноземної мови. Перенесення реальних умов педагогічної діяльності в процес підготовки майбутніх учителів дозволяє їм не тільки запропонувати свій варіант вирішення завдання, а й дати аналіз навчальної ситуації, аргументувати використані методичні прийоми, скористатися знанням сучасних вимог і стандартів в педагогічній галузі.

На думку Ю. Сурміна, на ефективність діяльності викладача, практикуючого використання професійно-орієнтованих завдань, в цілому можуть впливати наступні принципи: партнерство, співробітництво зі студентами, використання останніх досягнень педагогічної науки і досвіду колег, творчі здібності викладача, індивідуальний і диференційований підходи в навчанні, забезпеченість студентів достатньою кількістю матеріалів і формування навичок роботи з ними [2, 41].

Структура професійно-орієнтованих завдань складається з організаційної, робочої і завершальної стадії в процесі роботи над ними. На першій стадії відбувається знайомство студентів зі змістом завдання, одночасно педагогом пред'являються вимоги до кінцевого продукту і критерії його оцінки, при необхідності відбувається формування робочих груп. Детальним вивченням професійно-орієнтованого завдання характеризується робоча стадія, в рамках якої відбувається осмислення представленої проблеми, вироблення власного плану дій, розробка самого продукту діяльності, а технологічна стадія, в свою чергу, полягає в безпосередньому виступі учасників, обговоренні, визначенні шляхів розв'язання проблеми. Завершальна стадія передбачає підведення

підсумків, оцінку викладачем роботи студентів, їх самооцінку, оцінку один одного і саморефлексію.

Прикладом професійно-орієнтованого (лінгводидактичного) завдання може бути наступне завдання, яке складається з декількох етапів. На першому з них студентам пропонується ознайомитися з описом якогось фрагмента уроку іноземної мови і його конспектом, на другому етапі студенту необхідно згадати проведений ним раніше урок і скласти його план з опорою на роздатковий матеріал з переліком лише основних елементів. На заключному етапі студенти працюють в групах, обговорюють детально складені конспекти уроку, порівнюючи їх з розширеною схемою, і проводять самоаналіз.

Отже, у процесі роботи над професійно-орієнтованим (лінгводидактичним) завданням, розробленим викладачем з дотриманням принципу наростання складності і перевірки володіння учнями узагальнених знань та вмінь із методики навчання різним аспектам мови і видам мовної діяльності, а також знання сучасних педагогічних вимог і стандартів, створюються умови для перевірки професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови в цілому і лінгводидактичної компетенції зокрема.

Висновки і перспективи дослідження. Кожен із зазначених методів оцінювання має свої переваги та недоліки, тому треба звертати увагу на ті методи, які є більш ефективними й об'єктивними та дадуть змогу адекватно оцінити рівень знань та, тим самим, підвищити якість освіти. Варто зазначити, що питання, які пов'язані з підготовкою та оцінюванням компетентності майбутніх учителів, вимагає особливої уваги, детального розгляду та конкретних практичних рішень.

Література

1. *Маркова А. К.* Психология профессионализма. М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 2016. 312 с. 2. *Понукалин А. А.* Социальная философия и психология: Монография. Саратов, 2014. 201 с. 3. *Рудіна М.* Іншомовна комунікативна компетентність як складова професіоналізму майбутніх учителів. Освіта на Луганщині. 2013. № 2. С. 153-158. 4. *Хомський Н.* Язык и мышление. Москва: Рус. яз., 1972. 123 с. 5. *Худякова Т. Л.* Оценка уровня сформированности профессиональной компетентности педагога-психолога в соответствии с требованиями профессионального стандарта. *Современная психология образования: проблемы и перспективы:* материалы Всерос. (с международным участием) науч.-практ. конф. Воронеж : Научная книга, 2016. С. 22–25. 6. *Языкова Н. В.* Формирование профессионально-методической деятельности студентов педагогических факультетов иностранных языков: монография. Улан-Удэ, 2014. 236 с.

Ольга Єдер,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
факультету іноземних мов
Університету Ушинського
Науковий керівник: к.філол.н., доц. І. А. Жаборюк

ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ ОПОВІДАННЯ АГАТИ КРИСТІ «THE TUESDAY NIGHT CLUB» (ПЕРЕКЛАДАЧ В. Й. ШОВКУН)

Статтю присвячено дослідженню використання граматичних трансформацій у художньому перекладі з англійської на українську мову. На основі перекладу В. Й. Шовкуна оповідання «The Tuesday Night Club», авторка досліджує граматичні трансформації, необхідність таких трансформацій та їхню частотність при перекладі.

Ключові слова: трансформація, зміна, переклад, граматики.

The article is devoted to the investigation of grammatical transformations in translation of English fiction into the Ukrainian language. Based on the analysis of the translation of «The Tuesday Night Club» by Viktor Shovkun, the author studies grammatical transformations, reasons for their use and their frequency in the translation.

Keywords: transformation, change, translation, grammar.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Дослідження граматики завжди цікавило мовознавців різних галузей як теорії та практики перекладу, так і викладання, адже граматики відіграє роль своєрідного скелету кожної мови. Тема граматичних трансформацій завжди була актуальною, адже при здійсненні перекладу з англійської мови на українську та навпаки, виникає проблема передачі синтаксичних структур мови оригіналу. Незважаючи на те, що тема є неновою, ми зіткнулися з проблемою відсутності знайдених в перекладі В.Й.Шовкуна граматичних трансформацій, через це ми спробували додати до класифікації, створеної В.Н.Комісаровим, нові перекладацькі прийоми.

Аналіз наукових досліджень. Граматичні трансформації давно вивчаються у лінгвістиці, через це існує велика кількість поглядів на поняття граматичних трансформацій та їхніх класифікацій. Дослідивши класифікації Л. Бархударов, В. Виноградова, А. Федорова, З. Львовської, В. Гака, Н. Гарбовського, В. Комісарова, Л. Латишева, Я. Рецкера, О. Швейцера, Жан-Поль Віне та Жан Дарбельне, Ноам Хомського та Романа Якобсона, ми обрали класифікацію В. Комісарова, адже вважаємо її найбільш вдало сформованою.

Мета статті – проаналізувати граматичні трансформації з огляду на їхнє функційне наповнення та частотність використання.

Виклад основного матеріалу. Граматичні трансформації завжди цікавили мовознавців як одна з важливих тем в теорії перекладу, оскільки при перекладі з германської на слов'янську мову складно передати синтаксичну структуру оригіналу. Як писав Я. Рецкер: «**трансформації** є прийомами логічного мислення, що допомагають розкривати значення іншомовного слова в контексті і знаходити йому відповідник, який не збігається зі словником» [3, 38]. Існує

декілька класифікацій трансформацій, проте, на наш погляд, класифікація В. Комісарова є найширшою, тому ми спираємося на неї при аналізі перекладу.

В. Комісаров виділяє три види трансформацій: лексичні, граматичні та лексико-граматичні. Граматичні поділяють на дослівний переклад (нульова трансформація); членування речень; об'єднання речень та граматичні заміни.

Спробуємо проаналізувати, які граматичні трансформації використав В. Шовкун під час перекладу оповідання Агати Крісті «The Night Club» на українську мову. Передусім треба відзначити, що майже половину тексту (47%) перекладено дослівно, тобто так, що синтаксичні структури оригіналу та перекладу збігаються. Такий прийом називають **дослівним перекладом** чи **нульовою трансформацією**. Відомо, що саме нульова трансформація при перекладі свідчить про високу майстерність перекладача, адже зазвичай перекладачі дещо зловживають перетворенням синтаксичних структур там, де цього можна уникнути. Прикладом дослідного перекладу є речення: «It is not good for you, Milly, it really isn't,» urged Mrs Jones» [4, 21] «Це недобре для тебе, Міллі, справді недобре, — правила своєї місіс Джонс» [1, 21].

Такий прийом, як **членування речень** майже не використовувався у перекладі. Це можна пояснити тим фактом, що, як правило, українські речення є довшими, більш поширеними, з більшою кількістю зворотів, ніж англійські. Але **об'єднання речень** зустрічається у тексті перекладу, «You drink up that bowl of cornflour. It will do you all the good in the world» [4, 21] «Випий-но цей відвар із кукурудзяного борошна, і тобі відразу стане набагато краще» [1, 21].

Іноді під час перекладу виникає потреба **граматичної заміни**. Вона позначає зміни у перекладі граматичної категорії, частини мови, члену речення та речень певного типу. Зміни **граматичної категорії** виявлено в перетворення категорії числа, «what class of brain really succeeds best», а у перекладі множини «чиї мізки досягають найбільших успіхів»: «I wonder,» said Raymond West, «what class of brain really succeeds best in unravelling a mystery?» [4, 12] «Хотів би я знати, — сказав Реймонд Вест, — чиї мізки досягають найбільших успіхів у розгадуванні таємниць?» [1, 12]. Така заміна зумовлена тим, що в англійській мові слова, які мають форму однини та множини вживаються у формі однини для більшої виразності, а українською мовою такі слова перекладаються у формі множини, щоб зберегти семантичну відповідність.

Щодо **заміни частини мови**, то найчастіше це буває заміна іменника на дієслово або прикметника на іменник, проте в аналізованому тексті не було знайдено таких перетворень, окрім того, що була виявлена заміна прикметника на прислівник: «Mr Petherick gave the dry little cough with which he usually prefaced his remarks» [4, 10] «Містер Петерік коротко й сухо кахикнув — це було звичайною передмовою до його реплік» [1, 10].

На наш погляд, у жодній із класифікацій такий прийом, як **заміна категорії стану дієслова** не віддзеркалений, але він досить часто зустрічається й тому ми вважаємо доцільним додати його до класифікації. **Заміна категорії стану дієслова** – це заміна активного стану у пасивний та пасивного у активний. В англійській мові дієслову в пасивному стані може відповідати українське неперехідне дієслово, через це в українському перекладі таке дієслово стоятиме

у дійсному (активному) стані. Наприклад, «The eyes of the others were all fixed upon Sir Henry» [4, 26] «Усі погляди прикипіли до сера Генрі» [1, 27]. До цього ж при перекладі з англійської дієслова у дійсному стані можуть переходити у пасивний, коли у реченні дія важливіша, ніж виконавець дії, або коли виконавець дії був згаданий раніше. Наприклад, «Mr Petherick gave the dry little cough with which he usually prefaced his remarks» [4, 10] «Містер Петерік коротко й сухо кахикнув — це було звичайною передмовою до його реплік» [1, 10].

Інший прийом **заміни речень певного типу** не використовувався при перекладі В. Шовкуном, проте використовувалися інші прийоми, які ми також вважаємо за доцільне додати до класифікацій – це заміни речень певного типу, зміна порядку слів (перестановка), використання складносурядного зв'язку, розширення речення з використанням складнопідрядного зв'язку, заміна складносурядного зв'язку на складнопідрядний, зміна категорії часу.

Використання прийому **зміни порядку слів (або перестановки)** є досить вагомим через його високу частотність, використовується він через відмінність у передачі повідомлень у англійській та українській мовах: в англійській розпочинають з суб'єкта дії, в українській суб'єкт дії вказується у кінці. Наприклад, «Very painful and distressing things happen in villages sometimes» [4, 13]; «Але й у наших селах часом трапляються події сумні й трагічні» [1, 13].

В. Шовкун іноді вдається до прийому **використання складносурядного зв'язку**, за цією трансформацією у перекладі частини речення поєднуються сурядними сполучниками, прийом відрізняється від прийому об'єднання речень, адже при цій трансформації у рамках одного реченні з'являється сполучник сурядності. Наприклад, «Numerous anonymous letters poured into Scotland Yard all accusing Mr Jones of having murdered his wife» [4, 17] «Дощ анонімних листів посипався на Скотленд-Ярд, і в кожному з них містера Джонса звинувачували в убивстві дружини» [1, 17].

Наступний прийом **розширення речення з використанням складнопідрядного зв'язку** теж застосовує В. Шовкун. Під час використання цього прийому не тільки вживаються сполучники підрядності, а й речення розширюється взагалі підрядною частиною. Наприклад, «Mr Jones, it seemed, had been very attentive to the local doctor's daughter, a good-looking young woman of thirty-three» [4, 17] «Стало відомо, нібито містер Джонс виявляв великі знаки уваги до дочки тамтешнього лікаря, вельми привабливої молодой жінки, якій було тридцять три роки» [1, 17]. Такі речення є більш притаманними українській мові, ніж англійській, тому у тексті твору вони звучать природньо і жодним чином не впливають на зміст.

Щодо **заміни складносурядного зв'язку на складнопідрядний**, ми можемо сказати, що В. Шовкун використовує його не так часто, але іноді він є необхідним, адже допомагає зберегти зміст і не допустити подвійного тлумачення: «I am not only a woman – and say what you like, women have an intuition that is denied to men – I am an artist as well» [4, 13]; «Адже я не лише жінка — бо хоч би що ви там казали, а жінки обдаровані інтуїцією, яка й не снилася вам, чоловікам, — я ще й художник» [1, 13].

Такий прийом, як **зміна категорії часу** теж притаманний перекладу В. Шовкуна. «The facts are very simple» [4, 15] «Факти були дуже простими» [1, 15]. Теперішній час англійської мови замінювався на минулий або майбутній час українською: «It is to meet every week, and each member in turn has to propound a problem» [4, 14]; «Ми збиратимемося щотижня, і по черзі кожен член клубу пропонуватиме свою проблему для спільного обговорення» [1, 14]. Одна з причин такої заміни є різне граматичне значення теперішнього часу в англійській та українській мовах.

Кількісні показники вживання трансформацій представлено в таблиці:

Таблиця 1

Частотність вживання граматичних трансформацій

нульова трансформація (дослівний переклад)	47%
зміна порядку слів (або перестановка)	8.5%
розширення речення з використанням складнопідрядного зв'язку	7.8%
зміна категорії часу	3.6%
зміна категорії стану дієслова (з пасивного в активний)	3%
граматична заміна (члену речення)	2.4%
використання складносурядного зв'язку	1.7%
граматична заміна (граматичної категорії)	1.1%
об'єднання речень	1.1%
зміна категорії стану дієслова (з активного в пасивний)	1.1%
граматична заміна (частини мови)	0.5%
заміна складносурядного зв'язку на складнопідрядний	0.5%
членування речень	0%

Висновки і перспективи дослідження. Аналізуючи переклад В. Й. Шовкуна, ми стикнулися з проблемою, що деякі граматичні трансформації не знаходять свого місця в існуючих класифікаціях, навіть в такій детальній як класифікації В. Н. Комісарова, тому ми ризикуємо запропонувати свою класифікацію, де ці трансформації знаходять своє відображення, зокрема, до граматичної заміни частини мови ми додали заміну категорії стану дієслова (активного часу пасивним та пасивного активним), до граматичної заміни речень певного типу ми додали зміну порядку слів (або перестановку), використання складносурядного зв'язку, розширення речення з використанням складнопідрядного зв'язку, заміну складносурядного зв'язку на складнопідрядний, зміну категорії часу. Це нам допомогло охопити аналізом більше прикладів і знайти більше прийомів. Отримані результати можуть використовуватись у подальшому в теорії та практиці перекладу, викладанні англійської мови та літературознавстві під час дослідження творчості Агати Крісті.

Література

1. *Крісті А.* Тринадцять загадкових випадків [Текст]; пер. з англ. В. Шовкун. Х. : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2008. 240 с. 2. *Комиссаров В.Н.* Современное переводоведение. Москва: ЭТС, 2002. 424 с. 3. *Рецкер Я.И.* Теория перевода и переводческая практика: очерки лингв. теории пер. Москва: Междунар. отношения, 1974. 216 с. 4. *Christie Agatha* The Thirteen Problems/ A. Christie, London, 2002.

*Аліна Землянська,
к.філол. н., доц. кафедри української
і зарубіжної літератури
Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького
Уляна Сажко,
здобувач вищої освіти 4 року навчання
за першим (бакалаврським) рівнем
філологічного факультету
Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького*

РОЗВИТОК УЯВИ І ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ЛІТЕРАТУРИ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМУ СТВОРЕННЯ КАЛІГРАМИ

Статтю присвячено одному з популярних на сьогодні способів візуалізації художнього слова – створення каліграми. Доведено, що він сприяє глибшому вчитуванню в художні тексти, їхньому осмисленню, розвитку учнівської уяви і творчих здібностей.

Ключові слова: візуалізація, каліграма, прийом, рецептивна естетика, словесні маркери.

The article is devoted to one of the most popular ways of visualizing the artistic word today – the creating of calligram. It is proved that it promotes deeper reading of literary texts, their comprehension, development of student's imagination and creative abilities.

Key words: visualization, calligram, method, receptive aesthetics, verbal markers.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Глобалізаційні зміни в соціумі та активний науково-технічний розвиток вплинули і на модернізацію освіти. Так, наприклад, М. Легенький серед вимог до сучасного освітнього процесу виділяє формування єдиного освітнього простору і його стандартизацію, удосконалення змісту освіти, інноваційність методів навчання тощо [6]. Ці вимоги також підкріплюються дослідженнями психологів і методистів, присвячених внутрішнім особливостям молодого покоління «Z», дітей-діджиталів, які сприймають інформацію фрагментарно, у вигляді блоків і схем або яскравих «зримих» образів, які б сприяли формуванню в них асоціативних зв'язків. Відтак, важливе завдання вчителя-філолога – побудувати освітній процес таким чином, щоб максимально навчити учнів провадити ці асоціативні зв'язки, утворювати в своїй уяві загальну картину за окремими частинами, словесними блоками, маркерами в художньому творі, сприймаючи його критично і пропускаючи крізь себе.

Аналіз наукових досліджень демонструє, що останнім часом багато уваги приділяється проблемі візуалізації навчального матеріалу у філологічній освіті. Зокрема, методисти й науковці розглядають особливості використання онлайн-платформ та електронних засобів навчального призначення, методи і прийоми візуалізації художнього слова, їх проблеми і перспективи тощо [2; 7; 8; 9; 10 та ін.]. Однак у цих студіях представлені далеко не всі популярні на сьогодні види

візуалізації, що передбачають як звернення до комп'ютерних програм, так і технології *hand made*, з методичними рекомендаціями до їх використання. Недооціненим, зокрема, залишився прийом створення каліграми, який, на нашу думку, має глибокий розвивальний потенціал в освітньому процесі філолога.

Мета статті – розкрити особливості використання прийому створення каліграми на уроках літератури при вивченні ліричних творів як способу формування уяви і творчих здібностей учнів.

Виклад основного матеріалу. Література як вид мистецтва виконує цілу низку функцій: пізнавальну, виховну, естетичну, концептуальну та ін. Більшість із цих функцій забезпечує здатність художнього слова впливати на нашу свідомість та уяву. За Н. Ястремською, остання сприяє формуванню таких якостей особистості, як здатність сприймати і розуміти життєві зміни та, відповідно, коригувати власну поведінку; одухотвореність, емпатія, поцінування прекрасного; уміння мріяти, а значить – прагнення досягати бажаного, отримання задоволення від цього та ін. [11, с. 271–272]. Митці пропонують різні версії дійсного та вигаданого, що мають викликати в читацькій уяві конкретні візуальні образи і сюжети, розкривати глибинні зв'язки між явищами, предметами, особами.

Часто ці образи утворюються на асоціативному рівні, коли під дією зовнішніх каталізаторів (а тут такими виступають певні словесні маркери. – *А.З., У.С.*) в уяві виринають картини і образи, які людина вже спостерігала, або вимальовуються зовсім нові, ще не бачені до того. Тут, вочевидь, спрацьовує одне з понять рецептивної естетики – ефект оберненої воронки, за якого, ці зовнішні сигнали, «каталізатори», «багатошаровим потоком» входять до центральної нервової системи, ніби у вузьке горло воронки, звужуючись до своєрідних словесних маркерів, «знаків-активаторів» (К. Шимоняк), які, своєю чергою, викликають у свідомості індивіда цілісний об'єкт художнього зображення. Г. Ключек ілюструє це поняття на прикладі образу дощу, який впливає з вірша П. Тичини, де за окремими ознаками, описаними в тексті, читач може зрозуміти, що починається злива [4, с. 18]. Завдання педагога-словесника – навчити учнів зауважувати ці «маркери», «знаки-активатори», відтворювати на їх основі загальний зміст поезії, її ідейне звучання.

У цьому аспекті корисним для вчителя-філолога може бути прийом каліграми, який дозволяє сформувати здатність передавати уявний образ або поняття через їх конкретний візуальний образ, спираючись на окремі фрази і слова в художньому тексті, які викликають відповідні асоціації. Особливо цей прийом доречний, за рекомендаціями педагогів-практиків, на уроках розвитку мовлення, де, наприклад, пропонується ознайомлення з віршами про природу із завданням розташувати рядки творів таким чином, щоб утворилося зображення саме того явища або об'єкта природи, про який ідеться в тексті. Такі завдання можуть ускладнюватись в залежності від вікових особливостей здобувачів освіти. Якщо в 6-7 класах об'єктами зображення є більш конкретні природні явища: райдуга, дощ, вітер, дерева тощо, то у 8-9 можна запропонувати учням більш складні пейзажні поезії, де з купи різномірних об'єктів потрібно обрати і

проілюструвати найголовніший, на їхню думку, що є провідним у полі авторського бачення.

Так само у старших класах можна запропонувати здобувачам освіти концептуальну поезію, де об'єктом зображення буде теза або конкретна ідея. Ступінь вчитування у твір та його осмислення буде відображений на папері в малюнку. Так, наприклад, при вивченні поезії Й.В. Гете можна взяти для створення каліграми вірш «Природа і мистецтво». Відповідно, картинка має передавати дуалістичну єдність цих двох сил. Учні старших класів, яким це завдання було запропоновано в межах факультативу з літературної творчості навіть пішли далі – в образі вази, в якій зверху і знизу прямують до середини і зливаються воєдино природа і мистецтво, передано ідею тієї огранки, якої потребує природа в людському світі. Саме тому гілочка стоїть у воді в цій вазі, а значить – буде й далі свіжою (див. Рис. 1). Словесними маркерами для розуміння ідейного задуму автора стали для учнів такі рядки: «З мистецтвом наче й в розбраті природа, / І все ж вони стриваються щомить»; «...в слушний час з'єднає труд і хіть / Тебе з мистецтвом, потім заблищить У творі й вільної природи врода»; «В обмеженні найбільше майстер видний, Лиш правила свободу нам несуть» [1]. При цьому добирання відповідних візуальних образів на чисто асоціативному рівні слугують розвитку творчих здібностей здобувачів освіти, формуванню вміння критичного осмислення словесної інформації, навичок командної роботи (якщо завдання виконується в групах) тощо.

З української літератури так само варто підібрати для візуалізації поезії, що розкривають абстрактні поняття: любов, справедливість, дружба, честь тощо, а також відчуття (радість, сум, розгубленість, безвихідь та ін.). Вони в реальному житті не мають конкретного предметного вираження, тож вимагають активізації учнівської уяви та проведення асоціативних зв'язків.

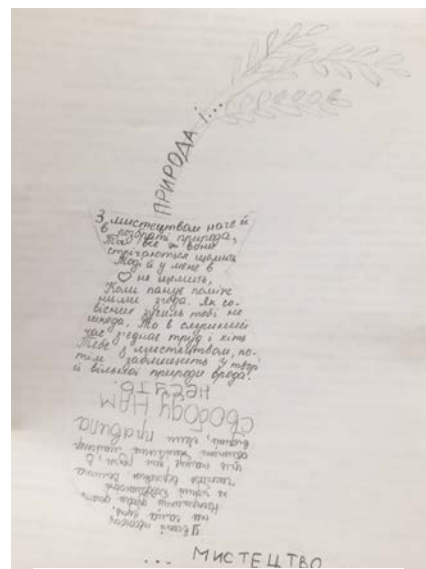

Рис.1

Рекомендуємо звернути увагу на вірші «Радість» О. Теліги, «І вірити, і прагнуть – не вотще» О. Ольжича, «Теплі слова», «Я уплетений весь до нитки...» В. Голобородька, «Боже, якщо ти планував мені стільки всього...» Г. Крук, «Так бракує тебе...» Д. Оришкевича та ін. Досвід показує, що бачення ситуацій та розуміння понять, описаних у поезіях, дуже різняться в залежності від життєвого й читацького досвіду учнів: від глибоко асоціативного, що спирається на загальне відчуття реципієнта без прив'язки до слів-маркерів, до конкретного, що передає зображення предметів, згадуваних у творі. Так, наприклад, до вірша «Радість» О. Теліги старшокласники підбрали дві візуальні форми: губи у посмішці (бо ж радість – коли хочеться посміхатись) та повітряний змій (відчуття внутрішньої свободи, що асоціюється зі згадуваним у тексті образом хлопчика-вітрогона). Вірш Г. Крук сформував в уяві читачів образи корабля (слова-маркери: «треба було дати мені нерви, як корабельні канати / треба було мені

дати шкіру огрублу, як парусина / треба було мені дати серце важке, як якір»); весла («гребти руками, дитино, гребти руками, / доки я вигадую весла»); штормового моря (за змістом твору: те море життя, в яке Богом закинута героїня твору) [5]. А поезія Д. Оришкевича зображена учнями у вигляді силуету коханої, за якою сумує ліричний герой. У центрі цього силуету зроблено отвір у формі серця як символу тієї порожнечі, яку відчуває протагоніст через відстань від об'єкта любові (див. Рис. 2).

Не менш перспективним є використання прийому створення каліграми при вивченні епічних творів, особливо великого формату, про що ми вже писали в одній зі своїх студій [3]. Візуалізація теми або проблеми прозового чи поетичного тексту дозволяє вчителю-словеснику коригувати навчальний процес, орієнтуючись на результати інтелектуальної діяльності здобувачів освіти, відображені у формі каліграми. Натомість учні можуть вільно виразити своє бачення прочитаного, проявити власне Я у візуалізованих текстах, навчитися обґрунтовувати свою позицію в дискусії.

Висновки і перспективи дослідження. Каліграма є одним із продуктивних видів візуалізації словесного матеріалу, який сприяє розвитку уяви і творчих здібностей учнів у процесі аналізу художнього тексту та добору зорових образів, які б відображали його зміст та ідейний задум автора. Однак у світлі активного впровадження комп'ютерних технологій у освітній процес цей творчий прийом опинився на маргінесі методики викладання літератури. Шляхи органічного поєднання традиційного та інноваційного підходів до створення каліграм та їх використання в сучасній школі становлять перспективу методологічних досліджень.

Література

1. Гете Й.В. Природа і мистецтво. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1802>.
2. Деркачова О.С. Використання девайсів для створення креолізованих текстів (на прикладі дисципліни «Література та інклюзія»). Українські студії в європейському контексті: зб. наук. праць. 2020. №1. С. 269–276.
3. Землянська А.В., Сажко У.С. Використання прийому створення каліграми при вивченні епічних творів. Українська література в європейському контексті: зб. наук. пр. 2002. №2. С. 157–163.
4. Ключек Г. Поетика «Енгармонійного» Павла Тичини (аналіз із позицій психології сприймання). Наукові записки. Вип. 84. Серія: Філологічні науки. Проблеми рецептивної поетики. Кіровоград : Видавництво КДПУ, 2009. С. 15–43.
5. Крук Г. Боже, якщо ти планував стільки всього... URL : <https://starylev.com.ua/club/blog/virsh-dnya-galyuna-kruk-12>.
6. Легенький М.І. Трансформація освітнього простору під впливом глобалізації. Право і суспільство. 2015. №5. С. 30–35.
7. Чистикова М. Фотоквест як засіб візуалізації навчального матеріалу на уроках літератури. Українська література в загальноєвропейському контексті : зб. наук. праць. Мелітополь, 2019. Вип. 2. С. 276–279.
8. Шарова Т.М. Використання електронного засобу навчального призначення під час викладання історії української літератури. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. 2015. Випуск 39. Кам'янець-Подільський: Аксіома. С. 290–296.
9. Шарова Т.М., Землянська А.В., Конейцева Л.П., Шаров С.В. Використання інтерактивних методик та інформаційно-комунікаційних технологій на уроках літератури. Педагогічна інноватика: досвід та

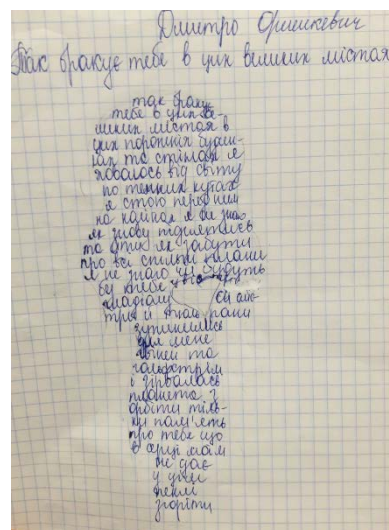

Рис.2

перспективи Нової української школи: кол. монографія. Мелітополь : ТОВ «Колор Принт», 2019. Розд. 9. С. 232–256. 10. Шарова Т., Шаров С. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів інформатики засобами творчих робіт. Молодь і ринок. 2018. №9 (164). С. 33–38. 11. Ястремська Н.В. Розвиток уяви в учнів перших і других класів. Педагогічні науки. 2016. Вип. 129. С. 271–277.

Марія Кімінчижи,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
факультету іноземних мов
Університету Ушинського
Науковий керівник: к.філол.н., проф. Т. Є. Єременко

ІНТЕГРОВАНЕ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Статтю присвячено актуальній у сучасній Українській школі проблемі інтегрованого навчання іноземної мови учнів старших класів. У фокусі уваги авторки інтегроване навчання іноземної мови та правознавство.

Ключові слова: інтегроване навчання, іноземна мова, правознавство.

The article is devoted to the problem of using integrated foreign language teaching for high school students. The focus is on integrated learning of foreign language and jurisprudence.

Key words: integrated learning, foreign language, jurisprudence.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У 21 столітті традиційна система освіти відходить на другий план. Перед сучасною школою стоять такі завдання, як навчити учнів отримувати нові знання, як сформувані в учнів уміння, виділяти основне і найважливіше у морі інформації, як синтезувати отриману інформацію і як вчити учнів поділитися своїм досвідом і знаннями. Відтак, освітній процес вимагає нестандартного, особливого підходу до навчання. Один із таких підходів – інтегроване навчання.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянута проблема і на які спирається автор. Проблема інтегрованого навчання була і залишається у фокусі уваги дослідників. Зокрема, у своїх наукових працях це питання розглядали Г. Бодрікова, В. Воробйова, В. Давидов, І. Лернер, В. Максимова, О. Максимова, В. Онищук, В. Паламарчук, К. Саломатов, М. Скаткін, В. Сухомлинський, Г. Федорець та інші науковці. Б. Блум, розробляючи свою Таксономію освітніх цілей, вказав на необхідність вплітати «інтегративні нитки» в навчальний план, щоб сприяти зв'язкам між предметними областями. С. Матисон і М. Фрімер у своїй роботі «Логіка міждисциплінарних досліджень» виявили, що використання інтегрованого навчання вимагає від учнів придбання важливих для життя навичок, таких як здатність вирішувати проблеми і працювати в команді, оскільки вони стали партнерами, які переслідують спільну мету і разом відкрили світ для змін і швидкого розвитку.

Мета статті – вивчити інтегративний потенціал предметів «іноземна мова» та «правознавство».

Виклад основного матеріалу. Фізіологи та психологи довели, що діти не можуть займатися лише одним видом діяльності протягом усього уроку, наприклад, читанням та письмом. Тому доцільно проводити інтегровані уроки, де різні види діяльності підпорядковуються одній і тій же темі (ідеї). Інтеграція знань з різних галузей допомагає усунути причини дитячої втоми [2, 14]. Слід зазначити, що саме на інтегрованих уроках діти працюють легко і з цікавістю засвоюють великий матеріал. Відтак, дослідники підкреслюють, що інтегрований урок дозволяє вирішити низку завдань, яких важко досягти в рамках традиційних підходів, як-от: підвищення мотивації навчальної діяльності за рахунок нестандартної форми уроку (це незвично, це означає цікаво); розгляд понять, які використовуються в різних предметних областях; організація цілеспрямованої роботи з розумовими операціями: порівняння, узагальнення, класифікація, аналіз, синтез тощо; показ міжпредметних зв'язків та їх застосування у вирішенні різних задач [3, 24; 8, 15].

Інтеграцію вчені розуміють як глибоке взаємопроникнення, злиття, наскільки це можливо, в одному навчальному матеріалі узагальнених знань у певній галузі [1, 276; 3, 2; 7, 83; 8, 5].

Інтеграція може бути спрямована на: (а) створення цілісного погляду на навколишній світ школярів (тут інтеграція розглядається як мета навчання) [1, 276]; (б) пошук спільної платформи для зближення знань (тут інтеграція є інструментом навчання) [7, 83].

Зазначимо, що урок іноземної мови має особливу специфіку, яку вчитель іноземної мови не може не враховувати. Нині глобальною метою оволодіння іноземною мовою є ознайомлення з іншою культурою та участь у діалозі культур. Ця мета досягається розвитком здатності до міжкультурного спілкування. Відповідно у фокусі уваги вчителя іноземної мови формування в учнів внутрішньої готовності та здатності до словесного спілкування, їх орієнтація на «входження» в інший культурний простір. Цьому може сприяти проведення інтегрованих уроків, зокрема, в межах інтегрованих змістових ліній, які реалізуються під час вивчення іноземної мови.

Зазначимо, що у програмі для спеціалізованих шкіл передбачено реалізацію інтегрованих змістових ліній «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність». Вони спрямовані на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях.

Водночас зауважимо, поки не буде створено достатню кількість інтегрованих підручників, відбір та систематизація матеріалу не є простим завданням для вчителя. Отже, вважаємо за необхідне звернутися до розробки інтегрованих уроків на базі інтеграції іноземної мови (у нашому дослідженні англійської) та правознавства. Тобто, ми звертаємося до інтеграції як інструменту навчання, намагаючись об'єднати знання учнів з різних шкільних предметів.

Пояснимо наш вибір. Право як навчальний предмет створює основу для становлення соціально-правової компетентності учнів, у ньому акцентується увага на проблемах реалізації та застосування права в різних правових ситуаціях. Зміст правової освіти збудовано з урахуванням освітніх цілей ступені, соціальних потреб і досвіду особистості що дорослішає, а також змісту курсу права в основній школі. До основних змістовних ліній освітньої програми курсу права для 10-11 класів загальноосвітньої школи (базовий рівень) належать такі: роль права в регулюванні суспільних відносин; законотворчий процес в країні; громадянство, основні права і обов'язки громадян; участь громадян в управлінні державою; питання сімейного та освітнього права; майнові та немайнові права особистості і способи їх захисту; правові основи підприємницької діяльності; основи трудового права та права соціального забезпечення; основи цивільного, кримінального, адміністративного судочинства; особливості конституційного судочинства; міжнародний захист прав людини в умовах мирного і воєнного часу. Курс також включає теми, пов'язані з освоєнням способів складання простих документів, розуміння юридичних текстів, отримання і використання необхідної інформації, кваліфікованої юридичної допомоги тощо [5, 3].

Вважаємо, що програма містить в собі потенціальні теми на основі яких можна розробити інтегровані уроки іноземної мови та правознавства, що сприятиме швидшому засвоєнню матеріалу учнями та спонукатиме використовувати набуті знання у житті. Відтак, ми обрали змістові лінії «Питання сімейного та освітнього права» з правознавства та «Я, моя родина, мої друзі» з англійської мови, а також «Участь громадян в управлінні державою» та «Україна і світ» для розробки інтегрованих уроків з двох предметів – англійської мови та правознавства. А також зосередили нашу увагу на складанні деяких документів англійською мовою та розумінні простих юридичних англійськомовних текстів загального характеру. Відповідно, зміст та види діяльності ми добирали з урахуванням комунікативної потреби, тематики ситуативного спілкування (обрані лінії), вікових особливостей (10-11 класи) та рівня підготовленості учнів.

Проведений аналіз наукової літератури [3, 27; 6, 38; 8, 19; 9, 35; 10, 4] дав змогу виокремити деякі етапи, що потрібно враховувати під час підготовки інтегрованого уроку. По-перше, методисти рекомендують спочатку ознайомитись із програмами тих предметів, які передбачається інтегрувати, щоб визначити подібні теми. Вони не повинні бути однаковими, головне визначити загальні напрямки цих тем та вказати мету майбутнього інтегрованого уроку. Водночас методисти радять не забувати, що мета уроку має бути спрямована на глибше вивчення матеріалу та практичне підкріплення теоретичних знань, що необхідно для кращого засвоєння матеріалу. По-друге, слід пам'ятати, що проведення інтегрованих уроків вимагає від вчителя серйозної підготовки до уроку, ретельного продумування форм та методів роботи. По-третє, під час проведення інтегрованих уроків не варто перевантажувати дітей враженнями, він не має бути незграбною мозаїкою окремих картинок. Ці поради було враховано під час розроблення інтегрованих уроків з англійської мови та правознавства в нашому дослідженні.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, ідея інтегрованого навчання передбачає досягнення мети якісної освіти, тобто освіти конкурентоздатної, спроможної забезпечити кожній людині самостійно досягти тієї чи іншої цілі, творчо самоутверджуватися у різних соціальних сферах. Інтеграція як дидактичний засіб чи система має при цьому втілитися у предмет – у нашому дослідженні це «Іноземна мова (англійська)», у формі його об'єднання з іншими, зокрема, у нашому випадку з предметом «Право». Перспективою наших подальших наукових розвідок вважаємо розроблення методичних рекомендацій щодо інтегрованих уроків англійської мови та правознавства.

Література

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков). СПб.: «Златоуст», 1999. 472 с. 2. Артемов В. А. Психология обучения иностранным языкам. Москва: Просвещение, 1999. 326 с. 3. Бахталіна Е. Ю. Об интегрированном обучении английскому языку. 2001. 97 с. 4. Державна освітня програма «Іноземна мова». Київ 2014. С. 45 5. Державна освітня програма «Правознавство». Київ 2011. С.11 6. Зеня Л. Я. О разработке интегрированного курса для углубленного изучения иностранного языка. Иностранный язык в школе, 1991. № 2. С. 38-48. 7. Словарь иностранных слов. Москва: Русский язык., 1987. С. 196. 8. Сухаревская Е. Ю. Технология интегрированного урока. Ростов н/Д., Учитель, 2003, 128 с. 9. Фоменко В. Т. Построение процесса обучения на интегративной основе. Ростов н/Д, 1994. 97 с. 10. Холостова Т. Д. О некоторых принципах построения интегрированного курса «Иностранный язык и регионоведение». Иностранный язык в школе. 1996. № 5. С. 2-5.

Марія Коваленко,
здобувач вищої освіти 4 року навчання
за першим (бакалаврським) рівнем
факультету лінгвістики та перекладу
Міжнародного гуманітарного університету
Науковий керівник: к.пед.н., доц. Ж. Д. Горіна

ЧИ ЗАЛИШИТЬСЯ ШЕКСПІР SHAKESPEARE В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ?

Стаття порушує перекладацьку проблематику засобів вираження граматичної категорії роду іменників на прикладі аналізу сонетів В. Шекспіра. Автор уточнює, яких трансформацій зазнає ця категорія під час художнього перекладу українською мовою

Ключові слова: *категорія роду, перекладацькі трансформації, поетичний текст, сонет*
The article deals with the analysis of comprehensive sentences of grammar gender given using in W. Shakespeare sonnets. The changing of the category of gender in the process of translation into Ukrainian language is carried out by author

Key words: *category of grammar gender, interpreter's transformations, poetry text, sonnet*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Творчість геніального Шекспіра, і зокрема його сонети, слугують сприятливим матеріалом для перекладацьких спостережень. Відомо, що окремою книжкою сонети В. Шекспіра були видані у 1609 році (хоча є історичні свідчення, що у списках вони почали виходити з 1598 р., а деякі були

надруковані у збірнику «Натхненний прочанин» 1599 р.). Припускають, що сонети Шекспір почав писати наприкінці 80-х років XVI ст. Але попри те, що від часу їх народження минуло понад чотириста років, вони «не перестають приваблювати й дивувати філософською глибиною, актуальною пов'язаністю не лише зі своєю епохою, але й з усіма пошекепівськими часами, вражають свіжістю й масштабністю поетичного мислення» [9, 7]. Відомий перекладач драматургії Шекспіра М.Донської відзначав: "Шекспіра перекладатимуть знову і знову, і кожна епоха буде по - своєму осмислювати його і перекладатиме його вірші мовою свого часу" [2, 53].

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянута проблема і на які спирається автор. В аспекті порушеної проблеми зазначимо, що значною є кількість ґрунтовних досліджень, у яких розглянуто окремі мовностилістичні аспекти творчості В. Шекспіра (праці І. Дубашинського, М. Донського, М. Шаповалової, Е. Хаблера та ін.). Так само сонети Шекспіра в перекладах мають давню історію, а інтерпретація їх східнослов'янською перекладознавчою практикою налічує вже більше, ніж столітній досвід. Відомий російський переклад належить перу С. Маршака, і був виданий у 1948 році. В українській традиції чи не першими поетичними перекладами є переклади І. Франка: 11 віршів Шекспіра і серед них 66-й сонет, який імпував Франкові як політичний памфлет. П. Грабовський зокрема переклав 29-й сонет, але йому неодноразово дорікали в занадто значному віддаленні від мови оригіналу. Внесок в українську сонетну шекспіріану зробили в різний час І. Костецький та О. Тернавський, чий переклад вийшли друком у США та Німеччині. Перший повний український переклад сонетів з'явився у 1966 році й був здійснений Д. Паламарчуком, а черговою сходинкою в осягненні українською культурою сонетної спадщини англійського митця стала збірка повного перекладу сонетів Д.Павличка як наслідок його дев'ятнадцятирічної праці.

Мета статті полягає в зіставленні граматичної категорії іменника в сонетах Шекспіра та українських перекладах Д. Павличка і Д. Паламарчука.

Виклад основного матеріалу. Аналіз поетичних текстів сонетів В.Шекспіра дозволив дослідникам дійти висновку, що особливих утруднень при перекладі граматичної категорії роду не виникає, коли йдеться про ті іменники, що мають «так звані корелятивні пари: *man - woman, mother - father, son - daughter*, оскільки вони, як і в українській мові, зазнають родової диференціації на лексичному рівні. Тому, скажімо, у тексті перекладу Д.Павличка маємо аналогічні англійському оригіналу родові ознаки. Пор.:

*When every private widow well may keep
By children's eyes her husband's shape in mind
Що після себе не лишив дитяти,
В яким дружина мужа впізнає* (Сонет 9) [1, 89].

Цікаво, що іменники парного роду Шекспір використовує в 130-му сонеті, присвяченому одній із муз поета – Смуглявій леді сонетів (так само її пізніше буде названо в однойменній п'єсі англійського драматурга Б.Шоу), яку ототожнюють із Мері Фітон, найвродливішою дамою королеви Єлизавети, або з оксфордською шинкаркою, матір'ю поета Вільяма Дивенанта, гаданого сина

Шекспіра. Однак після висновків біографа поета, професора Роуза, найвірогіднішою кандидаткою на роль цієї героїні вважають доньку італійського музиканта, дружину актора театру "Глобус" Емелі Басану, яка приваблювала чоловіків тим, що була надзвичайно смуглявою. Звертаючись до своєї ліричної героїні, поет називає її *mistress* — пані, господиня (іменник жін. р., який утворений від слова *mister* (чол. р.) додаванням до нього суфікса - *ess*). Чутливий автор у цьому сонеті підкреслює, що його кохана прекрасна земною красою, яка аніскільки не поступається красі «розфарбованих поетами Відродження богинь» (у сонеті наявний парний іменник жін. роду *goddess* (від *God* - чол. р)). В українській мові ці обидва іменники (*пані* та *богиня*) так само жін. роду, але перше слово в перекладі Д. Паламарчука замінене займенником жіночого роду «її» а друге – використано з тією ж родовою ознакою:

*My mistress eyes are nothing like the sun
Coral is far more red than her lips red
Її очей до сонця не рівняли,
Корал ніжніший за її уста
I graht I never saw a goddess go
My mistress when she walks treads on the ground
Не знаю про ходу богинь із неба,
А кроки милої цілком земні (Сонет 130).*

Проте в більшості випадків родову віднесеність іменників англійської мови граматично з'ясувати досить складно: встановлення їхнього роду в тексті значно полегшується завдяки анафоричним займенникам *he/his* або *she/her*:

*So is it not with me as with that Muse (чол. р.),
Stirr'd by a painted beauty to his verse.
Чи я не той митець (чол. р.) пустої проби,
Що хотівши відтворити чар краси,
У небесах визбирує оздобу (Сонет 21)*

Хоча сам Шекспір такі займенники використовує нечасто, це створює додаткові проблеми при перекладах через те, що в англійській мові значна кількість іменників може бути співвіднесена з двома об'єктами дійсності: *thief* - укр.: *зłodий* і *зłodійка*, *heir* – укр. *спадкоємець* та *спадкоємиця*, *herald* – укр. *вісник* та *вісниця* т. ін. Визначення родової віднесеності цих слів має велике значення для правильної інтерпретації сонетів Шекспіра (з 1 по 126), де змальовується «складна, повна приятельських зізнань, сумнівів та ревнощів, але так само вознесена до ідеальної вірності дружба ліричного героя з юнаком божественної вроди. Ця приязнь так виписана, що її можна трактувати як справжню закоханість з усіма земними властивостями» [9,280]. І якщо не визначитися з родовими ознаками іменників, що означають ліричного героя, то не одразу можна зрозуміти, кому саме, другові чи подрузі, присвячений конкретний сонет. «Особливої актуальності це набуває, коли в тексті оригіналу немає "підказки" у вигляді займенників *he \ she, his \ her*» [1, 91], напр.:

*Thy self thy foe, to thy sweet self too cruel,
Thou that art now the world's fresh ornament,
And only herald to the gaudy spring (Сонет 1)*

Д. Павличко в передмові до видання перекладів Шекспірівських сонетів зізнається, що йому самому непросто було визначитися з тим, кому, чоловікові чи жінці, присвячені деякі сонети. Цим він, власне, пояснює вільність, яку дозволив собі в інтерпретації 71-го сонету, який, на його думку, адресовано коханій жінці. Водночас дехто слушно зауважує, що в Шекспіра «немає жорсткої та послідовної схеми розподілу сонетів» [3, 71], а інші дослідники творчості поета впевнені, що 71-й сонет належить до масиву тих сонетів, які демонструють історію стосунків ліричного героя з його другом [6, 273]. На нашу думку, в таких випадках уникнути невідповідності з текстом оригіналу, можливо, враховуючи явище «вторинної класифікації іменників», що заснована на культурно-історичних традиціях. Незаперечним є той факт, що «для епохи Шекспіра характерним було метафоричне, поетичне сприйняття світу» [7, 27]. Саме багатство образної системи, наявної в сонетах, інколи допомагає визначитися з родовою віднесеністю іменників так званого спільного роду. Звернімося до 1-го сонету, в якому вжито словосполучення "*beauty's rose*":

*From fairest creatures we desire increase,
That thereby beauty's rose might never die.*

Флороназва "*rose*" – троянда, є іменником-неістотою, але за традицією може набувати в англійській мові ознак чол. роду: здатність співвідноситися з займенником *he* або його формою *his* (*his memory, his tender heir*). Як символ шляхетної краси, іменник "*rose*" є одним з улюблених позначень Шекспіра, яким він часто апелює до адресата, а в аналізованому прикладі виступає метафоричним еквівалентом юнака. До речі, цей іменник (поряд з "*flower*") взагалі є одним із найуживаніших Шекспірівських символів: у п'єсах "*Rose*" фігурує в іменах персонажів, ім'я Ромео порівнюється з розмарином і т. ін. Родову віднесеність означених іменників без вагань можна виявити, пригадавши, що слово "*love*" в англійській мові потенційно може бути носієм двох родів: чоловічого і середнього. У цьому сонеті іменник використано як метафоричний образ юнака. Таким чином, О. Смирницький висловлює цікаве припущення, що «означення слова "*love*" чоловічим родом, мабуть, пов'язане із запозиченнями цього образу з класичної міфології» [5, 177], тобто, коли цей іменник набуває властивостей співвідноситися із займенником *he*, тоді він стає завуальованим позначенням давньогрецького бога Купідона.

Родова віднесеність іменника "*love*" дає змогу перекладачам правильно витлумачити 40-ий сонет й тому Д. Павличко не використовує його в тексті перекладу на позначення ліричного героя. Позаяк це пояснюється тим, що в українській мові "*любов*" – жін. роду, а отже, це слово не передає такого ж значення, яке надавав йому Шекспір. Проте в українському перекладі значно більше можливостей за допомогою імеників чоловічого чи парного роду наголосити на статі особи, до якої звертаються в сонеті, напр:

*Любове, забирай від мене все,
Що вкладено мені тобою в груди,
Це більшого добра не принесе:
Все, що було твоїм, твоїм і буде,
Любов бере, любов і віддає. Тож ніби це не в перекір природі,*

Та, як кохання забереши моє,
Мою любов зневажити, ти - зłodий.
Хоч ти грабуєш вбогого, цей гріх
Прощу тобі, мій кроткий викрадачу.
Хоч рани, що любов наносить їх,
Болять найбільше, і від них я плачу.

Щодо іменників-зоолексем, які фіксуємо в 19-му сонеті, зазначимо, що в поета не було особливої потреби підкреслювати їхню належність до іт-класу, а отже, не було й потреби позначати їх чоловічим або жіночим родом:

*Devouring time, blunt thou the Lion's paws...
Pluck the keen teeth from the fierce Tiger's jaws*

В українському перекладі вони належать до чоловічого роду:

*Затуплюй часе, пазурі левині,
Виламуй зуби тигру при жратві.*

Проте в цьому ж сонеті сам Шекспір порушує тенденцію відносити іменники-назви тварин до іт-класу, бо, наприклад, птаха Фенікса позначено присвійним займенником жіночого роду (*in her blood*), тоді як Д. Павличко, інтерпретуючи його родову віднесеність, кваліфікує чоловічим родом:

*Pluck the keen teeth from the fierce Tiger's jaws
And burn the long-liv'd Phoenix in her blood,
Дай витвір з глини поглинати глині,
І Фенікса пали в його крові.*

Така невідповідність «призводить до певної втрати символічності цього образу, адже, будуючи вірш, Шекспір наділяє цього птаха жіночим родом, аби якомога яскравіше вирізьбити головну ідею цього сонету. Відомо, що перші 17 сонетів об'єднані однією темою – це побажання прекрасному юнакові не розтрати своєї краси і талантів за життя, а передати їх своїм нащадкам, продовжити свій рід» [4, 285]. Тільки так, за Шекспіром, проста людина зможе отримати безсмертя. Багато ж дослідників уважають, що перші 17 сонетів були написані на замовлення та оплачені, як і будь-яка інша літературна праця. А під час створення 19-го сонету між Шекспіром та адресатом його віршів були вже приятельські стосунки, тому в цьому сонеті поет зазначає, що його друг вічно буде молодим, адже він вже отримав безсмертя для себе і своєї краси в поезіях митця. Тому автор звертається із закликом нищити все живе і, навіть Фенікса, як символ безсмертя жіночого начала світу, задля його подальшого відродження й оновлення. При цьому Шекспір стверджує, що, навіть знищивши все, Часу не під силу здолати краси та юності ліричного героя:

*Yet, do the worst, old Time, despite the wrong,
My love shall, in my verse ever live young.
Ні, Старе! Бий, якою хоч бідую
їй (любіві автора) жити в моєму творі молодою! (Сонет 19)*

Задля усвідомлення, чому саме птах Фенікс був обраний поетом як символ безсмертя, варто пригадати давню легенду, за якою самотній птах Фенікс живе на самотньому дереві в Аравії й, доживаючи до 500 років, готує собі вогнище, в полум'ї якого й згорає. Згодом із попелу, що лишається, чарівним чином

віднароджується новий Фенікс. Відгомін цієї легенди нерідко зустрічаємо в письменників епохи Відродження, але в Шекспіра (крім 19-го сонету, цей образ зустрічаємо ще в семи п'єсах), він не вкладається в традиційний сюжет легенди, оскільки легендарний Фенікс був істотою безстатевою, а Шекспірівський образ, як бачимо, жіночого роду. Найвірогідніше, що образ Фенікса-жінки автор запозичив: «У 1593 році у світ вийшла збірка "Гніздо Фенікса" з елегіями на смерть Філіпа Сідні. Ця збірка поклала початок серії подібних видань. В одному з них ("Love's Martyr") вміщено було поему Роберта Честера, в якій якраз і розповідається про прекрасну жінку Фенікс» [6, 285]. До речі, в цій збірці було надруковано невелику поему В. Шекспіра "The Phoenix and the Turtle". Як і в 19-му сонеті, в ній слово "Фенікс" - жіночого роду, про що свідчать співвідносні цьому іменнику *she/her*, а займенники *he/his* замінюють у поемі слово "голуб". Отож, у Шекспіра мова йде про Голуба і його подругу Фенікс. До того ж в усіх без винятку виданнях цієї поеми, її назва перекладається, як "Фенікс та Голубка".

Щодо іменників на позначення абстрактних понять, речей, неістот, то вони в англійській мові належать до неозначеного (або середнього) роду. У перекладах українською, автори переважно керуються принципами розподілу за родовими класами іменників - неістот. Розглянемо уривок з 21-го сонету:

Making acouplement of proud compare.

With sun and moon, with earth and sea's rich gems,

With April's first born flowers and all things here.

Метафори (жін. р.) його комплементарні

Включають сонце (сер. р.), море (сер. р.), зорецвіт (чол. р.)

Предмети (чол. р.) й квіти (жін. р.) рідкісні і гарні.

Як бачимо, у мові оригінального сонету підкреслені іменники не містять гендерних вказівок, тоді як у Д. Павличка вони марковані, відповідно, чоловічим, жіночим і середнім родами. Виходить, що англійська поезія, і зокрема В. Шекспір, користуються більшою свободою у виборі статі, пов'язуючи її з певними предметами дійсності. Український перекладач неодмінно керується граматичними нормами української мови. Це бачимо на прикладі 19-го та 21-го сонетів: у першому "*earth*" співвіднесене із займенником "*her*" і належить до жін. роду, а в 21-му цей іменник – серед. роду. У Павличка в обох випадках він належить до жін. роду з флексією - а.

Цікаво спостерігати над інтерпретацією оригіналу в перекладі 7-го сонету, оскільки в багатьох перекладачів з'являється слово "*сонце*", хоча у Шекспіра є тільки персоніфікована метонімія "*the gracious light*" (дослівно "граціозне світло"), що уподібнено до монарха, тобто до живої істоти чоловічої статі, а отже, й граматичного чол. роду (*his middle age, his burning head*):

So in the orient when the gracious light

Lifts up his burning head, each under eye.

And having climb'd the steep-up heavely hill,

Resenbling strong youth in his middle age (Сонет 7)

Загальна ідея цього сонету полягає в тому, що "*the gracious light*" (алегоричне позначення ліричного героя) в пошані тільки тоді, коли він живий, тоді за кожним його рухом стежать вірні піддані. Але монарх, як і кожна людина,

є смертним і, щоб убезпечити собі безсмертя навіть найвпливовішим людям потрібно відтворитися у своїх дітях:

*So thou the self out-going in thy noon,
Unlook'd on diest, unless thou get a son.*

Тобі, хто сяє, наче дня вершина,

Щоб смерть перемогти, потрібно сина (Сонет 7)

Повернімося до іменника "сонце", який використав Д. Павличко і якого не було в тексті оригіналу. Використання цього іменника спричинено кількома факторами "фонетично-візуальною грою слів son - sun, що автор обігрує у своєму тексті. Саме слово, так і не з'явившись у тексті вірша, пролунало в завершальному son" [8,79]. По-друге, цей іменник, як і іменник "sun" в англійській мові - чоловічого роду (звісно, в поетичному мовленні), отожд, перекладач дійшов правильного висновку, що це слово містилося у підтексті. Те, що Шекспір пов'язує зі словом "sun" саме належність до чоловічого роду, можна відстежити на рядках не сонетної поезії автора:

See how the morning opens her golden gates

And take her farewell of the glorious sun,

дослівно:

Подивися, як ранок відкриває її золоті ворота,

Та проводить прекрасне сонце

У цих рядках "morning" (ранок) - це закохана, що проводить свого коханого "the sun". Звісно, в українській мові слово «сонце» не матиме такого смислового навантаження, оскільки це іменник серед. роду, але перекладач обіграє його, надаючи сонету авторської інтерпретації. В іншому сонеті персоніфікація іменника "time" призводить до встановлення в нього чол. роду (*his brief hours and weeks*), адже, час часто зображено у вигляді старезного чоловіка з косою в руці. Ця літературна традиція походить ще від античного образу Хроноса. В українській мові час так само чол. роду, але встановлюємо його граматично, а не через паралель до міфологічної істоти:

Love's not time fool though rosy lips and heeks

Within his bending sickle's compose came.

Любов - то не часу нікчемний блазень,

Що тне серпом троянди запашині (Сонет 116)

Висновки і перспективи дослідження. Зіставний аналіз іменників за семантично мотивованими родовими ознаками виявив: у 8 сонетах оригіналу 21 іменник (14 - чол. р., 4 - жін. р. та 3, що належать до it-класу (2 назви тварин)). В українських перекладах – 23 (13 - чол. р., 5 - жін. р., 3 так званого спільного роду (*скнара, сирота*) і 2 – середнього (*дитя, вабнокрасо*)). Кількість таких іменників приблизно однакова в обох мовах, але принципи розподілу за родовими класами дещо інакші: в англійських сонетах усього 2 іменники парного роду (*goddess, mistress*), 5, рід яких встановлений у корелятивній парі (*son, husband, mother*), в інших випадках родові розрізнення можливі за допомогою анафоричних займенників (*muse (митець)* - чол. роду через співвіднесеність зі словом *his* - його), в окремих сонетах родова віднесеність іменників типу *heir (спадкоємець / спадкоємиця), herald (вісник / вісниця)*

можлива, якщо звернутися до традиційних родових кваліфікацій іменників - неістот, що позначають ліричного героя (згадані іменники в перекладі 1-го сонету марковані чоловічим родом за аналогією до чол. роду англійського іменника "love"). У перекладах Д. Павличка 12 – належать до групи іменників парного роду: на чол. рід таких іменників вказує нульова флексія (*викрадач, лев, тигр*); на жін. рід вказує флексія —а/-я, (або, напр.: *мила* (субстантивний іменник), *вдова* чи наявність відповідних афіксів - *бог-ин-я*), окремі слова розрізнення за родом зазнають на лексичному рівні: *син, юнак, дружина*. У більшості випадків іменники-неістоти належать до іт-класу, 6 з яких, чоловічого (4) та жіночого роду (2), пов'язані з так званою персоніфікацією. В українських перекладах іменників формального роду – 130 випадків (46 - чол. р., 55 - жін. р. та 30 - середнього), де рід встановлюється граматично. До того ж часто традиційні родові позначення іменників формального роду англійської мови не збігаються з родовою належністю іменників української мови. Це, на нашу думку, змушує талановитого перекладача замінювати слово оригіналу на близьке йому за семантикою, але з тією ж самою родовою віднесеністю, щоб не порушувати загальної ідейно-змістової композиції перекладеного твору (напр., *Rose* (чол. р.) - *троянда* (жін. р.), а в перекладі - "*рожевий цвіт*"). *Перспективи дослідження* вбачаємо в аналізі експресивних можливостей у відтворенні гендерно маркованого поетичного тексту, що є важливим у декодуванні ідеостилі письменників зі світовим ім'ям.

Література

1. *Горіна Ж. Д., Халимоник Г. О.* (2005) Актуалізація лексико-граматичного значення категорії роду іменників у поетичному дискурсі (перекладознавчий аспект) [В:] Актуальні проблеми слов'янської філології (лінгвістика і літературознавство). Київ. Вип. X. С. 88 – 96. 2. *Донской М.* (1985) Шекспир для русской сцены. Москва. С. 45-215. 3. *Дубаишинский И. А.* (1965) В. Шекспир. Москва. 225 с. 4. *Коптілов В. В.* (1971) Актуальні питання українського художнього перекладу. Київ. 389 с. 5. *Смирницький А. И.* (1974) Морфология английского языка. Москва. С. 59 – 213. 6. *Ткаченко А. С.* (1982) Шекспірів сонет і труднощі інтерпретації [В:] Хай слово мовлено інакше (проблеми перекладу). Київ. С. 245 – 323. 7. *Шаповалова М. С.* (1976) Шекспір в українській літературі. Львів. 212 с. 8. *Hubler E.* (1982) The sense of Shakespeare's sonnets. New Jersey. 280 p. 9. *Shakespeare W. Sonnets* (1998) Шекспір В. Сонети (переклад і передмова Д. Павличка). Львів. 351 с.

Світлана Кратюк,

здобувач вищої освіти I року навчання

за другим (магістерським) рівнем

ЖДУ ім. Івана Франка

Науковий керівник: д.пед.н., проф. О. А. Кучерук

ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВ ЯК НОВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ

У статті розглянуто особливість застосування відеоматеріалів на уроках української мови. Проведено дослідження про особливості використання новітніх технологій у навчальній діяльності. Розписано процес розробки навчального відеословника.

Ключові слова: електронні освітні ресурси, відеословник, українська мова, технологія навчання.

In the article is considered the peculiarity of the using of video materials in Ukrainian language lessons. The student conducted research on the peculiarities of the use of new technologies in educational activities. The process of developing an educational video dictionary is described.

Keywords: electronic educational resources, video dictionary, Ukrainian language, learning technology.

Постановка проблеми та її зв'язки із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна концепція «Нова українська школа» передбачає сформуванню в освітян потребу до осучаснення засобів та відповідно методів навчання, щоб покращити продуктивність та змотивувати учнів до глибинного вивчення предмета. Зокрема, закономірно, традиційні методи переосмислюються через призму новітніх технологій навчання й української мови, яка набуває все більшої та більшої популярності серед молоді. Виникає питання: як допомогти учням покращити рівень ключових компетентностей і предметної з української мови? У цьому контексті стає популярною тема застосування відеоматеріалів на заняттях, адже популярність блогів, відеоуроків, навчання онлайн та дистанційно, по суті, базується на їх використанні. Застосування відповідних матеріалів є умовою зацікавлення та активності учнівської молоді на заняттях з української мови.

Аналіз наукових досліджень. Вивчення праць науковців свідчить, у сфері освіти в Україні відсутня системність у розробленні та освоєнні інноваційних технологій, хоч подібні дослідження почали активно проводити на зламі ХХ – ХХІ століть (В. Биков, С.Бондар, М. Левина, Г. Селевко та ін.).

Водночас варто зазначити, що проблему застосування відеоматеріалів як електронних освітніх ресурсів у навчанні української мови студіюють Ж. Горіна, С. Караман, Г.Корицька, О. Кучерук, А. Надолинська, О. Семенов та ін. У роботах цих авторів висвітлено окремі теоретико-практичні питання створення й використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у системі українськомовної освіти. У праці [1, 64] акцентовано на тому, що, хоч багато вчителів використовують на уроках ЕОР (електронні словники, електронні посібники, відеоматеріали, презентації тощо), шкільним словесникам необхідно зосередитися на практичних розробках, використанні інтерактивних вправ, ігор, які стимулюватимуть мотивацію до навчання, саморозвиток юних мовних особистостей, формування відповідальності, досвіду мовних обов'язків громадянина України, стійкої громадянської позиції, відкритості до виконання різних ролей у суспільному житті. У роботі [2, 52-53] ідеться про те, що розроблення й застосування навчально-комп'ютерних ігор з української мови, особливістю яких є наочність, мультимедійність, сприяє більш ефективному розв'язанню основних завдань компетентісно спрямованої мовної освіти порівняно з традиційними методами навчання.

Загалом цінність відеоматеріалів як інформаційних екранних засобів, за визначенням В. Топжонніков [3, 35], у тому, що вони становлять синтез двох оповідних тенденцій – образотворчої і словесної, це зумовлює підвищення ефективності засвоєння матеріалу. Однак аналіз публікацій лінгводидактів

переконує, що потенціал електронних освітніх відеоресурсів у шкільному курсі української мови враховується недостатньо, що свідчить про актуальність окресленої проблеми.

Мета статті – розкрити механізм створення відеословника та особливості використання його на уроках української мови як новітньої технології навчання.

Виклад основного матеріалу. У контексті лінгвометодичного пошуку шляхів розширення кругозору учнів та прищеплення інтересу до вивчення української мови виникла ідея створення відеословника, який був би доступним як для п'ятикласників, так і цікавим для старшокласників. Чому відеословника? Тому що саме словник – джерело поглиблення знань у будь-якому віці, а відеоформат словника дає змогу унаочнити матеріал. В умовах діджиталізації усіх сфер суспільного життя й освіти паперові словники дещо заважають мобільності, адже вони важкі, об'ємні та часто складаються із декількох томів. Не в кожного учня вони є та й користуватися ними в умовах технологізації освітніх ресурсів стає не зручно. Сучасна учнівська молодь часто не виявляє бажання читати паперові лексикографічні джерела. Натомість відеословник уможливує мотивувати учнів до роботи над словом, фразеологізмом тощо. Відеословник – інноваційний засіб формування навичок навігації у складному інформаційному об'єкті; засіб самостійної роботи з інформацією, поданою в інтернетному середовищі чи на електронних носіях.

Для створення відеословника фразеологізмів української мови взято приклад англійськомовної освіти. Популярності нині набирають саме відеословники, а також словники із великою кількістю асоціативних картинок, чи, як їх ще називають, «мемів».

Розроблений нами відеословник фразеологізмів (<https://www.youtube.com/watch?v=l6E9ICgba-E&t=171s>) містить вступні теоретичні відомості, це зроблено спеціально, щоб акумулювати відповідні знання учнів до перегляду.

Аналіз власної педагогічної практики дає підстави стверджувати, що учні недостатньо орієнтуються у фразеологізмах, вони дуже часто їх не бачать у реченні та не можуть збагнути й пояснити узагальнено-образне значення. Для більшості з них фразеологізм – це словосполучення. Відповідно відеословник розроблено з огляду на такі критерії: мотивованість (цікаві фразеологізми) і маловживаність відібраних і представлених фразеологічних одиниць. Процес створення відеословника передбачав низку дій, коротко опишемо їх послідовність.

1. Спершу відібрано 10 фразеологізмів, які є цікавими та колоритними, і які можуть трапитися в процедурі ЗНО.

2. Далі почався кропіткий процес написання сценарію, адже мовлення у відеоресурсі має бути чітким та добре продуманим, аби кожен зміг зрозуміти ведучого. Сучасному вчителю-словеснику варто бути мобільним та знати різні форми, методи, засоби, технології інноваційного навчання, аби створювати подібного роду освітні ресурси, зокрема для мотивації навчання, зацікавлення предметом вивчення, збагачення мовлення учнів.

3. Добір наочності (картинок) до кожного фразеологізму, аби мовлення ведучого не було монотонним.

4. До деяких слайдів розроблено «меми», аби учні краще запам'ятали значення фразеологізмів та особливості їх використання.

5. Етап монтажу (порада робити це на потужному ноутбучі, аби розроблені файли раптом не зникли з поля зору). Ознайомившись із можливостями Adobe Photoshop, вдалося якісно обробити картинки та власне зображення як ведучої, аби учням було приємно сприймати пропонований матеріал. Щоб якісно накласти музику на текст та звук, використано додаток Adobe Premier (він надає багато можливостей, допомагає підігнати елементи електронного ресурсу в одне ціле, єдина незручність – він англomовний). Для того аби зображення «меми» зникали та з'являлися, а також щоб відео було «живим», застосовано додатковий механізм монтажу – анімацію в Adobe After Effects. Вона допомагає структурувати показ усієї текстової інформації, яка представлена на відео.

Створене відео займає за часом приблизно чотири хвилини. Перевірка ефективності відеословника під час індивідуальних практик навчання учнів свідчить, що він не переобтяжує увагу учнів, а навпаки зацікавлює їх.

Щоб створений відеословник змогли побачити всі зацікавлені, прийнято рішення завантажити його на власний YouTube канал (https://www.youtube.com/watch?v=FXvUixP4v60&feature=share&fbclid=IwAR1f7Wtm2D9_ZWqLhZ5j5Ot2T1z1WVCg9v70WZlbEps97DP-Q20qcnZFd9s).

В умовах компетентнісно орієнтованого навчання для формування як предметної, так і ключових компетентностей відеословник фразеологізмів можна використовувати на уроках української мови під час пояснення значення окремих фразеологізмів та для ознайомлення з таким форматом словника. Корисно на основі відеословника запропонувати творче завдання, наприклад кожен учень отримує свій номер, цей номер означає номер фразеологізму й після перегляду учні утворюють, відповідно, із своїм фразеологізмом речення чи мінірозповідь. Також такий відеоформат представлення інформації про фразеологізми допоможе займатися з учнями дистанційно, зокрема під час карантину.

Висновки і перспективи дослідження. Розроблення й використання відеословника в навчанні української мови доводить, що вчитель-словесник має виходити на сучасний технологічний рівень представлення інформації, педагог має орієнтуватися в освітніх тенденціях і займатися саморозвитком, вчитися навіть тоді, коли це кардинально інша галузь. Учні будуть брати приклад з такого вчителя, а сучасні інструменти освіти допоможуть легше запам'ятати тематичний матеріал, нові правила та мовні винятки. Сучасні уроки мови мають щоразу дивувати учня, аби він з інтересом навчався та розвивався. Проте часто вчителі відмовляються заглиблюватися в процес та створювати власну базу відеоматеріалів. Перспективним є розроблення електронних освітніх ресурсів для візуального підтримання процесу навчання української мови в школах різних типів.

Література

1. Кучерук О. А., Магдич Т. П. Використання електронних освітніх ресурсів для формування громадянської компетентності учнів ліцею на уроках української мови, 2020. Том 75. №1. С. 56-75. Режим доступу: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3515>.
2. Кучерук О. А. Формування лексичної компетентності учнів засобами комп'ютерних ігор у навчанні української мови. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Том 63, №1. С. 47-55. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_63_1_7.
3. Топжонніков В. А. Вплив форми аудіовізуальної інформації на засвоєння навчального матеріалу: дисс. наук. ступ. канд. пед. наук. Москва, 2001. 184 с.

Ганна Кузнєцова,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
філологічного факультету Університету Ушинського
Науковий керівник: к.пед.н., доц. Ж. Д. Горіна

МУЗИЧНО-ПОЕТИЧНА ПОП-КУЛЬТУРА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Статтю присвячено розробленню теоретичних засад з вивчення української популярної музики. Визначено наукову цінність саме мовознавчого аналізу текстів пісень українських естрадних виконавців і рок-гуртів.

Ключові слова: популярна музична культура, авторська пісня, рок-гурти.

The article is devoted to developing the theoretical foundations of the study of popular Ukrainian music. The scientific value of the linguistic aspect of the analysis the texts of songs of the Ukrainian popular and rock-bands has been defined.

Key words: popular music culture, author song, rock-bands.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність мовознавчих досліджень текстів популярних пісень, зокрема культових українських музичних гуртів, поза всіляким сумнівом, оскільки аналіз специфіки мовних засобів, стилістичних прийомів, інтонаційного оформлення, стилістики авторських новотворів й функцій художньо-образних засобів, а відтак і мовної особистості самого автора-виконавця, подає цілісне наукове уявлення про самотність музично-поетичної культури України кінця ХХ першої чверті ХХІ століття.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянута проблема і на які спирається автор. У зарубіжній та українській науковій парадигмі вже виразно окреслилася тенденція до вивчення сучасної поп-культури, зокрема й музичної. Так, можемо говорити про усталені філософсько-культурологічні (Т. Адорно, О. Афоніна, Ж. Дерріда, В. Діанова, О. Зосім, М. Каган, Г. Маркузе, Х. Ортега-і-Гассет, В. Шейко, В. Шульгіна), мистецтвознавчі (О. Берегова, О. Бойко, У. Еко, В. Овсянніков, Т. Рябуха, В. Тормахова, Дж. Сторі, Г. Шехтман), літературознавчі (Т. Гундорова, Д. Курилов, С. Шаповалов, І. Шнур) наукові студії. З мовознавчих позицій здебільшого аналізують лише окремі мовні особливості поетичних текстів самодіяльної або так званої авторської пісні (російських «бардів») Б. Окуджави, В. Висоцького, О. Галича, Ю. Візбора, Ю. Кіма, О. Розенбаума тощо. Очевидно, причиною меншої уваги до аналізу

текстів популярної української естрадної музики чи рок-гуртів з боку вітчизняної лінгвістики, на нашу думку, є їх стильова і жанрова розмитість та термінологічна неусталеність дефініцій «авторська пісня», «естрадна музика», «популярна музика», «молодіжна музика» у класичному музикознавстві, а також їх складна мовностилістична організація, що потребують міждисциплінарного підходу до аналізу такого суперечливого, багатовимірного текстового явища, як мова текстів сучасної української пісенної поп-культури.

Мета статті полягає у визначенні особливостей і ролі музично-поетичної культури в національно-культурному просторі України.

Виклад основного матеріалу. Сучасна естрадна музика належить до помітних явищ музичної культури України останніх десятиліть ХХ — початку ХХІ століть [5]. Дійсно, з плином часу та появою нових тенденцій у сучасному музичному мистецтві автори пісень, виконавці починають виходити за межі звичайного текстотворення і щоби більш оригінально передати свої думки, емоції вдаються до найрізноманітніших прийомів. Одним із таких є відродження і трансформація раніше відомих на весь світ хітів, які в новому аранжуванні отримують нове звучання і довгий час «живуть» на вустах сучасної молоді. Без сумніву, сьогодні українська популярна пісня досягла такого рівня, що значним чином може керувати думками і настроями людей, кліпи улюблених рок-гуртів чи виконавців набирають мільйони переглядів, дедалі частіше цитати з відомих українських пісень можна побачити під світлинами користувачів соціальних мережах. Такий успіх, на нашу думку, пояснюється завдяки оригінальній авторській манері виконання, яка відрізняє одних виконавців від інших музикантів, а кожен рядок у піснях відгукується в душі певною емоцією й унікальністю авторського світосприйняття.

Під «естрадною музикою» зазвичай розуміють «джаз, рок- і поп-музику, тобто ті види музичного мистецтва, що є сценічними і впливають на слухача за допомогою шоу і спецефектів разом з музичним компонентом» [5, 165]. Принагідно зауважимо, що саме з літературознавчого погляду «авторська пісня» ідентифікована як жанр поезії, який, як правило, тлумачиться дослідниками в зіставленні з естрадною піснею, де головний акцент робиться на поетичному тексті, в той час, як музичний і виконавчий компоненти в розумінні тексту авторської пісні не беруться до уваги, адже вони виконують переважно допоміжну роль. Так, за визначенням Д. Курилова авторська пісня це «пісенна поезія, тобто вірші, виконувані переважно під гітару, - вірші, або народжені разом із мелодією, <...> або трохи пізніше покладені на музику; або (набагато рідше), які спали на думку авторіві в процесі осмислення-переживання вже створеної мелодії» [2, 12]. В авторській пісні важливу роль відіграють саме екстралінгвістичні чинники – зовнішність автора-виконавця, місце і загальний антураж під час виконання, поведінка самого барда та ін. Як зазначають дослідники цього жанру: «Варіанти однієї і тієї ж пісні можуть залежати від настрою автора на момент виступу, його фізичного стану, резонансу з публікою, переосмислення теми, прагнення поліпшити або урізноманітнити пісню, повернення до неї через багато років і багатьох інших чинників» [3]. Оскільки процеси становлення і визнання авторської пісні відбувалися майже одночасно

на Україні, в Росії та інших державах світу, що підтверджує «логічність розвитку музично-поетичного жанру в напрямку авторської пісні, її важливе значення в загальнолюдській художній культурі», то, врешті-решт, підсумовує дослідник О.Іванов, «сформувались сталі ознаки авторської пісні, як однієї з форм творчого спілкування автора з його однодумцями і прихильниками й зміцнилася роль особистості в пануванні над думками і почуттями людини» [1].

Зокрема, аналізуючи популярну музичну музику в історичному аспекті, О. Сапожник виокремлює два періоди (етапи) у формуванні української авторської пісні: «Перший (кінець 50-х – середина 80-х рр. ХХ ст.) характеризується її функціонуванням у контексті розвитку «міжнаціональної» пісні, як одного з напрямів шістдесятництва в середовищі інтелігенції. Паралельно існував масовий туристичний рух зі своїм фольклором та авторська пісня в студентському середовищі. Характерним для того періоду було домінування російськомовних творів і виконавців, що пояснювалося перебуванням України у складі Радянського Союзу. Другий етап (кінець 80-х – початок 90-х рр.) характеризується становленням самостійних національно визначених ознак авторської пісні, розвитком нових стилів, формуванням вітчизняної школи авторської пісні», - і слушно підсумовує, що «українська авторська пісня поки що має статус аматорської, проте відбувається інтенсивна професіоналізація жанру, що сприяє інтеграції її в загальномистецьку систему, створенню вітчизняної професійної школи» [4, 20]. Принагідно відзначимо, що українськомовний вектор музичної поп і рок-культури потужно окреслився саме на Західній Україні, ймовірно, завдяки музично-культурному взаємообміну з Європою і привнесенню свіжих тенденцій з популярної західної музики. Але спостерігаємо і прикру тенденцію, коли вітчизняні виконавці пишуть тільки заради того, щоб скоріше та побільше створити музичних шлягерів, які їх прославлять, а сучасні співаки – це вже не та професія, яка несе мораль і культуру мовлення в суспільство, а швидше демонструє бажання заробити й отримати побільше грошей. У наш час лише невелика кількість культових музичних гуртів або популярних виконавців може похизуватися глибоким змістом своїх пісень і мало хто спроможний професійно і з душею передати свій емоційний посыл на широкий загал. Попри те, що в сучасній українській музично-поетичній культурі є виконавці як українськомовні, так і російськомовні, останнім часом саме українськомовні співаки починають перетягувати на себе першість у цій пісенній творчості, адже, на нашу думку, тексти, створені українською мовою, зазвучали якось по-новому, мелодійно, душевно, змушуючи нас замислитися на сенсом буття.

У мистецтвознавстві вже стало традицією вбачати національний колорит української естрадної музики у зверненні до фольклорних джерел під час створення джазових, рок- чи поп- музичних композицій. Це, на думку В. Тормахової, «призводить до виникнення самобутніх типів взаємозв'язку фольклору з джазом, поп - і рок-музикою: обробки народних пісень, цитування музично-фольклорного матеріалу, створення оригінальних композицій на фольклорній основі, сплав національної манери виконання з інофольклорною. У цих типах взаємозв'язку простежуються різні способи розвитку музичного

матеріалу, що забезпечують взаємодію фольклору з естрадною музикою: від переінтонування (у джазі, рок- і поп-музиці) до проникнення інтонаційної сфери і засобів виконання із фольклору в естрадну музику» [5, 166].

Утім, сучасна українська естрадна музика від моменту свого становлення на теренах незалежної України зазнала колосальних перетворень, адже, традиції, що були загальноприйнятими ще якихось п'ять або десять років тому, почали відходити в минуле або ж продовжили своє існування, трансформуючись зовсім в інакший формат чи манеру виконання. Серед найпоширеніших музичних засобів виразності ми услід за дослідниками відзначимо такі: а) використання жанрів, образної системи і тематики різних обрядових і побутових пісень — коломийки, купальські пісні, кустові, щедрівки, ліричні протяжні, балади, весільні, жартівливі пісні, б) використання текстів із застосуванням діалектних мовних особливостей різних регіонів України, з явною домінантою західного; в) чітка форма-структура, у джазі, рок- і поп-музиці переважає квадратна (симетрична) структура, що є зручною для запам'ятовування та імпровізування у виконавців і для кращого сприйняття у слухачів; г) проста гармонія, що має бути зручною для імпровізації, містити повторювані фрагменти, не мати дуже складної «вертикалі»; д) використання тембрів народних інструментів та засобів гри на них — скрипка, цимбали, кобза, ліра, ударні інструменти — тамбурин, бубон, дерев'яні духові — сопілка, трембіта, дрімба» [5, 167].

Висновки і перспективи дослідження. З давніх-давен мистецтво прагнуло впливати на людські почуття через звукові і зорові образи, колір, слова, музику, спів, тому пісня, є одним із найдавніших різновидів народної музично-поетичної творчості. Сучасний національний соціокультурний простір України є багатошаровим, різновекторним утворенням, й популярна музично-поетична культура виступає одним із важливих його складників. Культуромісткий потенціал її ґрунтується на тих культурних кодах, які, власне, концентрують смислове навантаження поетичних текстів пісень, передбачаючи активну співтворчість поп-рок-виконавця зі слухачами, які повинні «розшифровувати» закладені в текстах символи, знаки й архетипи. Незважаючи на ще відчутну частку російськомовних пісень, неспростовним фактом є збільшення кількості шлягерів українською мовою. Для текстів української популярної музики надзвичайно важливою залишається націєтворча роль, адже завдяки культивуванню українськомовного репертуару вітчизняні поп і рок-виконавці, здійснюючи неабиякий вплив на молодіжну аудиторію, так чи інакше стають флагманами націєтворчих процесів. Відтак перспективу подальшого дослідження вбачаємо в характеристиці культурних кодів і смислів, закладених у текстах популярної естрадної та рок-музики.

Література

1. *Іванов О. К.* Авторська пісня в історичному і сучасному аспектах у тематиці музично-теоретичних курсів [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://ivanov.mfkukim.mk.ua/Nauchnaya-rabota/avtorska-pisnja.html>
2. *Курилов Д.Н.* (1999) Авторская песня как жанр русской поэзии советской эпохи (60 – 70-е гг.). Москва, 160 с.
3. *Патракеева Е. Б.* (2014) Авторская песня как песенный текст, ее особенности и классификация [В:] Концепт. Спецвыпуск
13. [Электронный ресурс]: Режим

доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/avtorskaya-pesnya-kak-pesennyi-tekst-ee-osobennosti-i-klassifikatsiya/viewer> 4. Сапожник О. (2004) Популярна естрадна музика в Україні: історичний екскурс [В:] Мистецтво та освіта, 2004.№ 1. С. 19–20. 5. Тормахова В. Характерні риси української поп-музики кінця хх-початку ххі століть [Електронний ресурс] Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ukaf

Кузьменко В. О.,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник: к.філол.н., доц. Т. М. Шарова

СЛОВА-СИМВОЛИ У МОВОТВОРЧОСТІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА

У науковому дослідженні представлено приклади слів-символів, які в художній творчості використовує Григор Тютюнник. Акцентовано увагу на образній символіці в малій прозі митця.

Ключові слова: символ, художня творчість, література, письменник, контекст.

The research presents examples of words-symbols used in art by Hryhir Tyutyunnyk. Emphasis is placed on figurative symbolism in the short prose of the artist.

Key words: symbol, artistic creativity, literature, writer, context.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У системі мовотворчості письменників 1960-х рр. ХХ ст. визначальним мовним стилем відрізняється поетикальне слово Григора Тютюнника, оскільки для нього характерна смислова і творча сконденсованість, відвертість, лаконізм, щирість. У творчому доробку письменника важливе значення має психологічна деталь, що слугує ідіастилем Григора Тютюнника.

Різноманітні подробиці у мовній палітрі письменника можуть бути образними символами. В означеному питанні слід дослідити символічні мовознаки та стиль письменника під час написання творів малої форми та жанрів. Актуальністю в даному означенні користуються такі твори Григора Тютюнника: «Три зозулі з поклоном», «Зав'язь», «Климко», «На згарищі», «Оддавали Катрю», «Холодна м'ята», «Облога», «Вогник далеко в степу», «Кленовий пагін», «Вуточка» та ін. представлені твори слід досліджувати з позиції основних особливостей творчості та стильової манери письменника [6, с. 20].

Творчість письменника детально варто розглядати на заняттях з історії української літератури у вищих навчальних закладах, де викладачі можуть дати повну картину формування творчого світогляду письменника [2, 119]. Сучасні дослідники акцентують увагу на тому, що особливо можливим останнім часом видається розгляд різноманітних персоналій в дистанційному форматі [4]. У

такому аспекті можна не лише знайомитись із загальними тенденціями творчості Григора Тютюнника, а й проводити певні паралелі з іншими представниками української літератури ХХ століття [3, 37].

Аналіз наукових досліджень. Вербальна система слів-символів з позиції їх значущості (О. Потебня та А. Мойсієнко), формуванні реальної картини світу (В. Кононенко та Л. Ставицька), поетичної та прозової мовотворчості українських авторів ХХ століття, зокрема творчості Григора Тютюнника (О. Таран) на сьогодні є актуальною та цікавою для читачів.

Метою статті є аналіз образної символіки у творчості Григора Тютюнника.

Виклад основного матеріалу. Образна символіка у творах Гр. Тютюнника визначається тим, що слова-символи, реалізуються за допомогою художніх деталей. Доцільно відзначити, що вони у творчості Гр. Тютюнника є основними для розуміння подій, які зорієнтовані на психологію. Картина символів у творах Григора Тютюнника сформована за допомогою таких чинників:

- традиційна культура українського народу;
- стиль письма експресіоністів;
- лаконізм творчої думки;
- естетичні засади письменників, які працювали в 1960-х роках [1, 57].

Досить часто у творах Григора Тютюнника трапляється символ *дороги*. Це своєрідний образ життєвого шляху головних героїв. У контекст цього символу письменник вкладає додаткове розуміння ним туги за рідним домом. Це пояснюється тим, що досить часто персонажі новел та оповідань письменника вирушають у подорож не за власним бажанням. Їх змушують різноманітні перипетії та життєві негаразди. Символ *дороги* представлений у таких творах письменника: мандри через війну чи життєві обставини («Климко», «Облога»), подорож з метою пошуку душевної гармонії («На згарищі») та матеріальних потреб («Климко»), викриття втечі від жахів війни («Облога», «Вогник далеко в степу»).

Не менш важливе місце у творчості письменника займає образ-символ *сонця*. Цей образ присутній практично у всіх творах малого жанру. Сонце у творах митця персоніфікується та набуває людських рис, тобто, досить часто стає дійовою особою: *«Воно (сонце – В.К.) було кругле, густо-червоне і таке врочисте, що говорити з ним личило б хіба давньогрецькою мовою. Але я не знав давньогрецької і йшов поміж кручами, тихо шепочучи: «Ave sol, ave sol!»* [5, 706].

Слова, які автор використовує разом з образом-символом *сонце* стверджує позитивні емоції, надає покращений настрій, призводить до особливого сприйняття персонажу у творі: *«Воно (сонце – В.К.) вже співало свою тиху червону пісню вечорову, і Климко заозирався довкола: треба ж на ніч стати, бо в місті не притулиться...»* [5, 542]; *«Попереду над рівниною зависло лагідне червоне сонце, голосніше чути гуркіт, хоч небо в тому краї чисте й пекучо-морозяне»* [5, 444].

Стосовно образу-символу можна використовувати колірні означення, оскільки одночасно в одному і тому ж творі *сонце* може бути жовтим, червоним, червоно-зеленим. За допомогою кольору можна надати певного настрою

читачам, оскільки читаючи твір, можна зрозуміти погодні умови та настрої автора. Раніше в давній літературі стосовно *сонця* часто використовувати червоний колір. У ХХ столітті символічне обрамлення лексеми *сонце* може передавати стан головних героїв, їх відчуття та настрої: «*Червоно, підпливаючи рожевим надвечірнім мороком, заходило сонце*» [5, 530]; «*Як сонце тільки-но червонило небо на сході, Арсен уже сидів у човні біля своєї верби і пильнував за вудками*» [5, 751].

Говорячи про колористику символів-образів, варто констатувати той факт, що колір дійсно підсилює психічний стан героя, який увиразнюється за допомогою зовнішніх факторів. Коли автор використовує слово-символ *сонце*, він намагається підсилити його епітетами, за допомогою яких передає стан людської душі, підсилює психологічне та емоційне тло художніх творів. Не менш частовживаною лексемою у художніх творах письменника можна вважати слово-образ *місяць*. Це є твердженням того, що природні сили в новелістичних творах Григора Тютюнника нероздільно пов'язані між собою.

У художніх творах письменника також присутні інші деталі та символи, що дає змогу говорити про символічність його творів. Лексема-деталь *лист* виконує роль нерозділеного кохання та зв'язок між двома закоханими людьми. Так, наприклад у новелі «Три зозулі з поклоном» автор акцентує увагу на листах як символах наповнення внутрішнього переживання: «*...знала, що лист від тата приходить раз на місяць. Вона чула його, мабуть, ще здалеку, той лист, мабуть, ще з півдороги*» [5, 278].

Григор Тютюнник у власних творах також використовує сільський побут, який насичує деталями та приділяє увагу колористиці: чорна хустка, покуть, темненькі сіни. Не менш часто автором у творах використано такі слова-символи, які передають ментальний колорит, національну символіку, традиційну українську кухню: *світлиця, килим на стіні, лебеді, квіти, рушники, садок, квітчаста хустка, піч, скриня, хліб, свічка, коровай, вінок, черевички*. Досить часто всі слова, які автор використовує у творах поєднуються в загальну картину, що свідчить про знання автора українського національного колориту. Здебільшого усі події, які відтворено у творах письменника, передавали суть української міфології, народні звичаї, обряди, психологію головних героїв.

Отже, розглянувши символи-образи творів Григора Тютюнника, можна констатувати той факт, що письменник одночасно використовував символіку та колористику для підсилення змістового наповнення творів. Власне світосприйняття та своє світобачення автор передає через різноманітні загальнокультурні моделі, які доповнюються символами-образами на предмет *дороги, хати, сльози, неба, сонця, місяця* та ін. Вдало поєднуючи слова-символи та символаобрази, письменник досягнув максимальної довершеності.

Досить часто образи-символи, які присутні у творах Григора Тютюнника, є певними індикаторами настрою головних героїв, їхнє перебування в тому чи тому просторі. Розкодувати психологічний стан персонажів можна за допомогою трактування символіки та образності у творах митця слова. Тому можна констатувати, що слова-символи є головною ознакою ідіостилю письменника.

Використовуючи символи-слова, можна сформувати індивідуальний авторський реєстр системи символічного ряду.

Література

1. *Беляєв В.* Можливості «застарілого» жанру та одна хибна концепція. К.: Радянське літературознавство. 1965. №3. С. 57. 2. *Землянська А. В., Шарова Т. М., Шаров С. В.* Аналіз навчального плану бакалавра спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія, 8 (76). 2019. С. 119–122. 3. *Землянська А. В., Землянський А. М.* «Свій» / «чужий» простір у романі П. Загребельного «Тисячолітній Миколай». British Journal of Science, Education and Culture. Vol. 1. London: London University Press, 2014. P. 37–42. 4. *Павленко О. М., Шаров С. В., Москальова Л. Ю., Шарова Т. М., Коваленко А. С.* Реалізація дистанційної форми навчання засобами платформи Moodle у процесі підготовки майбутніх філологів. Інженерні та освітні технології. 2019. Т. 7. №3. С. 106–121. 5. *Тютюнник Г.* Повести и рассказы. Сборник. Москва, Советский писатель. 1989. 720 с. 6. *Яшукович Л.* Любов – милосердя – щастя: категорії українських письменників. Жовтень. 1976. № 6. С. 73–78.

Олена Мартакова,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
факультету іноземних мов
Університету Ушинського
Науковий керівник: к.філол.н., доц. А. І. Демчук

МОВНА ГРА В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ ГАЗЕТНОМУ ТЕКСТІ

Статтю присвячено актуальному питанню дослідження феномену мовної гри у англійськомовному газетному тексті. На основі аналізу наукових джерел мовну гру було розділено на 2 групи – у широкому та вузькому розумінні; виділено 8 функцій мовної гри, а стилістичні засоби її створення поділені на рівні використання в газетній мові. У статті наведено приклади вживання гри слів у публіцистиці, визначено перспективні напрями дослідження.

Ключові слова: мовна гра, каламбур, газетна мова, стилістичні засоби.

This article is devoted to the pressing issue of word play research in English newspaper text. Based on the scientific sources analysis, word play was separated into two big categories – in its broad and narrow meaning. Furthermore, we distinguished its functions, divided the stylistic devices into language levels of their use in newspaper texts. This article lists examples of word play use from publicistics, determines the perspectives of research.

Keywords: wordplay, pun, newspaper language, stylistic devices.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У прагненні уникнути сухої монологічної, офіційної, знеособленої газетної мови попереднього періоду сучасна мова газет стає більш живою і експресивною, намагається здобути уваги читачів своїм стильовим, змістовим та ідеологічним різноманіттям. Мовна гра стає вагомим інструментом у написанні газетних статей, сприяє розвитку публіцистичного стилю загалом. При цьому феномен мовної гри у сучасній лінгвістиці вивчено недостатньо. Завдяння цієї роботи полягає в необхідності вивчення мовної гри як засобу збагачення мови поза межами художнього тексту, що повинно

покращити мовну та мовленнєву компетенції носіїв іноземної мови. Крім того, вивчення історії цього феномену дозволить визначити сучасні тенденції розвитку газетно-публіцистичного стилю загалом. ЗМІ значною мірою впливають на ідеологію суспільства та його погляди. Знання таких методів впливу, їх функцій дозволить зберегти об'єктивність інформації у майбутньому.

Аналіз наукових досліджень. Проблема мовної гри активно вивчалася протягом ХХ сторіччя такими вченими, як С. Аттардо (мовна гра як явище тотожне каламбуру) [7], Л. Вітгенштайн (мовна гра як повсякденний засіб спілкування) [2], Р. Леппіхальм (мовна гра на різних рівнях мови) [8]. У ХХІ сторіччі цей феномен вивчали Б. Ю. Норман (мовна гра як творче використання мовних засобів) [4], В. З. Санніков (мовна гра як свідоме порушення норм мови) [5] та О. П. Сковородніков (мовна гра як засіб створення влучних висловлювань комічного характеру) [6].

Аналіз даних наукових джерел показує, що в наш час не існує узгодженого тлумачення феномену мовної гри. У багатьох словниках літературних термінів «мовна гра» замінюється термінами «гра слів» та «каламбур», а вчені не здатні дійти спільної думки щодо її пояснення, створюючи тим самим 2 групи з розбіжними поглядами.

Метою статті є аналіз лінгвістичних особливостей мовної гри в англійськомовному газетному тексті. Поставлена мета передбачає вирішення низки конкретних **завдань**: проаналізувати наукову літературу з теми мовної гри; визначити лінгвістичні особливості мовної гри; класифікувати мовну гру з точки зору різних підходів її вивчення (сучасного та традиційного); проаналізувати феномен мовної гри на прикладі англійськомовних газет; виокремити стилістичні прийоми притаманні мовній грі.

Виклад основного матеріалу. Автором терміна «мовна гра» є австрійський філософ Л. Вітгенштайн, який вивчав цей феномен саме у філософському аспекті. За його думкою це особлива діяльність носіїв мови, метою якої є створення змістів, що демонструють зв'язок мови із законами природи та логіки [2]. Пізніше цим явищем зацікавилися лінгвісти.

Найбільш поширеною думкою є те, що мовній грі властиві нетрадиційність, порушення норм та стандартів мови цілеспрямованого характеру [4; 5; 6]. Така аномативність спрямована на створення влучних, часто комічних, висловлювань. Для створення мовної гри потрібно чітко розуміти норми комунікації та стандарти мови, адже в її основі лежить свідоме порушення стереотипів.

Після аналізу наукової літератури було виділено так функції мовної гри: експресивна (виражає ставлення адресанта до предмета висловлювання); естетична (створення нових форм); поетична (зосередження уваги на повідомленні); розважальна (підвищення настрою адресата); комічна (створення жартівливого настрою); впливова (вплив на погляди адресата через використання певних засобів мови адресантом); мовотворча (збагачення словникового складу мови); атрактивна (привернення та утримання уваги аудиторії). Найбільш продуктивними в мові газет є експресивна, розважальна, впливова та атракційна функції. Деякі дослідники, як, наприклад, І. В. Арнольд,

повністю заперечують наявність естетичної та поетичної функції в публіцистичному стилі [1].

Мова газет – це різновид мови ЗМІ. Найбільш широкоживаним стилем написання газетних статей є газетно-публіцистичний стиль. Згідно з М. Кожиною, газетна мова виконує 2 основні функції: 1) інформаційну та 2) впливову [3]. При цьому переконливість газет безпосередньо залежить від їх експресивності. Завдяки цьому з'являється тенденція до використання мовної гри в газетах.

За допомогою мовної гри можна обійти цензуру, викликати задоволення у читача, привернути увагу цільової аудиторії. З'явлення мовної гри в газетному тексті зумовлено прагненням по-новому позначити конкретний елемент дійсності, привернути увагу читача та запам'ятатися, ставши новою темою для обговорення.

Існує декілька тлумачень поняття мовної гри. Більшість із них можна поділити на 2 групи: 1) мовна гра у вузькому розумінні (традиційний підхід) та 2) мовна гра у широкому розумінні (сучасний підхід). Між ними існують як подібності так і розбіжності.

Мовна гра у вузькому розумінні – це поняття повністю тотожне стилістичному прийому каламбуру [7]. Прихильники цього тлумачення – такі мовознавці, як С. Аттардо, В. Редферн, О. Тимчук.

Мовна гра у широкому розумінні – це використання будь-яких мовних одиниць, стилістичних засобів або категорій для створення влучних висловлювань [4; 5; 6]. Прихильниками такої точки зору є Б. Норман, В. Санніков, О. Сковородников.

Основна й найбільш типова форма мовної гри – каламбур. Його виокремлюють усі дослідники мовної гри. Каламбур – це лексичний стилістичний прийом, який будується на явищах омонімії (омофонії та омографії) або паронімії, будь-якої форми полісемантичності слів [7]. Особливість каламбурів полягає в тому, що вони одночасно використовують декілька значень слова. При цьому ці значення не можуть бути випадковими, вони протиставляються один одному через контекст.

Цікавим є те, що каламбур може відбуватися на різних рівнях мови. На лексичному рівні він побудований на багатозначності слів, на синтаксичному – антанаклазою, на фонетичному рівні він створений за допомогою омофонії, на графічному – омографії, а на морфологічному рівні через явище паронімії.

Так, наприклад, на сторінках газети «The Guardian» у статті «Klaas-Jan Huntelaar penalty eases pain of Holland's permanent understudy» [9] використано наступний каламбур: «The enemy team better watch out – even Holland's second team are first Klaas!». В основі каламбуру лежать пароніми Klaas та class, де Klaas – це ім'я футболісту. Якщо не зважати уваги на паронімію в цьому реченні, його значення втрачається («first Klaas» не має сенсу якщо його не розуміти у значенні «first class»). Таким використанням мовної гри автор не тільки перебільшує заслуги команди, але й підкреслює талановитість одного з гравців. Мовна гра у цьому випадку створюється на лексичному рівні, виконує експресивну, розважальну, комічну, впливову та атрактивну функції. Використавши гру слів

газета тим самим покращила свою мнемоніку: у такого тексту більше шансів стати темою для розмови, розповсюдитися і здобути популярності серед читачів.

Синтаксичним різновидом каламбуру є антанаклаза – стилістичний прийом, повторення одного і того ж слова у різних його значеннях. Повторюватися при цьому можуть не лише слова, але і уся фраза – кожного разу у новому значенні. До цього прийому також відноситься вживання омонімів чи різних омонімічних форм слова. Створення контрасту на основі різних значень одного і того ж самого слова може підсилити емотивну, естетичну та впливову функції вислову. Крім того, через часті повтори покращується мнемоніка тексту.

Прикладом антанаклази є заголовок іншої статті «The Guardian»: «The rise and rise of ugly buildings» [9]. У цьому реченні «rise» використовується два рази, кожного разу в іншому значенні: 1) «rise» у значенні «підвищення», побудови високих будівель, та 2) «rise» у значенні зростання їх популярності, виникнення тенденції до їх побудови. Мовна гра відбувається на синтаксичному (повтор) та лексичному (полісемантичність слова) рівнях, виконує експресивну, розважальну, впливову та атрактивну функції.

Згідно з широким розумінням феномену, мовна гра створюється будь-якими стилістичними чи риторичними засобами мови. Найбільш загальнозживаними з них є: метафора та її різновиди, спунерізм, малапропізм, ономаіопея, паліндром, анаграма, мондегрін, оксюморон, хіазм, телескопія, іронія, сарказм.

Інший приклад мовної гри з «The Guardian» помітен у статті «Djokovic and Nadal set up prospect of final showdown in inaugural ATP Cup»: «If Medvedev is the volcano of tennis, Evans surely is the placid lake.» [9] У цьому випадку в одному реченні відбувається використання аж двох стилістичних засобів: метафор «volcano» та «placid lake» та їх протиставленні. При цьому антитеза створена за використанням антонімів. Використання антитези допомагає читачеві краще зрозуміти позицію автору, підсилюючи експресивну та впливову функції газети. Крім цього реалізуються розважальна, атрактивна та навіть естетична функції.

Висновки і перспективи дослідження. Визначення мовної гри по наш час викликає розбіжності в поглядах мовознавців. Всі лінгвісти погоджуються, що каламбур – це засіб мовної гри, але прихильники сучасного підходу виокремлюють більше її різновидів.

Газетно-публіцистичний стиль використовує прийоми і засоби наукового, офіційно-ділового та художнього стилів. Вибір мовних засобів, якими користується преса, має усвідомлений, цілеспрямований характер. Оскільки переконливість газет і залучення читача значною мірою залежить від експресії, в газетній мові використовується мовна гра. При цьому в наш час помітна тенденція до збагачення публіцистичного стилю засобами експресивності.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у встановленні функцій мовної гри та їхнього впливу на інформаційну якість мови газет.

Література

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык. Москва: Наука, 2005. 13 с.
2. Вітгенштайн Л. Філософські дослідження. Київ : Основи, 1995. 309 с.
3. Кожина М., Дускаева Л., Салимовский В. Стилистика русского языка. Москва: Наука, 2010. 464 с.
4. Норман Б. Ю. Игра на гранях языка. Москва: Флинта, Наука, 2006. 344 с.
5. Санников В. З.

Русский язык в зеркале языковой игры. Москва: Языки славянской культуры, 2002. 552 с.
6. Сковородников А. П. Игра как прием текстопорождения. Кол. монография под ред. А. П. Сковородникова. Красноярск: Сибирский федеральный университет, 2010. 341 с.
7. Attardo S. Linguistic Theories of Humour. Berlin: Mouton de Gruyter, 1994. 426 p.
8. Leppihalme, R. Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions. Clevedon : Multilingual Matters Ltd, 1997. 256 p.
9. The Guardian: US Edition. Sport news, comment and results <https://www.theguardian.com/us/sport>

Олена Марчук,
к.філол.н., доц. кафедри української філології і
методики навчання фахових дисциплін
Університету Ушинського
Тетяна Тодорова,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
філологічного факультету
Університету Ушинського

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІЄСЛІВНОЇ СИНОНІМІКИ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ О. ГОНЧАРА «ЦИКЛОН»)

У статті розглянуто особливості дієслівної синоніміки на матеріалі роману О. Гончара «Циклон». Проаналізовано проблему використання дієслівної синоніміки та синонімічних рядів, зокрема на позначення слів зі значенням емоцій та почуттів.

Ключові слова: дієслово, синонім, синонімічний ряд, емоція, почуття, емоційний стан.

The article considers the peculiarities of verb synonymy on the material of O. Gonchar novel "Cyclone". The problem of using verb synonyms and synonymous series, in particular, to denote words with the meaning of emotions and feelings is analyzed.

Key words: verb, synonym, synonymous series, emotion, feelings, emotional state.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Дослідження лексики як системи, її внутрішньої організації, взаємозв'язків, семантичної структури – одне з важливих завдань сучасного мовознавства. Створення єдиної семасіологічної теорії зумовлює необхідність вивчення різного типу лексико-семантичних груп лексики, сукупність яких в основному визначає лексико-семантичний склад мови.

Аналіз наукових досліджень. Проблема синоніміки в українському мовознавстві досліджена достатньо широко. Над дослідженням синонімів працювали такі вчені, як Є. Абрамова, Є. Береговська, І. Білодід, Л. Булаховський, В. Ващенко, Г. О. Винокур, П. Деркач, М. Жовтобрюх, О. Реформатський, А. Черемісіна, В. Фаворін та інші.

Мета статті: встановлення семантичних особливостей дієслівної синонімії як засобу позначення емоцій та почуттів в мові художнього твору. Аналіз функціонування синонімів та синонімічних рядів у романі О. Гончара проводився з урахуванням лінгвістичних та позамовних факторів. У роботі ми

спробували проаналізувати і знайти загальні для окремого художнього твору особливості синонімічної системи як одного з важливих факторів стилістики художнього тексту.

Завдання:

- вивчити стан проблеми у сучасному мовознавстві;
- розробити критерії класифікації названих лексем та згрупувати дібрані синоніми за синонімічними рядами, виділити серед них загальномовні та контекстуальні синоніми;
- з'ясувати роль семантичних і стилістичних конотацій слів-синонімів на позначення емоцій та почуттів у художньому творі;
- встановити особливості індивідуально-авторських асоціаційних зв'язків у синонімічних рядах;
- з'ясувати значення роботи для використання на уроках мови та літератури у школі та вузівській практиці.

Синонімічна лексика – важливий і необхідний компонент мови художньої літератури. Глибоко національна в своїй основі лексична синоніміка є свідченням не лише мовного, а й наукового, культурного та суспільного розвитку кожного народу. Синоніми, як зазначав М. Рильський, - то «могутня зброя» в руках письменника. Надзвичайно важлива роль синонімів у житті людини ставить перед дослідниками вимогу їх пильного й поглибленого вивчення.

У мовознавстві існує декілька підходів до вивчення синонімії. Одні дослідники акцентують увагу на тотожності або подібності значень, інші – на їхній повній чи частковій взаємозамінності в тексті, треті – на їхній оцінно-стилістичній характеристиці. Цілком очевидно, що в ситуації контексту не завжди синонімічні лексеми здатні взаємозамінюватись без втрати чи набуття семантичних, емоційних чи інших відтінків в їх значенні.

Удослідженнях із синонімії лінгвісти, зазвичай, намагаються обмежити коло лексичних одиниць, які мають право називатися синонімами, виробити чіткі критерії синонімічності. Але в художньому тексті слова набувають властивостей, за яких синонімічні відношення, що з'являються, не завжди відповідають межах нормативного визначення синонімів та взаємовідношенням між ними. У художньому тексті лексичні одиниці розширюють коло притаманних їм синонімічних комбінацій, проявляючи раніше не властиві для себе особливості.

Аналіз семантичних рядів у художньому тексті проведено з урахуванням естетичних закономірностей організації словесної форми художнього твору. Це дає змогу більш повно розглядати процес семантичного функціонування синонімів у ХТ і визначати їхню роль у вираженні ідейно-образної інформації. У роботі розглядається роль конотативних-семантичних і стилістичних відтінків та їх вплив на взаємовідношення між членами синонімічних рядів, на асоціативні зміни основного значення синонімів.

Синонімами в мовній тканині художнього твору є слова однієї частини мови, словосполучення з лексичним значенням та описово-метафоричні вирази, які означають те ж саме явище дійсності, характеризують його з одного боку чи

з різних боків і тому або збігаються значенням, або відрізняються між собою рядом елементів значення – логічних і емоційно-експресивних.

Найбільш поширеним є поділ синонімів на логічні, стилістичні і емоціональні [1, 45].

Логічні, або ідеографічні, за термінологією В. Віноградова, відрізняються тим, що в синонімічному слові фіксується якась нова риса самого явища. Основна функція синонімів цього типу - уточнювати характеристику поняття. У залежності від компоненту, яким відрізняються значення двох синонімів, розрізняють такі їх підгрупи:

1. Синоніми, в значенні яких підкреслюється і виділяється певна сторона, ознака, риса названого словом явища, яка в значенні інших членів синонімічної групи відсутня. Так, слова *підозрілість* і *недовіра* відрізняються тим, що *підозрілість*, крім *недовіри*, передбачає ще й підступний задум підозрюваного.

2. Синоніми, що служать для виявлення ступеня чи міри ознаки, якості або стану (слухняний - покірний, гарний - чудовий).

3. Синоніми, що характеризують інтенсивність дії або стану. У парах дієслів *горіти - палати, боятися - жахатися* друге слово виражає ту ж дію або стан, що й перше, але більш інтенсивно виявлену.

4. Синоніми, що різняться характером дії: *плач* (може бути беззвучний) - *ридання* (вголос і судорожно) - *тужіння* (вголос і протяжно).

5. Синоніми, відтінки значення яких пов'язані із характером сполучуваності, властивої кожному з членів синонімічної групи. Синоніми *колір* і *масть* відрізняються тим, що другий відноситься до назв живих істот.

Для *стилістичних* синонімів основним є протиставлення не за відмінностями в понятті, а за вживанням слова переважно в тому чи іншому функціональному смислі. Так у парах *житель - автохтон* перше слово є міжстильовим, а друге належить до наукового стилю; *незалежність - суверенітет* перше слово, що відрізняється більш широкими стилістичними можливостями, а друге належить до суспільно-політичної термінології.

Мова - один із головних засобів вираження емоцій. Емоції можуть виражатися за допомогою лексичних, словотворчих, морфологічних, фонетичних і навіть синтаксичних засобів. Найчастіше емоції виражаються на лексичному рівні, зокрема за допомогою синонімів. Таку лексику прийнято називати емоційно забарвленою. О. М. Галкіна-Федорук подає таке визначення цієї лексики: слова, які називають різні почуття, а також виражають емоційні відтінки в оцінці явищ дійсності [2;136].

Отже, наприклад, такі синоніми, як *плакати, лити сльози, вмиватися слізьми* є емоційно забарвленими, бо називають стан людини, пов'язаний з певними емоціями. А такий синонім, як *ревіти* із цього ж ряду не лише вказує на цей емоційний стан, але й на оцінку людини в цьому стані, бо *ревіти* - це не просто плакати, а дуже сильно *плакати, ридати*. Це слово дуже часто має зневажливе значення. Емоційно забарвленими є, наприклад, синоніми *ненька до мати, огир до кінь, уста до губи*. До сказаного хочемо додати, що назви почуттів,

назви станів людини, пов'язані з емоціями та почуттями, далеко не всіма мовознавцями відносяться до емоційної лексики.

Коло дієслів, фразеологізмів і словосполучень різних типів, які входять до тематичної групи почуттів та емоцій в романі "Циклон", досить широке - 102 одиниці. Вони об'єднуються в 26 синонімічних рядів, окремі з них включають досить велику кількість синонімів. Характерно те, що синонімів на позначення негативних емоційних станів набагато більше, ніж тих, що позначають позитивні емоційні стани. Це зумовлено тим, що в своєму романі Олесь Гончар розкриває перед читачем сурову правду війни, показує глобальну трагедію народу.

Висновки. Роман Олеся Гончара "Циклон" повниться величезною кількістю емоцій та почуттів: позитивних, негативних та нейтральних. Велику роль у позначенні цих емоцій та почуттів відіграють синоніми. Не є випадковим те, що синонімів на позначення негативних емоцій більше, ніж на позначення позитивних. Олесь Гончар відобразив у своєму романі другу світову війну, тому в його творі багато жорстоких, жахливих сцен. Оскільки його герої перебувають в умовах війни, кожен день бачать смерть, нелюдські муки, то й негативні почуття переважають у них над позитивними. Позитивні почуття вживаються автором, в основному, при описанні мирного життя.

Отже нами з'ясовано, що письменник прагнув якнайточніше і найповніше передати те чи інше почуття, емоцію, надати мовленню героїв потрібного емоційного забарвлення, стилістичної виразності, прагнув знайти саме те слово, яке б відповідало мовній ситуації, передавало почуття персонажа, індивідуалізувало б і типізувало його.

Література

1. Бубленик Л. В. Про один із типів семантичних співвідношень у дієслівній синонімії. Мовознавство. 1981. № 5. С.9-16. 2. Васильев Л. М. Проблема лексического значения и вопросы синонимии. Лексическая синонимия. Москва: Наука, 1967. С.19-25. 3. Нечитайло О. І. Синоніми як засіб розкриття значення слова. Мовознавство. 1980. №6. С.82-86. 4. Русаківський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ, 1988. 5. Словник синонімів української мови: В 2 т. Київ: Наук.думка, 1999 – 2000.

Мирослава Мельник,

*к.філол.н., доц. кафедри української філології і
методики навчання фахових дисциплін
Університету Ушинського*

Тетяна Бажанюк,

*здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
філологічного факультету
Університету Ушинського*

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ В ІДІОСТИЛІ ЛІНИ КОСТЕНКО (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «РІЧКА ГЕРАКЛІТА»)

*Статтю присвячено актуальному питанню дослідження структурних особливостей
безсполучникових порівняльних конструкцій в ідіостилі Ліни Костенко. На основі*

проаналізованої збірки «Річка Геракліта» віднайдено, проаналізовано й розподілено за відповідними групами вусі безсполучникові порівняння.

Ключові слова: порівняння, порівняльні конструкції, безсполучниковий зв'язок, Ліна Костенко, збірка «Річка Геракліта».

The article is devoted to the topical issue of research of structural features of unconnected comparative constructions in Lina Kostenko's idiostyle. Based on the analyzed collection «River of Heraclitus», all unrelated comparisons were found, analyzed and distributed among the respective groups.

Keywords: comparisons, comparative constructions, unconnected connection, Lina Kostenko, collection «River of Heraclitus».

Вибір теми та **актуальність** статті зумовлені незмінним інтересом лінгвістів до порівняння, історія дослідження якого нараховує більше двох тисяч років. Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених аналізу категорії порівняння, проблема залишається невирішеною, оскільки на кожному етапі наукового пізнання з'являються нові аспекти її розгляду.

В україністиці здійснено ряд вагомих наукових досліджень, присвячених проблемі порівняння. Маємо ґрунтовну монографію І. К. Кучеренка, у якій запропоновано логіко-граматичну модель порівняння, наукові статті І. П. Чередниченка, Д. Х. Баранника, Р. О. Христіанінової, М. Я. Плющ, розділи чи фрагменти розділів у курсах сучасної української літературної мови тощо. У русистиці категорії порівняння присвячено монографічні праці М. І. Черемисіної, В. М. Огольцева, Н. А. Широкової; досліджено також синтаксичні моделі порівняння (О. Г. Руднев, К. І. Ходова, М. Ф. Палевська, М. І. Черемісіна), розглянуто порівняння як стилістичний засіб (В. В. Образцова, М. І. Плющ-Високопоясна). Різні аспекти порівнянь в українській мові стали предметом дисертаційних досліджень Г. Я. Довженко [2], Л. В. Голоюх [1], М. С. Заборної [3], Н. П. Шаповалової [11], Л. В. Прокопчук [7], С. М. Рошко [9], Л. І. М'яснянкіної, А. П. Романченко [8], П. А. Морозова [6], Ю. А. Маковецької-Гудзь [5], причому дослідження проводились переважно або виключно на матеріалі художньої літератури. Однак невивченого, нез'ясованого у проблематиці компаративних конструкцій залишається поки що значно більше, ніж з'ясованого.

Мета статті: спираючись передусім на уважне вивчення порівнянь в ідіостилі Ліни Костенко, виокремити саме безсполучникові порівняльні конструкції, класифікувати їх та проаналізувати у структурному аспекті.

У порівняльних конструкціях виокремлюють два види зв'язку між компонентами: **сполучниковий** (порівняння зі сполучниками: **як, мов, немов, немовби, ніби, нібито** і под.) та **безсполучниковий**.

У складі **безсполучникових** порівнянь виділяються такі підгрупи або види:

а) одним з найбільш поширених порівнянь безсполучникового типу є порівняння, виражене формою орудного відмінка іменника (так званим орудним порівняльним);

б) порівняння, виражені прислівниковою структурою з **по-**, складають другий тип безсполучникових порівнянь;

в) досить поширений у мові тип безсполучникових порівнянь, які виступають у сполученні з дієслівною зв'язкою, вираженою допоміжним дієсловом **бути** або іншим;

г) прикладкові порівняння.

Проаналізувавши порівняльні конструкції у збірці «Річка Геракліта» Ліни Костенко, було нараховано 23 порівняння із безсполучниковим зв'язком, це становить 21,5% від усієї кількості порівнянь (всього 107 порівняльних конструкцій).

Порівняння, виражені формою орудного відмінка. У поезіях Л. Костенко найчастіше зустрічаємо такий вид або підгрупу порівняльних конструкцій, як орудний порівняльний. Це група порівнянь, виражених орудним відмінком іменника у складі іменного складеного присудка.

Орудний порівняльний завжди стоїть при дієсловах, що позначають стан, рух. Найбільш поширеними є дієслова стану, руху, дієслова психічного стану.

У Ліни Костенко орудний порівняльний становить частину іменного складеного присудка, оскільки саме дієслово послабленої семантики.

Серед безсполучникових порівняльних конструкцій виявлено 9 порівняльних конструкцій, що виражені орудним відмінком іменника. Залежно від того, яке місце орудного порівняльного у складі іменного складеного присудка, виділяють такі моделі:

1. Дієслово + Орудний відмінок: «Сьогодні осінь **похлинулась димом**» [4, 75]; «Грім **бурмоче мовою** страшною» [4, 227]; «**Пашить вогнем** на м'ясоному щаблі» [4, 35]; «Осінні яблука, що сумно **пахнуть льохом**» [4, 47].

У таких порівняльних конструкціях поетеса порівнює природні явища та предмети з тим словом, яке має подібну якість, властивість, уяву. Наприклад, «грим бурмоче мовою страшною», тут авторка бере за порівняння спосіб дії. Коли людина бурмоче щось, вона вимовляє це незрозуміло, інколи з певним емоційним навантаженням. У зазначеному прикладі Ліна Костенко має на увазі шум, який утворюється в природі під час грому: грізний, страшний, голосний.

2. Орудний відмінок + дієслово: «Сосновим **потом** пахнепряно» [4, 34]; «**Цвяхами** колеться стерня» [4, 36]; «Ліловим **чадом** туманіє без» [4, 75].

У порівнянні «цвяхами колеться стерня» порівняльні частинки мають спільні властивості – гострий, колючий цвях, така ж і стерня. Вони вражають людське тіло, здатні його поранити, так і тут: стерня не просто легенько вколе, а болісно поранить.

3. Орудний відмінок відділяється від дієслова: «І **зливками** розтопленого сонця **Лежать** цитрини, груші й виноград» [4, 35]; «І **привидом** князівни Либеді – / Над річкою **встає** туман» [4, 42]. Слід зазначити, що така модель є найменшою за чисельністю.

Усі іменники мають значення предметності. Під предметністю об'єднуються різні лексичні значення, але всі вони сприймаються як назви предметів. Це можуть бути назви конкретних предметів (істот, рослин, тварин, явищ природи) та абстрактних понять. Загалом всі іменники поділяються на ті, що сприймаються органами чуття, і такі, що абстрагують. Конкретні – це реально існуючі в об'єктивному світі предмети, про існування яких ми дізнаємося за

допомогою органів чуття. Абстрактні – назви різних узагальнень, що не можемо спробувати за допомогою органів чуття.

Серед порівняльних конструкцій наявні іменники з абстрактним значенням, без яких неможливо уявити поезію Л. Костенко: **чад** («Ліловим **чадом** туманіє без») [4, 148].

Таким чином, ми виявили та описали порівняльні конструкції, виражені орудним відмінком іменника, що є характерними для поезії Ліни Костенко. З'ясували, що у віршах є різні за значенням лексико-семантичні групи іменників з перевагою, на нашу думку, абстрактних понять (виходячи із контексту творів).

У реченнях такі порівняння виконують різні функції: бувають і головними (частина складеного іменного присудка), і другорядними (обставинами способу дії) членами речення.

Порівняльно-уподібнювальні прислівники з по- у збірці «Річка Геракліта». Важлива роль порівняння в мисленні людини, її пізнавальній діяльності, відтворенні картин світу, змалюванні образів, тому Л. Костенко в аналізованих нами поезіях послуговується найрізноманітнішими конструкціями порівняльної семантики. Водночас на тлі різноманітних мовних явищ порівняння виділяється не тільки широким застосуванням, а й різноманітністю структури, граматичних значень, специфікою реалізації компаративного змісту.

Серед адвербіальних лексем чітко вирізняється розряд уподібнювальних прислівників, які становлять проміжний тип між якісно-означальними та прислівниками способу дії. Порівняльно-уподібнювальні прислівники мають загальне значення «так або подібно чи відповідно до того, як може діяти предмет чи особа, назва якого чи якої співвідноситься з основою прислівника» [10, 31].

Тим не менше поетеса дуже рідко послуговується прислівниками з префіксом **по-** і суфіксами **-ому**, **-ему**, **-и**. Усі ці типи порівняльно-уподібнювальних прислівників мають спільне в семантиці, одне загальне значення – «так, як хтось (щось); як годиться комусь». Порівняльно-уподібнювальні прислівники займенникового походження, які утворюють кількісно обмежену групу; їм властиве найбільш загальне значення, вони ніколи не виступають як ознаки назв, суб'єкта, об'єкта, якості, а виконують у мові, як і займенники, лише порівняльно-вказівну функцію, отже, мають значення узагальнено-вказівне.

Із достатньо великої кількості відібраних поезій зустрічаються лише два подібних прислівника **по-своєму**, а точніше стара форма **по-свому** (із значенням «як властиво особі (особам): як робить, діє особа чи особи») та **по-птичому** (відзоонімний прислівник, який утворюється від присвійно-відносного прикметника, що у свою чергу походить від назв іменників – тварин), наприклад: «А тим часом старе море / Вже **по-свому** хазяйнує» [4, 149]; «Неслась галопа по дорозі / **По-птичому** неслась туди» [4, 14]; «І вже **по-птичому** повадку / Телята підняли хвости» [4, 121].

Порівняння у складі іменного складеного присудка. Службові слова, які в складнопідрядних реченнях виступають як підрядні сполучники (**що**, **мов**, **наче**, **як** та ін.), в простому реченні виконують роль модальних часток. Не завжди слова **мов**, **немов**, **як**, **що**, **наче**, коли виступають у складі речення, є

показниками порівняння, разом з тим вони не завжди є сполучниками. Такі слова з модальним значенням вживаються і в складному реченні. Але ці слова у складному реченні спочатку стояли після сполучника **що**, разом з ним утворювали групи **що мов, що немов, що наче**, де власне сполучником є **що**, а перелічені слова – модальними частками. Після втрати сполучника **що**, вказані слова, перейнявши деякі його властивості, не перейшли повністю у сполучники: вони зберегли і модальне значення.

У порівняльних конструкціях слова **що, як, мов** та ін., крім порівняння, мають і модальне значення. З синтаксичної точки зору такі порівняльні конструкції є простими реченнями з складеним присудком, у якому іменна частина виражена іменником. Наприклад, у Ліни Костенко: «Лев дивиться на осінь. Вона жовта / Вона – **як він, і жовта, і руда**» [4, 43].

«Порівняльною ознакою тут виступає кольорова палітра: колір сонця та спілості пшениці, життя: «Убоге поле, ми з тобою Креси, Десь наше зерно – **гори золоті**» [4, 38].

У реченні з відсутньою зв'язкою слова **мов, немов, наче, як** та ін. не змінюють свого значення.

Модально-порівняльні частки не є засобом сполучення понять, виражених присудком чи підметом у простому реченні.

Засоби вираження модальності використовуються у таких випадках:

- 1) коли той, хто говорить, намагається видати якусь свою думку чи дію за ймовірну, в чому хоче переконати і співрозмовника;
- 2) коли людина об'єктивно через якусь причину не може встановити істини, вона виражає певні передбачення, припущення як можливі;
- 3) коли в людини створюється враження, що перед нею картина чи явище, колись уже бачені, пережиті, однак ствердити категорично у неї немає підстав.

У поезіях Л. Костенко ми виявили такі порівняльні конструкції із модально-порівняльними частками: «Верба – **мов чорний покруч ікебан**» [4, 67]; «Все блищить, і люди **як нові**» [4, 192].

У цій порівняльній конструкції поетеса зробила акцент на блиску не зовнішньому, а внутрішньому, коли людина мислить по-новому, в правильному спрямуванні. У ній немає хибних думок. Нове життя, нові емоції, нова діяльність, все нове: «Шляхи – **як рокіт на бандурі**» [4, 200]; «Земля – **як панцир черепах**, / Лежить, не змита і грозою» [4, 201]. Тут порівняння має значення міцності матеріалу, його невід'ємності від її носія (панциря) та непорушності самої землі.

Усього було виявлено 6 порівняльних конструкцій, що виступають у сполученні з дієслівною зв'язкою та без неї.

Прикладкові порівняння. Прикладкові порівняння є одним з видів безсполучникових порівняльних конструкцій. У цьому пункті розглянемо і порівняння, що виступають як відокремлена прикладка. Усього в збірці «Річка Геракліта» було нараховано 12 прикладкових порівнянь.

Прикладка – це різновид означення. Вона виражається іменником і, як правило, стоїть у тому ж відмінку, що й означуване слово. Крім того, що

прикладка виражає ознаку предмета, вона ще й дає йому нову назву. Ця назва може бути видовою і метафоричною.

У поезії Л. Костенко зустрічаємо такі прикладкові порівняння, які вказують на якісну характеристику особи: «Кошлатий **вітер-голодранець** / В полях розхристує туман» [4, 34]. Голодранець – тобто той, що не має нічого при собі. У даному порівнянні вітер порівнюється з голодранцем, що розхристує, розганяє туман, переносить його в інші простори, змінює його місцезнаходження: «Дрижать скелети дерев'яні **іноплемянників-дерев**» [4, 34].

Відтінок метафоричності мають такі порівняння: «хвилею-милою» [4, 209]. Також є велика група прикладкових порівнянь, які вказують на інші ознаки: «ніч-**чарівниця**» [4, 193] (ознака загадковості, магичності ночі, її краса та неприступність); «**ріки-сльози**» [4, 304] (безкінечність сліз, їх протяжність та довготривалість); «**гори-хвилі**» [4, 169] (порівнюється висота обох предметів, їх розміри та особливості розташування).

У ролі прикладок й означуваних слів виступають назви предметів чи явищ (**хвиля, ніч, ріка, гори**) та ін.

Ми дійшли висновку, що в ролі порівнянь-прикладок Ліна Костенко використовує ті слова, які називають явища, предмети, осіб, стани природи, пори року тощо. Ці слова мають спільні ознаки, характеристики для порівнянь.

Проаналізувавши поезії на матеріалі збірки «Річка Геракліта», ми встановили, що переважають порівняльні конструкції із сполучниковим зв'язком – 84 порівняння, набагато менше порівнянь із безсполучниковим зв'язком – 23 (всього було проаналізовано 107 порівняльних конструкцій).

Отже, серед безсполучникових порівняльних конструкцій виявлено 9 порівняльних конструкцій, що виражені орудним відмінком іменника; 2 порівняння, що виражені порівняльно-уподібнювальним прислівником з по-; 12 – прикладкові порівняння; також виявлено 6 порівняльних конструкцій, що виступають у сполученні з дієслівною зв'язкою та без неї.

Література

1. Голоух Л. В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту : автореф. дис. ... канд. філол. наук. К., 1996. 19 с. 2. Довженко А. Я. Сравнительные конструкции в художественных произведениях М. М. Коцюбинського : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1969. 19 с. 3. Заборна М. С. Складнопідрядні порівняльні речення в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 1997. 18 с. 4. Костенко Л. В. Річка Геракліта. К. : Либідь, 2011. 336 с. 5. Маковецька-Гудзь Ю. А. Семантико-граматичні моделі художніх порівнянь (на матеріалі української поетичної мови 70 – 90-х років ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. К., 2010. 6. Морозов П. А. Структура, семантика та функції порівнянь в художньому тексті (на матеріалі літературних творів В. Шукшина) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 1993. 16 с. 7. Прокопчук Л. В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01. Вінниця, 2000. 197 с. 8. Романченко А. П. Прагмалінгвістичні параметри функціонально-семантичного поля компаративності в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 2009. 16 с. 9. Рошко С. М. Формально-граматична та функціонально-семантична структура порівняльних синтаксем і підрядних речень у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Ужгород, 2001. 21 с. 10. Уздиган І. М. Прислівники на –ому, (-ему), -и в українській мові. Українська мова і література в школі. 1975. № 10. С. 31 – 40. 11. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних

конструкцій у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 1998. 16 с.

Євгенія Никитюк,
здобувач вищої освіти 2 року
навчання за другим (магістерським)
рівнем
факультету іноземних мов
Університету Ушинського

Науковий керівник: к.пед.наук, доц. О. М. Трубціна

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено дослідженню формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови і визначено як складний, поступовий, неперервний процес активної теоретичної й практичної діяльності студентів, спрямованої на здобування соціокультурних знань, стійкої мотивації до соціокультурної діяльності.

Ключові слова: майбутні вчителі іноземної мови; соціокультурна компетентність майбутніх учителів іноземної мови; компоненти, критерії, показники, рівні соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

The article deals with the formation of sociocultural competence of future foreign language teachers and is defined as a complex, gradual, continuous process of active theoretical and practical activity of students aimed at acquiring sociocultural knowledge, stable motivation for sociocultural activity.

Key words: future foreign language teachers socio-cultural competence of future foreign language teachers; components, criteria, indicators, levels of sociocultural competence of future foreign language teachers.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Підготовка, професійна діяльність, неперервність освіти педагога визначається як одержання компетентнісно-орієнтованих знань, засвоєння цінностей і загалом соціалізація. Обов'язок перманентної діяльності вчителя у соціумі спричиняє проектність завдань формування компетентностей: врахування ролі освіти у соціальній мобільності, професійна діяльність в умовах полікультурної ліберальної демократії в школі, врахування проблеми толерантності культур та ін. [2]. Тому важливим є формування у майбутнього вчителя соціокультурної компетентності.

Аналіз наукових досліджень. Проблемі формування професійної, загальнокультурної, міжкультурної та соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови розглядаються у дисертаційних роботах українських дослідників (І. Закір'янової, І. Кушнір, Т. Несвірської, С. Шехавцової та ін.); особливості формування мовної особистості досліджувалися вченими Г. Богіним, Є. Боринштейном, Н. Гальсковим, І. Зимньою, Ю. Карауловим; механізми володіння відповідною культурою під час вивчення іноземної мови вивчали В. Красних, Ю. Пасов, В. Сафонов, О. Селіванова, С. Тер-Мінасова, Г. Томахін та ін. Науковими працями охоплено

окремі аспекти формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови як у навчальній, так і в позанавчальній діяльності студентів. Проте, проблема формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови досі є предметом спеціального наукового дослідження.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що зарубіжні та вітчизняні науковці, досліджуючи поняття «соціокультурна компетентність», особливу увагу приділяють співвивченню мов, культур та цивілізацій, взаємозв'язку мови та суспільства (соціуму), мови та культури. Існує декілька тлумачень цього явища, способів інтерпретації його сутності та структури [5]. Але наразі немає єдиного визначення соціокультурної компетентності. Більшість дослідників визначають соціокультурне спрямування навчання з позиції соціокультурної компетенції, а не компетентності; деякі вживають ці поняття в одному значенні [4].

Виклад основного матеріалу. Соціальна та академічна мобільність сучасної молоді й продуктивних сил України спрямована допомогти їм зберегти й примножити свою приналежність до рідного народу й усвідомлювати себе громадянином батьківщини й одночасно забезпечити входження до полікультурної та мультілінгвальної світової цивілізації, продуктивної взаємодії, компетентностей, пріоритетом формування яких є іншомовна освіта [1,169]. Безумовно, що головна роль у цьому процесі відводиться саме вчителю іноземної мови, професіоналізм якого стає умовою соціальних перетворень, зокрема завдяки сформованій соціокультурній компетентності.

У контексті нашого дослідження важливим є бачення авторами наукових праць чотирьох аспектів засвоєння студентами іншомовної культури: пізнання, навчання, виховання та розвитку. Зокрема Ю. Пасов вважає, що: «пізнання спрямоване на оволодіння культурознавчим змістом (явища культури народу, мова як частина культури), розвиток – це оволодіння психологічним змістом (здібності, психічні функції тощо), виховання як оволодіння педагогічним змістом (моральний та етичний аспекти); навчання як оволодіння соціальним змістом, тому що мовленнєві вміння засвоюються як засоби спілкування в соціумі» [3,54].

З'ясовано, що соціокультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови є складним, цілісним, індивідуально-психологічним, інтегративним утворенням, яке об'єднує соціокультурні знання, особистісне ставлення до іншомовних культур, дає змогу успішно спілкування з їхніми представниками, почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі завдяки володінню способами застосування іноземної мови; характеризує теоретичну і практичну готовність до соціокультурної діяльності й розвитку відповідних якостей в учнів під час вивчення іноземної мови.

У структурі соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови виокремлено інформаційно-когнітивний, мотиваційно ціннісний та практико-діяльнісний компоненти.

З'ясовано, що критеріями визначення рівня сформованості інформаційно-когнітивного компонента соціокультурної компетентності майбутніх учителів

іноземної мови є аксіологічний, лінгвокультурологічний і практично-комунікативний, а показниками аксіологічного критерію соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови є: мотивація в оволодінні та майбутньому використанні в педагогічній практиці соціокультурних знань; потреба у формуванні соціокультурної компетентності; усвідомлення значення соціокультурної компетентності для майбутньої професійної діяльності; толерантне й емоційне ставлення до представників різних етнічних груп, носіїв різних мов і культур.

Показниками лінгвокультурологічного критерію соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови є: соціокультурні знання, рівень обізнаності з національно-культурними особливостями носіїв української та іноземних мов; володіння знаннями про особливості здійснення ефективної комунікації в мультинаціональному середовищі; готовність використовувати соціокультурні знання у професійній педагогічній діяльності.

Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови визначено як складний, поступовий, неперервний процес активної теоретичної й практичної діяльності студентів, спрямованої на здобування соціокультурних знань, стійкої мотивації до соціокультурної діяльності, здатності успішно спілкуватися з представниками різних культур й почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі.

Висновки і перспективи дослідження. Показниками практико-комунікативного критерію соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови є: уміння та навички використання соціокультурних знань у конкретних соціально-мовленнєвих ситуаціях; навички організації соціокультурної діяльності зі школярами; досвід спілкування у полікультурному середовищі; рефлексія щодо результатів власної соціокультурної діяльності. Розроблені критерії та показники дали змогу виділити чотири умовних рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки в умовах педагогічного коледжу: високий, достатній, базовий та початковий рівні.

Дослідженням доведено позитивний вплив на формування соціокультурної компетентності студентів дисциплін психологопедагогічної та спеціальної підготовки. Розширення змісту фахових дисциплін шляхом додання текстів, вправ, аудіо- та відеофайлів соціокультурного спрямування позитивно впливає на розвиток їхньої соціокультурної компетентності як здатності особистості через адекватне розуміння та повагу до інших мов і культур виявляти активну і відповідальну життєдіяльність у соціумі.

Література

1. Блазгина Б. С. Обучение языкам в диалоге культур. *Сучасні стратегії мовної підготовки іноземних студентів-нефілологів*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Б. С. Блазгина. 25-26 вересня 2008 р. Запоріжжя, 2008. С. 169-2. Киливник В. В. Зміст соціокультурної компетентності майбутніх вчителів іноземної мови. *Матеріали наукової конференції викладачів кафедри теорії та історії педагогіки* (Київ, 22 березня 2018 року). Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 219-233. 3. Пассов Е.И. Терминосистема методики, или как мы говорим и пишем. Спб.: Златоуст, 2009. 124 с. 4. Фоменко Т. М. Педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології :

Пінігіна Ю. Г.,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник: к.пед.н., доц. С. В. Шаров

ХУДОЖНІ ДОМІНАНТИ ПОЕТИЧНИХ ЗБІРОК І. АНДРУСЯКА «НЕМОЖЛИВОСТІ МОВИ» ТА «ЧАСНИКОВИЙ СІК»

У статті представлено художні домінанти поетичних збірок І. Андрусяка «Неможливості мови» та «Часниковий сік». Акцентовано увагу на тому, що у розглянутих поетичних творах присутній мотив духовного занепаду соціуму. Зазначено, що письменник переосмислює загальнолюдські цінності та подає філософські ідеї, прагне на історичному підґрунті правдиво подати факти з минулого.

Ключові слова: поетичний твір, філософські роздуми, загальнолюдські цінності, художня домінанта.

The article presents the artistic dominants of I. Andrusyak's poetry collections «Impossibility of Language» and «Garlic Juice». Emphasis is placed on the fact that in the considered poetic works there is a motive of spiritual decline of society. It is noted that the writer rethinks universal values and presents philosophical ideas, seeks to present facts from the past on a historical basis.

Key words: poetic work, philosophical reflections, universal values, artistic dominant.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Останнім часом сучасна література привертає увагу критиків та літературознавців, оскільки вони не є байдужими до аналізу художнього простору 90-х років ХХ століття. На початку означеного періоду виникають пріоритетні напрямки, які дозволяють краще осмислити літературний процес у цілому та суттєво розширюють теми, проблеми, розкривають по-новому бачення митця та подають нового героя, який турбується за власне майбутнє.

У літературі кінця ХХ – початку ХХІ століття є ціла когорта українських письменників. Вагоме місце у цьому періоді належить І. Андрусяку, який у художніх творах подає розуміння життєвих подій з точки зору культурно-історичного розуміння сучасного світу, минулих часів та майбуття. Сучасні науковці стверджують, що творчість письменників к. ХХ – початку ХХ століття посутній внесок в скарбницю історії літератури [7]. Останнім часом наголошується на тому, що творчість І. Андрусяка репрезентує актуальні питання для сучасності [2, 63].

Аналіз наукових досліджень. Відомо, що творчість письменника досліджували раніше критики і літературознавці. На сьогодні читачам відомі наукові праці таких дослідників: Є. Барана, В. Виноградова, В. Даниленка, Н. Лебединцевої, Ю. Логвиненко, І. Старовойт. Здебільшого, наукові розвідки стосуються життєтворчого світогляду письменника, аналізу окремих його

поетичних збірок. Цілісно творчість І. Андрусяка не є дослідженою. Саме тому дане питання є актуальним.

Мета статті – визначити художні домінанти поетичної збірки І. Андрусяка «Неможливості мови» та «Часниковий сік».

Виклад основного матеріалу. Поетична збірка І. Андрусяка «Неможливості мови» містить універсальні мотиви та проблеми, які інтерпретуються автором. У результаті чого утворюється неповторний зміст, читати який – одне задоволення. Наскрізною темою збірки є роль художнього слова, яку можна виокремити за допомогою певних оказіоналізмів, знаків пунктуації, паронімів.

Варто акцентувати увагу на тому, що поетична збірка «Неможливості мови» написана у 2011 році та містить у собі два розділи: «Неможливості мови» та «Мова неможливості». До другої частини увійшли переклади різних поетів, зокрема Анджея Бурси, Томаса Еліота, Григорія Сковороди та ін. Не залишився осторонь і Борис Пастернак та Гарольд Пінтер.

Поетична збірка містить анотацію, у якій вказує на те, що поезію можна вважати мовою, а поетом – того, хто використовує усі можливості мови та інколи навіть, намагається вийти поза межі таких можливостей. Бажання по іншому представити власні стереотипи, а також розкрити бачення щодо сучасності представлено в розділі «Інакше». Тут присутні філософські мотиви, за допомогою яких письменник намагається вирватися зі стану закостенілості. Досить часто у творах цього розділу помітні сумніви автора щодо подальшої визначеності. Невизначеність головних ліричних героїв призводить до наявності у творах поетичної форми риторичних запитань. Так, наприклад, вірш «Непрости мені» можна проаналізувати з позиції втрати зв'язку з минулим. Тут домінуючим є образ криниці. Автор у тексті окремі слова пише разом з метою розширення межі уяви та домислів читачів, акцентуючи увагу на ґрунтовній думці, яка закладається у змісті твору [6, 96].

Досить часто в поетичних творах І. Андрусяка цієї збірки можна відчутти мотив духовного занепаду соціуму. Це відчувається через неможливість зречення, в основі якого лежить зло, а інколи навіть насильство. Поряд із такими мотивами можна відчутти мотив великого значення поетичного мистецтва, що є зовсім протилежним попередньому. У поезіях письменник постійно намагається досягти гармонії, відтворити певну відповідальність за написані слова [5, 33].

У збірці І. Андрусяка «Часниковий сік» вагоме місце відведено вінку сонетів під назвою «Обава». В основу такої назви покладено діалектизм, який можна розтлумачити як страх. Письменник навмисне обирає для своїх сонетів п'ятистопний ямб, бо орієнтується на класичну манеру письма [4, 3]. Головна думка, яка закладена в сонетах, помітна у кінці поетичних рядків, що розкриває увесь досвід автора. На сторінках збірки намагається використовувати традиційні віршові розміри, вводить в теми стилістичні елементи, що дозволяє структурувати текст.

Зауважимо, що головним мотивом поетичного твору «Обава» є проблема, яка тлумачить творчий пошук людиною, зокрема вибору пріоритетів та віднайдення власного «Я» у суспільстві. Тут можна навести такі поетичні рядки:

«а те, що на руках росла трава / що вже ніхто пручатись не затемив» [1, 65]. І. Андрусяк прагнув відкинути канонічність у літературі ХХ століття, який у художніх творах подавав філософічність, метафоризацію, символічність, естетику. За рахунок поєднання різноманітних жанрів та мовних форм, І. Андрусяк повністю змінив манеру письма, що раніше не було характерним для письменників-постмодерністів [3, 41].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, поетична збірка І. Андрусяка «Неможливості мови» дає можливість читачам усвідомити важливість розуміння оточуючого світу. За допомогою риторичних питань автор дозволяє читачам розмірковувати та домислювати власне ті проблемні питання, які завуальовує у своїх віршах. У віршованих рядках збірки письменник фантазує, філософськи міркує та подає власні думки з приводу актуальних проблем сьогодення.

У поетичній збірці І. Андрусяка «Часниковий сік» автором по-новому осмислюються явища, реалії дійсності та події. Автор переосмислює загальнолюдські цінності та подає філософські ідеї, прагне правдиво на історичному підґрунті подати факти з минулого. І. Андрусяк використовує нові жанрові означення, звертає увагу на різноманітні версифікаційні засоби – верлібр, поліметричність. Представленою поетичною збіркою автор здійснив певний перегляд власних думок, оскільки наситив змістову частину роздумами, міркуваннями. Письменник досить часто в поетичних рядках говорив про реальні події тогочасної дійсності.

Література

1. *Андрусяк І.* Часниковий сік. К.: Факт, 2005. 123 с.
2. *Москальчук В.* Українська література кінця ХХ ст. (література постмодерну). Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колежіумах. 2006. № 2. С. 63–67.
3. *Пікун Л.* Дзеркальна гра набутками культури як явище літератури постмодернізму. Слово і час. 2005. № 11. С. 40–47.
4. *Розумний М.* Лірика дев'яностих. Літературна Україна. 2002. 31 жовтня. С. 3.
5. *Усова А.* Література 90-х рр. ХХ ст. у науковому й критичному дискурсах. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2011. Ч. 111. С. 32–39.
6. *Хороб М.* Від традицій до постмодерну: еволюція героя сучасної української молоді прози 60-х – 90-х рр. ХХ ст. Вісник Прикарпатського університету. Філологія. Вип. 2. Івано-Франківськ, Плай. 1997. С. 95–107.
7. *Шарова Т.М., Землянська А.В., Шаров С.В.* 100% успіху: життєві орієнтири. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. 168 с.

Тетяна Посна,

*здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
факультету іноземних мов
Університету Ушинського*

Науковий керівник: к.пед.н., доц. К. І. Зайцева

ЛІНГВОКОНФЛІКТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТІВ АНГЛОМОВНИХ ЗМІ

Статтю присвячено лінгвоконфліктологічному аналізу текстів англomовних ЗМІ. Авторка аналізує, за допомогою яких тактик досягається реалізація комунікативних

стратегій у конфліктному дискурсі; розглянуто основні особливості вербальної поведінки комунікантів у різних епізодах конфліктного публіцистичного тексту.

Ключові слова: лінгвоконфліктологічний аналіз, англійські ЗМІ, комунікативні стратегії, конфліктний дискурс, вербальна поведінка.

The article is devoted to the linguoconflictological analysis of English mass media texts. The author analysed by which tactics realization of communicative strategies is achieved in conflict discourse. Communicants' basic features of verbal conduct were considered in different episodes of a conflict publicistic text.

Keywords: linguoconflictological analysis, English mass media, communicative strategies, conflict discourse, verbal conduct.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Лінгвістична природа конфлікту в комунікації обумовлена адекватністю або неадекватністю взаєморозуміння комунікантів, знанням або незнанням норм мови, рівнем сприйняття і декодування конфліктогенних факторів в спілкуванні, а також тим, що будь-який конфлікт отримує мовне вираження, має культурні та етноспецифічні форми прояву та сприйняття, закріплені в мові [4, 17].

Аналіз наукових досліджень. Проблема конфліктної комунікативної взаємодії активно розробляють із позицій психо-, соціо- та прагмалінгвістики. У працях О. С. Ісерса, Н. А. Білоус, О. С. Волкової та ряду інших дослідників висвітлюються такі фундаментальні поняття комунікативної конфліктології, як конфліктний дискурс, стратегії і тактики мовної поведінки конфліктуючих, комунікативний саботаж та ін. Дослідженню вербальних та невербальних компонентів в англійському побутовому дискурсі присвячені роботи С. Є. Белової, А. А. Бігарі, О. І. Гридасової, О. Г. Зверєвої, Є. В. Зимича та ін.

Актуальність цієї роботи обумовлена зростаючим інтересом лінгвістів до феномену конфліктної інтеракції та необхідністю подальшого вивчення організації конфронтаційно-спрямованого дискурсу у засобах масової інформації (далі - ЗМІ).

Метою роботи є дослідження лінгвоконфліктологічних особливостей текстів англійських ЗМІ.

Виклад основного матеріалу. У мові існують універсальна, абсолютна конфліктогенність – це ті слова, висловлювання, які практично завжди викликають конфлікт в будь-якій ситуації по відношенню до будь-якої людини. Ситуативна конфліктогенність проявляється, коли позитивно орієнтована вербальна комунікативна поведінка спричиняє незадоволення, роздратування в даній ситуації. Ситуативна і абсолютна конфліктогенність проявляє себе і в журналістських текстах.

Суперечності, що лежить в основі конфлікту можуть мати як об'єктивний, зовнішній, так і суб'єктивний, внутрішній, і навіть уявний характер, а так само має вирішуватись безконфліктно. У сфері масової комунікації подібні суперечності можуть виникнути в публіцистичному тексті в разі зіткнення двох або більше трактувань одного і того ж тексту. Тоді й виникає конфлікт інтерпретацій. Розуміння тексту адресатом не обов'язково є таким, яким закладає його комунікант, і тому містить конфліктний потенціал.

Передумовами конфліктності публіцистичного тексту може бути не тільки природна конфліктність англійської мови, а й: суб'єктивність самого автора тексту – журналіста, авторська модальність, яка присутня в тексті; нерозмежованість факту і коментарю в публікації; особливості жанрової системи журналістики; невдале використання художньо-образотворчих засобів; омонімія і інші причини.

Журналістський текст, як і будь-який інший, доцільно осмислювати в рамках не однієї публікації або сюжету (як би вони не були важливі для даного ЗМІ), але в обсязі цілого, з певною регулярністю поновлюваного конкретного газетно-журнального видання, теле- і радіоканалу. Одна газета, один теле- або радіоканал створюють єдиний художньо-образний простір спілкування з передбачуваним читачем, глядачем, слухачем.

Вектор емоцій людини в некооперативному спілкуванні, їхня спрямованість, як правило, негативна; ступінь їхньої інтенсивності досить високий. Цілком зрозуміло, що комунікативна поведінка в ситуаціях конфліктного спілкування має ряд специфічних рис, які проявляються у вербальному складнику.

Розглянемо основні особливості вербальної поведінки комунікантів у різних епізодах конфліктного публіцистичного тексту. Крім нейтральної лексики, у мові комунікантів спостерігаються мовні одиниці негативної конотації, за допомогою яких номінується діяльність адресата; цю функцію виконують різні частини мови, головним чином іменники і дієслова (*quagmire, to snoop around*). Окреме місце в вербальній поведінці комунікантів у ситуаціях конфліктного спілкування займає знижена та інвективна лексика. Обсценна лексика (нецензурна) виконує експресивну функцію; вона дозволяє висловити негативні емоції та почуття комуніканта (*to toss a fucking bomb into this place*). За допомогою інвективної лексики (образи) реалізується ілюктивна мета висловлювання - образити і принизити адресата (*gutless punk, cad, swine, lowdown, brute*).

До граматичних особливостей вербальної складової комунікативної поведінки в ситуаціях конфліктної поведінки належить, зокрема, використання конструкцій із модальними дієсловами *can* у значенні «неймовірність», *must (+ not)* в значенні «заборони». Запитально-негативні форми (*do not you think*) відображають емоційну напругу комунікантів. Форми наказового способу (*Go away! Tell me!*) пояснюють негативні емоції комуніканта, його бажання відкрито вступити в конфлікт. Різні види повторів (граматичні, лексичні, підхоплення) маркують незгоду і обурення комуніканта. Деструктивні наміри комуніканта відображають емпатичні конструкції та перепити.

Особливий інтерес становлять кінетичні компоненти комунікації, мовна репрезентація яких різноманітна й відображає специфіку візуального каналу взаємодії комунікантів в ситуації конфлікту. Дієслівні словосполучення з опорним компонентом *look* та його синонімами експлікують семантику прямого контакту очима (*to stare at, to glare at, to look squarely in the eye, to look disgustedly*). Ад'єктивно-іменникові словосполучення з соматизмом *eye (s)* описують характер погляду, висловлюють емоційний стан комуніканта

(*glistering eyes, cold eyes*). Конфронтаційний настрій комуніканта маркують словосполучення типу *to flash a look, to cast a dark look*, де дієслово акцентує швидкість кінетичної дії.

Сучасні ЗМІ досить часто звертаються до твітів і повідомлень в соціальних мережах як медійним подіям, які «запускають» механізм розвитку конфлікту. Як правило, вони розкривають протиріччя, які зачіпають соціальний статус, престиж і гідність особистості, а також духовні або матеріальні цінності людей. ЗМІ створюють відповідний контекст, в якому твіти інтерпретуються як деструктивна, домінуюча або конструктивна поведінку ньюсмейкерів. Подібна інтерпретація обумовлена тим, що в «кожному суспільстві існує матриця спілкування, функціонально пов'язана з властивою цьому суспільству нормою / кодом поведінки» [1, 46]. При цьому комунікативні стратегії відображають, на думку А. Я. Анцупова і А. І. Шипілова, «модальність ставлення до опонентів» [1, 261]. Якщо опонент сприймається як об'єкт, на нього можна впливати силовими методами; якщо як суб'єкт, виявляється шанобливе ставлення в ході вирішення проблеми і дотримуються правові та моральні норми взаємодії. Залежно від цього відносини учасники конфліктної взаємодії досягають своїх цілей за допомогою: протиборства («боротьба»), відстоювання своєї позиції на основі норм і правил («право»), маніпуляцій іншими («хитрість») і відкритої розмови («діалог») [2, 261].

Реалізація комунікативних стратегій у конфліктному дискурсі досягається за допомогою [1, 265-267]: *тактики психологічного насильства* (мета - викликати в опонента образ, зачепити самолюбство, реалізується через образ, грубість, дискримінацію, наклеп, дезінформацію і обман); *тактики тиску* (вимоги, накази, вказівки, загрози, компромат); *тактики коаліції* (посилення своєї позиції за рахунок підтримки керівників, громадськості, звернень в ЗМІ, різні органи влади); *тактики фіксації своєї позиції* (звернення до фактів і логіки: переконання, прохання, критика, висування пропозицій); *тактика дружельності* (коректне поводження, підкреслення загального, демонстрацію готовності вирішувати проблему, вибачення, пропозиція допомоги); *тактики угод* (взаємний обмін обіцянками, поступками, вибаченнями). Як правило, застосування тактик в конфліктах йде від м'яких до більш жорстких, що свідчить про стадії розвитку конфлікту. На таких етапах розвитку конфліктної взаємодії як інцидент, збалансована протидія, загасання або нормалізація конфлікту переважають раціональні тактики (фіксація своєї позиції, санкціонування, дружельність, угода), а на етапі ескалації - ірраціональні (тиск, психологічне насильство).

Оскільки конфлікт – це результат сприйняття сторонами актуальної ситуації, то конфліктний дискурс може зустрічатися в будь-якому тематичному - політичному, культурному, спортивному, міському дискурсі тощо [3, 98]. Прикладом конфліктного дискурсу є новина, що власник футбольного клубу «убитий ню-твітом». *Alan Hardy, the owner and chairman of Notts County, says he is "mortified" after including a nude image in a post on Twitter* (www.bbc.co.uk, 30.01.2019). Спортивний дискурс перейшов у розряд конфліктного, оскільки твіт голови Ноттс Каунті викликав негативну реакцію уболівальників, а журналісти

поклали на нього моральну відповідальність за вчинок. Новина супроводжується відео про те з інтерв'ю, де жінка-журналіст займає досить жорстку позицію, звинувачуючи Харді в нанесенні збитку репутації клубу. Оскільки Ноттс Каунті - один із найстаріших професійних футбольних клубів, його власник вважав за краще тактику дружелюбності і стратегію «діалогу»: *I'm absolutely devastated and mortified by what's happened. I've apologised to my family, friends and work colleagues. Clearly it was an accident and I'm devastated by it* (www.bbc.co.uk, 30.01.2019). Лексичний повтор «я просто спустошений» - це визнання своєї провини і демонстрація готовності вирішувати проблему. Оскільки йдеться про долю клубу, успіх якого неможливий без уболівальників, голова оцінює цю ситуацію як «програв - виграв». Вибачення дозволяє вийти з конфліктного поля і не витратити свої ресурси, тим більше в умовах підготовки угоди про продаж. Той же прийом – лексичний повтор: *It's huge and all I can do is apologise to everyone at the club. I've made some huge mistakes on Twitter, I accept that* (величезна помилка) в поєднанні з повторними вибаченнями перед сім'єю, друзями, колегами – це визнання правоти опонента і спроба підкреслити спільність інтересів. М. Ю. Сейранян відносить цю тактику до розряду «м'яких», «тих, хто обманює», суть якої полягає в «очікуванні прихильності опонента» [4, 59-60]. Дискурс повсякденності може перейти в розряд конфліктного, якщо торкається питань культури поведінки і спілкування. Як зазначає І. В. Тубалова, «в його рамках діють стереотипні дискурсивні правила, засновані на практичному досвіді учасників спілкування, відпрацьовані в певному національно-культурному співтоваристві і освоєні індуктивним способом» [5].

Прикладом такого дискурсу є новина про те, що жінка-письменник позбулася контракту на написання книги з-за того, що опублікувала твіт про порушення співробітником метро правил поведінки в електричках: *US author loses book deal for tweet-shaming* (www.bbc.co.uk, 13.05.2019). Наташа Тайнс розмістила твіт з фотографією порушниці, яка їла в електричці. Його засудили як *truly horrible* – дійсно жахливий, а її вчинок як *tweet-shaming* – продиктований бажанням присоромити за допомогою твіту. Хоча представництво метрополітену визнало цей факт порушення, автор твіту піддалася критиці з боку користувачів соціальної мережі, оскільки співробітниця виявилася афроамериканкою. Незважаючи на те, що в новини представлені думки двох протилежних сторін, очевидно, що журналіст вважав за краще тактику тиску. Сам заголовок містить оцінку вчинку Наташі Тайнс і наслідків, які він за собою спричинив. В новинах повідомляється про «потужну реакцію громадськості, яка звинувачує міс Тайнс в расизмі» – *an online backlash accusing Ms Tynes of racism*. (www.bbc.co.uk, 28.01.2019) При цьому дії поліції в разі порушення правил поведінки в метрополітені носять «злегка примусовий характер в даний час» - *currently lightly enforced*. Журналіст, представляючи різні точки зору на подію, заявляє, що «деякі заступилися за неї» (*Some people defended her* (www.bbc.co.uk, 28.01.2019)), але «більшість коментарів були обуреними» (*But most comments were withering* (www.bbc.co.uk, 28.01.2019)). За рахунок градуваної лексики негативна оцінка посилюється. Більш того, в новинах розміщені твіти, що показують, скільки людей розділяють ці дві протилежні думки.

Дискурс повсякденності, переходячи в конфліктний дискурс, зачіпає не тільки інституційні норми, а й міжетнічні відносини, що розширює сферу конфлікту. Ситуація, що починалася з зауваження співробітниці метро, переросла в расову дискримінацію – «Ось і співаєш, якщо ти чорний» (*Eating while Black* (www.bbc.co.uk, 28.01.2019)). В результаті, як повідомив журналіст, Наташа Тайнс видалила твіт і свій вебсайт. Тому, не можна не погодитися з думкою М. Ю. Сейранян, яка відносить тиск до жорстких тактик, оскільки використовуються прийоми «маніпулювання почуттям страху, провини, невпевненості в собі тощо» [4, 64].

Висновки. Отже, публіцистичні тексти показують конфлікт у його розвитку, розкриваючи суперечності, що лежать в його основі, представляють позиції сторін і оцінку їхніх вчинків, розширюючи або звужуючи коло конфліктної взаємодії.

Література

1. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология. Москва: ЮНИТИ, 2000. 551 с. 2. Белоус Н. А. Конфликтный дискурс в коммуникативном пространстве: семантические и прагматические аспекты: автореф. дис. д-ра филол. наук: 10.02.19. 2008. 49 с. 3. Новгородское медиаполе: опыты лингвистических исследований: Коллективная монография / под ред. Т. В. Шмелевой. НовГУ: Великий Новгород, 2015. 223 с. 4. Сейранян М. Ю. Конфликтный дискурс и его просодический строй: Монография. Москва: МПГУ, 2016. 244 с. 5. Тубалова И. В. Специфика организации дискурсов повседневности. *Вестник Томского государственного университета: Филология*. 2011. № 4(16). С. 42.

Ліліана Прокопенко,
к.пед.н., доц. кафедри української філології
і методики навчання фахових дисциплін
Університету Ушинського
Тетяна Попова,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
філологічного факультету
Університету Ушинського

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЖАНРУ ЕСЕ

У статті досліджено класифікацію жанру есе, визначено його лінгводидактичний потенціал, роль у розвитку учнівської творчості, формуванні вмінь вільно володіти виражальними засобами; розкрито шляхи вдосконалення мовленнєвих умінь і навичок старшокласників, охарактеризовано відмінності есе від інших жанрів учнівських письмових робіт та особливості його використання на уроках української мови в старшій школі.

Ключові слова: есе, жанрово-комунікативний аспект, авторська оцінка, авторський задум.

The article presents a classification of essay genre, its lingual didactic potential, and its role in the development of pupils' creativity, in forming the ability of impressive devises usage; the aspects of improving speech skills of high school pupils are investigated, the peculiarities of their using at the lessons of the Ukrainian language at school and how they differ from other styles of writing are characterised.

Keywords: essay, genre and communicative aspect, author's opinion, author's conception.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний підхід до навчання мови визначений основною функцією самої мови – бути найважливішим засобом спілкування, пізнання, впливу й замовленням суспільства – сформувати різнобічно розвинену і соціально активну особистість, якій притаманна справжня культура спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності, особистість, яка володіє засобами самовираження рідною мовою, вміє аналізувати й продукувати тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення залежно від комунікативної ситуації.

Сьогодні учителі-словесники все більше уваги приділяють реалізації жанрово-комунікативного аспекту навчання української мови, обґрунтовують необхідність навчання жанрів, спрямованих на самопізнання й саморозкриття особистості учнів. Проблемі формування жанрово-комунікативних умінь учнів у процесі роботи над творами, зокрема питанням навчання учнів творів-мініатюр і творів-роздумів було приділено значну увагу в дослідженнях О. Біляєва, О. Глазової, О. Довгої, Д. Кравчука, М. Пентилюк та ін. Проте, незважаючи на їхні здобутки, теорія і практика оволодіння мовленнєвими вміннями і навичками під час написання творів-есе недостатньо висвітлена в сучасній лінгводидактиці, що й зумовило вибір теми нашої розвідки.

Мета статті полягає у визначенні лінгводидактичного потенціалу есе на уроках української мови в старшій школі.

Виклад основного матеріалу. Не так давно в шкільному курсі української мови почали використовувати есе як окрему форму роботи, відмінну від традиційного твору. Одна з перших спроб осмислення цієї жанрової форми в дидактиці української мови була здійснена О. Глазовою [2]. У запропонованій концепції автор відштовхується від літературознавчого розуміння жанру (з наголосом на його вільній композиції, підкресленій суб'єктивності, філософічності, парадоксальності) – у результаті ця форма письмової роботи, як виразно особистісний текст, побудований на асоціаціях та позначений яскравою образністю, постає альтернативою традиційному регламентованому шкільному твору. На думку О. Глазової, есе “відповідає життєвим темпоритмам та справедливому бажанню молоді мислити неупереджено й висловлюватися чесно” [Там само, 6]. Цей вектор (протиставлення есе творові, позиціонування есе як вільної форми, не обмеженої певною структурою), продовжений у наступних дослідженнях (Т. Груба [4], Л. Коваленко [5]), знайшов своє концептуальне втілення в оновлених програмах з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів [9].

Із уведенням ЗНО українській лінгводидактиці довелося звернутися до традицій англomовного есе (зрозуміло, що саме вимога суворого дотримання типової структури й використання відповідних конструкцій уможливорює об'єктивну оцінку твору-роздуму – третьої частини всеукраїнського іспиту), але це певною мірою стимулювало розвиток альтернативної концепції есе як вільної форми, протиставленої традиційному шкільному твору [3]. Відтак, у вітчизняній методиці розрізняють два види жанру есе: есе як асоціативний, метафоричний,

підкреслено суб'єктивний текст (вільне есе) та чітко структуроване есе, у якому на основі реферованих джерел та власних міркувань обґрунтовано доводиться певна точка зору (висловлювання формату ЗНО). Ці два напрямки суголосні традиції виділення в історії зарубіжної літератури двох типів есе: неформального, особистісного, інтимного і формального, офіційного, серйозного, – пов'язаних з іменами відповідно М. Монтеня і Ф. Бекона.

Водночас слід підкреслити, що якщо методичні засади підготовки учнів до написання власного висловлення формату ЗНО розглядаються у численних наукових розвідках вчених-методистів і вчителів-практиків, то особливості вільного есе як виду письмової навчальної роботи в старшій школі досі не ставали предметом спеціального дослідження.

У «Словнику літературознавчих термінів» В. Лесина зазначено, що «есе – нарисовий жанр літературної творчості, якому властива вільна трактовка питання, замість усебічного охоплення його, виклад своїх вражень, асоціацій і роздумів, переважно відсутність аргументованих висновків. Це просто суб'єктивні міркування, викликані якимось твором, літературним явищем тощо» [6, 42]. У «Літературознавчому словнику-довіднику» зазначено, що есе висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного приводу чи питання і не претендує на вичерпне й визначальне трактування теми [7].

Дослідник Г. Вартанов підкреслює, що есе – це «жанр художньо-літературної публіцистики, твір, у якому в невимушеній, довільній формі на ґрунті літературних, філософських чи естетичних проблем автор трактує свої погляди і враження, навіяні почутим, побаченим або пережитим. Відзначається оригінальністю стилю та художніми прийомами викладення» [1, 16].

Погоджуємось із тлумаченням відомого вченого І. Михайлина: «есе – жанр художньо-публіцистичної чи науково-популярної творчості, де довільно, не обов'язково вичерпно, але виразно індивідуально трактується певна подія, явище, проблема чи тема. Для есе властивий несподіваний, неусталений погляд на явища життя, мистецтва, науки, вільна розкута композиція, асоціативність, зміщення часово-просторових планів, поєднання значних елементів художньої образності з науковими міркуваннями. Есе не передбачає систематичності викладу і навіть аргументованості висновків» [8, 20]. Безперечно, наявність різних асоціацій, замальовок, спогадів, використання художніх засобів є характерним для жанру есе.

К. С. Шендеровський потрактовує есе як «твір-міркування невеликого обсягу з вільною композицією, що виражає індивідуальні враження, міркування з конкретного питання, проблеми й свідомо не претендує на повноту й вичерпне трактування теми» [10, 7]. Автор називає такі прикметні риси есе як: образність, парадоксальність, протиставлення, наукова термінологія, інтерпретування ідей науковців, риторичні фігури та тропи (іронія, сарказм, метафори), неологічна лексика, символізм образів, асоціації, паралелі, несподівані повороти, афоризми та крилаті вислови, непередбачуваний висновок. Мовна будова есе – це динамічне чергування полемічних висловів, проблем, питань, різноманітної лексики.

Враховуючи наведені вище визначення есе можна говорити про те, що есе – переважно не розповідь про життєву ситуацію, а виклад зумовлених нею думок, їхнє пояснення, ненав’язливе намагання переконати в чомусь адресата-читача чи слухача. Для передання особистісного сприйняття світу автор есе наводить переконливі приклади, проводить вагомі паралелі, добирає зрозумілі аналогії, використовує різноманітні асоціації.

У науковій літературі [10] окреслено відмінності есе від інших жанрів учнівських письмових робіт (табл. 1).

Таблиця 1

Відмінності есе від інших видів письмових робіт

Особливості деяких видів письмових робіт	Особливості есе
<i>Твір на літературну тему</i> – аналіз художнього твору поєднано з власними роздумами, автор часто залежний від чужих інтерпретацій тексту, робота зводиться переважно до переказування чужих думок	1. Яскраво виражена авторська позиція. Щоб репрезентувати себе, автор наводить багато прикладів, проводить паралелі, добирає аналогії; використовує асоціації, символи, робить непередбачувані висновки, тож виникають несподівані повороти думки
<i>Твір-роздум</i> – суворо визначена структура висловлення: теза, основна частина (аргументи + приклади), висновок	2. Вільна композиція твору, стилю властиві легкість, ефект невимушеної бесіди, образність, афористичність
<i>Оповідання</i> – зображення певної події, наявність сюжету й вигаданих або справжніх героїв	3. Мета – інформація чи інтерпретація, інформування про ідеї, пояснення і переконання, а не переказування подій чи ситуацій; відсутність вигаданих персонажів і сюжету
<i>Реферат</i> – можлива компіляція досить великих уривків з авторських робіт з посиланнями на джерела	4. Ексклюзивна робота, у якій автор висловлює свій погляд на події, власне ставлення до особистості
<i>Нарис</i> – у центрі – певна подія, що справила певне враження на автора	5. У центрі – суб’єктивний погляд на проблему, подію чи ситуацію, яку автор описує або аналізує

У шкільній лінгводидактиці науковці й учителі-практики пропонують використовувати на уроках української мови есе як:

– засіб удосконалення вмінь і навичок висловлювати власні думки, індивідуальні враження, погляди щодо певної мовленнєвої ситуації;

– засіб розвитку критичного мислення старшокласників, оскільки саме есе дає змогу авторові висловити власний погляд на порушену проблему, особисту суб’єктивну оцінку предмета міркування, дозволяє нешаблонно й оригінально подати матеріал;

– засіб перевірки рівня знань з української мови, сформованості мовленнєвих умінь і навичок старшокласників [4].

Есе як вид творчої роботи більшою мірою, ніж інші твори, розкриває індивідуальні особливості учнів: виявляє ступінь їх інтелектуального розвитку, спроможність самостійно, нестандартно мислити, зіставляти, порівнювати. Цей жанр не допускає шаблонності й вимагає від учнів певної сміливості в судженнях: для передання особистісного сприйняття світу автор може наводити приклади, проводити паралелі, добирати аналогії, а також використовувати різноманітні асоціації, авторські роздуми, ліричні відступи, описи, виявити уяву й фантазію. Отже, саме есе має передавати думки автора, його сприйняття ситуації, почуття, народжені в процесі міркування. Це своєрідний «потік інформації», що поєднує філософські роздуми та авторську емоційну оцінку, підкреслено неупереджену.

Отже, есе – це жанр, який максимально спрямований на творче самовираження. Використання есе на уроках української мови сприяє розвитку креативного мислення старшокласників, формуванню вмій і навичок самостійно збирати, систематизувати, критично аналізувати й оцінювати інформацію, вільно володіти виражальними засобами сучасної української літературної мови для реалізації авторського задуму.

Література

1. *Вартанов Г.* Засоби масової інформації : короткий словник термінів і понять. Київ : Грамота, 2005. 64 с. 2. *Глазова О.* Есе як вид роботи з розвитку писемного мовлення школярів. URL : <http://glazova.org.ua/wpcontent/uploads/2017/02.pdf>. 3. *Голодюк І.* Есе: бліц-курс. Брустури : Дискурсус, 2017. – 192 с. 4. *Груба Т. Л.* Жанр есе у лінгводидактичному вимірі. Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. Рівне, 2014. Вип. 2. С. 45–51 5. *Коваленко Л.* Есе як ефективний вид навчальної роботи. URL : www.ippo.org.ua/files/glazova/8.doc. 6. *Лесин В. М.* Літературознавчі терміни. Довідник для учнів. Київ : Рад. школа, 1985. 251 с. 7. *Літературознавчий словник-довідник* / ред.: Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко. Київ. : Академія, 2007. 752 с. 8. *Михайлин І.* Основи журналістики : Підручник. Київ : ЦУЛ., 2002. 284 с. 9. *Програма Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10-11 класи.* Рівень стандарту URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> 10. *Як написати успішне есе: Методичні рекомендації до написання есе* / укл. К. С. Шендеровський. Ін-т масової комунікації при КНУ імені Тараса Шевченка. Київ. 2007. 34 с.

Ліліана Прокопенко,
к.пед.н., доц. кафедри української філології
і методики навчання фахових дисциплін
Університету Ушинського
Мар'яна Хархаліс,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
філологічного факультету
Університету Ушинського

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розкрито суть критичного мислення як наскрізного вміння учнів, що формується в процесі навчання різних шкільних предметів, зокрема української мови. Критичне мислення як педагогічна технологія характеризується набором розумових дій і комунікацій, які розвивають здатність особи до адекватного сприймання інформації, набуття вміння формувати власні судження і думки, рефлексії і самовдосконалення в процесі критичного опрацювання власного досвіду тощо. У методичному аспекті на прикладі розвитку умінь ймовірного передбачення показані можливості реалізації компетентісно орієнтованої технології критичного мислення в навчанні української мови.

Ключові слова: критичне мислення, компетентісний підхід, навчання мови, технологія навчання.

The article reveals the essence of critical thinking as crosscutting skill of students, which is formed in the process of teaching various school subjects, in particular physics. Critical thinking as a pedagogical technology is characterized by a set of mental actions and communications that develop the person's ability to adequately perceive information, acquire the ability to form their own judgments and thoughts, reflections and self-perfection in the process of critical elaboration of their own experiences, etc. In the methodological aspect, the possibilities of realization of competence-oriented technology of critical thinking in teaching the Ukrainian language are shown on the example of learning probabilistic prediction.

Key words: critical thinking, competency approach, physics education, learning technology.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні умови розвитку інформаційного суспільства доводять, що вміння виявляти, класифікувати, спостерігати, описувати, оцінювати, відрізняти аргументи від думок, робити висновки з аналізу, рефлексувати, застосовувати наявні знання у нестандартних умовах - стають визначальними. Сьогодні очевидним стало те, що учні в школі повинні отримувати не фактичні, вузькі знання, а концептуальні, які можуть бути застосовані не лише на уроках, а й у практичній діяльності – критично та творчо. Молоді люди повинні вміти адаптуватися до змін у життєвих ситуаціях, самостійно критично мислити, самовдосконалюватись, бути комунікабельними, контактними в різних соціальних групах.

У працях сучасних науковців і вчителів-практиків (Н. Вукіна, Н. Дементієвська, В. Дороз, В. Ницета та ін.) неодноразово підкреслюється, що успішність і ефективність формування основних груп компетентностей школярів залежать від форм і методів організації навчання предметів взагалі та української

мови зокрема. Не викликає жодних сумнівів той факт, що пріоритетними в цьому плані стають сучасні педагогічні технології, які забезпечують активні форми діяльності учнів, залучають їх до творчого процесу пізнання, дослідження проблем, формування власної думки та самореалізації. Ми згодні з думкою вчених (Т. Воропай, Д. Десятов, В. Дороз, О. Пометун, Л. Терлецька, С. Терно, О. Тягло та ін.), що одним з таких педагогічних засобів є технологія розвитку критичного мислення. Згідно з концепцією Нової української школи [2] критичне мислення належить до тих наскрізних умінь, якими повинен оволодіти кожен учень поряд з десятима ключовими компетентностями, покладеними в основу формування випускника української школи.

Мета статті – вивчення теоретичних засад технології критичного мислення; висвітлення методів та прийомів, що сприяють формуванню антиципації (ймовірного прогнозування) на уроках української мови.

Виклад основного матеріалу. В останні десятиріччя поняття «критичне мислення», як результат інтеграції декількох наук, міцно закріпилося в термінології психологічних, педагогічних і соціологічних досліджень. Відповідно й сама проблема розвитку критичного мислення (далі – КМ) привертає увагу багатьох науковців. Так, теоретичні положення технології розвитку критичного мислення розглядаються в роботах відомих зарубіжних учених М. Лімпана, А. Кроуфорда, С. Метьюза, Р. Стернберга, Д. Дьюї. Достатньо широко розглядає підходи до розв'язання зазначеної проблеми засновник Інституту Критичного мислення Метью Ліпман, визначаючи критичне мислення як наукове мислення, сутність якого полягає у прийнятті ретельно обміркованих і зважених рішень щодо довіри до будь-якого твердження. На думку відомого фахівця, критичне мислення є «вміле відповідальне мислення, що дозволяє людині формулювати надійні вірогідні судження, оскільки воно: а) засновується на певних критеріях; б) є таким, що самокоректується; в) впливає з конкретного контексту» [1, 7].

Останнім часом проблема розвитку критичного мислення перебуває в центрі уваги українських і російських педагогів. Дослідження цього питання можна знайти в працях Л. С. Виготського, С. О. Тягла, А. Ф. Лосєва, у роботах відомих педагогів: Ш. О. Амонашвілі, С. М. Лисенкової та інших. В аспекті започаткованого нами дослідження важливими є висновки О. І. Пометун, яка слушно підкреслює, що з педагогічної точки зору корисно уявити собі критичне мислення як чіткий перелік розумових операцій, яких поетапно, крок за кроком можемо навчати учнів. Відтак, під критичним мисленням розуміємо такий тип мислення, що характеризується здатністю людини: бачити проблеми, ставити запитання; аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел; висувати гіпотези та оцінювати альтернативи; робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його [5].

Задля розвитку вміння критично мислити в освітніх установах 18 країн світу (насамперед США, Австралії, Німеччини, Росії) з успіхом використовується проект Інституту відкритого суспільства Джорджа Сороса та Міжнародного фонду «Відродження» «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» (РКМЧП). Технологія розвитку критичного мислення була розроблена в

середині 90-х років американськими вченими й викладачами Л. Стіл, С. Мередіт, Ч. Темплом і С. Уолтером, які є членами Консорціуму Демократичної педагогіки. Нову технологію навчання можна певною мірою вважати узагальнювальною або інтеграційною. Американські вчені модифікували ідеї вільної освіти і творчого саморозвитку особистості (Ж. Ж. Руссо, Дж. Дьюї, Ж. Піаже, М. Монтессорі), діяльнісного підходу до навчання (Л. С. Виготський, О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубинштейн), принципи особистісно-орієнтованого навчання (Е. Фромм, Є. М. Гусинський, В. В. Серіков), а також ідеї евристичного навчання (А. В. Хуторський) й піднесли їх до рівня технології [4].

Автори технології «Розвиток критичного мислення через читання і письмо» переконані, що мислити критично – означає проявляти допитливість, використовувати дослідницькі методи: ставити перед собою запитання й здійснювати планомірний пошук відповідей. Критичне мислення, зазначають фахівці, «працює на багатьох рівнях, не задовольняючись фактами, а розкриваючи причини і наслідки цих фактів. КМ передбачає ввічливий скептицизм, сумнів в загальноприйнятих істинах, вироблення точки зору з певного питання, здатність відстояти її логічними доводами. КМ – це не окремий навик, а поєднання багатьох умінь» [4, 79].

В Україні цей проєкт тільки розробляють відповідно до вимог Нової української школи. Аспекти його впровадження розглядають у своїх наукових розвідках Т. Воропай, Д. Десятов, В. Дороз, О. Пометун, Л. Пироженко, Л. Терлецька, С. Терно, О. Тягло та ін. Українські науковці О. Пометун та Л. Пироженко подають характеристику технології розвитку критичного мислення як однієї із сучасних технологій навчання, що тісно пов'язана з інтерактивним навчанням [6]. Метою технології РКМЧП є формування навичок критичного мислення за допомогою інтерактивного залучення учнів до освітнього процесу через специфічну організацію навчання, що спирається на три основні стадії і систему спеціальних методичних прийомів для кожної стадії. Технологія має потенційні можливості в умовах колективної взаємодії розвивати комунікативні навички учнів і підвищувати ефективність навчального процесу на уроках української мови.

Одне з найбільш важливих і цікавих складників критичного мислення – уміння висувати гіпотези, «бачити наперед» бажаний результат чи тенденції розвитку ситуації. Якщо замислитись, то правильний прогноз майбутнього – майже єдина запорука нашої оптимальної поведінки чи дії у тій чи іншій ситуації. Це уміння потрібно нам кожного дня: коли купуємо щось і маємо передбачати, чи задовольнить ця річ наші потреби та чи буде достатньо надійною, або у більш серйозних ситуаціях – що принесе мені зміна роботи, місця проживання, або друга освіта.

Отже спочатку з'ясуємо, що означає правильно передбачати. Розумова операція антиципації або ймовірного прогнозування не проста, вона належить до сфери синтезу. Багатьом аспектам антиципації присвячені праці російських та українських дослідників (П. Анохін, М. Бернштейн, А. Брушлінський, Б. Ломов, Л. Регуш, Є. Соколов, Є. Сурков, Б. Теплов, І. Фейгеберг). Визначено, що процеси передбачення та прогнозування, що лежать в основі антиципації, є

основоположними у розвитку психіки, а рівень розвитку ймовірного прогнозування свідчить про рівень розвитку психіки в цілому. Дія механізму ймовірного прогнозування вимагає: попереднього ретельного аналізу наявної у нас інформації, знань чи досвіду; оцінки результатів аналізу – зокрема, чи достатньо інформації для висновків, чи потрібно зібрати ще; формулювання кількох версій відповіді на запитання; оцінки висунутих версій за певними критеріями — підходить не підходить саме мені, саме сьогодні; обґрунтованого вибору способу дій [7].

Суть методики навчання прогнозування полягає в тому, що учні актуалізують наявний досвід, або отримують частину інформації і на її основі висловлюють власні припущення про те, що їм ще не відоме. Обґрунтовують свої версії відповіді. Далі, після опрацювання нової інформації, вони мають зіставити свої попередньо запропоновані версії з тими, які містяться в прочитаній інформації (або витікають з неї), для того щоб підтвердити власні припущення, або спростувати їх. Роботу з навчання прогнозування вчитель організовує, переважно, за допомогою низки запитань перед вивченням теми, читанням тексту твору, тобто до сприйняття інформації: Про що йтиметься на сьогоднішньому уроці? Чому ви так думаете? Що ви про це знаєте? Як ви думаете, як можуть розвиватись події? Як будуть діяти...? Чому? Що буде, якщо...? Чому у вас виникли такі передбачення? Яке з них здається вам найбільш вірогідним і чому? Потім, аналізуючи з учнями нову інформацію за джерелами протягом уроку, вчитель продовжує запитання: Які з ваших передбачень збіглися? Які ні? Що було для вас неочікуваним? Чого ви не врахували? Про що варто подумати наступного разу у такій ситуації?

Окрім низки запитань, наведених вище, існують спеціальні методи, **орієнтовані на формування в учнів уміння передбачати**. Серед яких, такі методи навчання як: *«Кошик ідей»*, *«Передбачення на основі опорних слів»*, *«Читання із зупинками»*, *«Вірю – не вірю»* та інші. Ці методи у більшості випадків використовуються у вступній частині уроку (стадія «виклик») та слугують для актуалізації опорних знань учнів і стимулювання їхнього інтересу до вивчення нової теми. На стадії виклику відбувається «включення» учня в роботу, яке не можливе без активізації і зацікавлення кожного. Адже фраза «Відкрили зошити і записати тему уроку» не мотивує до навчання. Тому урок доцільно починати з індивідуальної або парної роботи, яка не перевіряється вчителем, а виконується «для себе». Крім того, на стадії виклику учні визначають свої знання і «незнання». Наприклад, на початку вивчення теми «Синонімія сполучникових і безсполучникових складних речень» на дошці записано парами речення. *1. Буде вода – буде все. Якщо буде вода, то буде все. 2. Луки були пишні, ниви багаті, сади густі. І луки були пишні, і ниви багаті, і сади густі. 3. Правду кажуть: людину праця величає. Правду кажуть, що людину праця величає.* Учитель спонукає учнів до розмірковування: Навіщо? Для чого таке завдання? Як ви гадаєте? Чим відрізняються подані речення? Які речення видаються вам більш виразними і чому? Учні працюють в мікрогрупах. Розмірковують над запитаннями вчителя. Через кілька хвилин висловлюють передбачення щодо теми уроку, обов'язково обґрунтовуючи свою думку. Представник групи

доводить, що безсполучникові та сполучникові складні речення бувають синонімічними. Це дає змогу шляхом їх взаємозаміни виражати різні відтінки однієї думки. Описаний методичний прийом «*Передбачення*» можна застосовувати для аналізу тексту, картини, фільму, щодо теми уроку тощо.

Метод, який має ряд назв «*Чи вірите ви*», «*Вірю не вірю*», «*Так чи ні*», «*Істинні та хибні висловлювання*», давно знайомий учителям. Найчастіше його застосовують з метою узагальнення знань. Як приклад наведемо мовознавчий диктант «*Так чи ні*» до теми «Складнопідрядні речення із підрядними обставинними способу дії, міри і ступеня порівняння» у 9 класі (див. Табл.1).

Таблиця 1.

Чи згодні ви з твердженнями?	+	-
<i>У СПР із підрядним означальним підрядна частина може стояти будь-де</i>		✓
<i>Підрядні з'ясувальні речення залежать від присудка в головному реченні</i>	✓	
<i>Підрядні з'ясувальні речення заміняють в головному реченні додаток</i>	✓	
<i>У СПР із підрядними означальними можуть бути вказівні слова так, тоді, відколи</i>		-
<i>Підрядне означальне речення залежить від іменника в головному реченні – підмета, додатка, складеного іменного присудка</i>	✓	
<i>Підрядні означальні відповідають на питання Який? Чий? Котрий?</i>	✓	
<i>У реченні Людей, що прийшли з добром, радо вітали хлібом-сіллю – сполучний засіб – сполучник</i>		-

Водночас цей метод дозволяє перевірити не тільки знання фактичної інформації, а й розвивати в учнів вміння критично мислити, оцінювати судження і аргументувати свою позицію. В межах технології розвитку критичного мислення цей прийом доречно застосовувати на стадії виклику. Тобто на початку уроку, коли важливо не лише допомогти учням пригадати все, що їм відомо з цієї теми, а й активізувати, зацікавити і мотивувати. Водночас так ми можемо унаочнити коло питань, які будуть розглядатися на уроці. Учні вже на початку заняття можуть побачити, що їм потрібно дізнатись, що з цього вони вже знали, або припускали, а що є неочікуваним, що взагалі суперечить їх знанням. Дуже важливо, потім, на стадії рефлексії знову повернутися до своїх попередніх версій і проаналізувати зміни, які відбулися у знаннях. Проілюструємо сказане низкою запитань до теми «Повні й короткі форми прикметників» у 6 класі (див. Табл. 2)

Таблиця 2.

Чи згодні ви з твердженнями?	+	-
Що якісні прикметники виражають такі ознаки предмета, що можуть виявлятися більшою чи меншою мірою	✓	
Що слова <i>повний</i> і <i>повен</i> мають різне лексичне значення		✓
Що слово <i>зелень</i> – це іменник, а <i>зелен</i> – прикметник	✓	

Висновки і перспективи дослідження. Отже, вчені по різному визначають поняття «критичне мислення». Тому, не надаючи великого значення одній дефініції, можна погодитись, що критичне мислення – це мислення про мислення, коли людина аналізує власне мислення з метою його покращення, удосконалення. Усі варіанти визначення поняття “критичне мислення” об’єднані спільною рисою – наявністю ознак (аналітичність, асоціативність, логічність, самостійність, системність), які сприяють формуванню компетентностей, що допомагають людині зорієнтуватись у навколишньому світі.

Незважаючи на неоднорідність прийомів розвитку КМ, у них є єдина спрямованість: стимулювати усвідомлення учнями власних дій: прогнозування, аналізу, узагальнення, оцінки, порівняння, перевірки. Арсенал прийомів технології розвитку КМ дозволяє вирішувати багато завдань курсу української мови захоплююче і ефективно. Апробувавши технологію розвитку критичного мислення на уроках української мови, можемо зазначити, що вона дозволяє збільшити час мовленнєвої практики на уроці для кожного учня, домогтися засвоєння матеріалу всіма учасниками групи, більш ефективно формувати в учнів низку ключових компетентностей.

Література

1. *Липман М.* Рефлексивная модель практики образования / Пер. с англ. А. В. Колотвина. Кембридж, 1991. С. 7–25. 2. *Нова українська школа.* Концептуальні засади реформування середньої освіти. URL : <http://mon.gov.ua/> 3. *Кроуфорд А., Саул В.* Технології розвитку критичного мислення. Київ: Плеяди, 2006. 220 с. 4. *Марико В. В., Михайлова Е. Е.* Использование дискуссионных форм обучения для развития коммуникативных компетенций студентов. Н. Новгород, 2010. 242 с. 5. *Пометун О.* Запитання на уроці: Навіщо? До кого? Як і про що? : метод. посібник для вчителів загальноосвітніх шкіл. Київ, 2019. 96 с. 6. *Пометун О. І., Пироженко Л. В.* Інтерактивні технології навчання. Київ : Науковий світ, 2004. 86 с. 7. *Романенко О. В.* Роль антиципації у структурі психічного розвитку. Юридична психологія та педагогіка. Київ: КНУВС, 2008. № 2. С. 136–145.

Наталія Пшенішнюк,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
філологічного факультету
Університету Ушинського

Науковий керівник: к.філол.н., проф. Т. Є. Єременко

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ У ФОРМУВАННІ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОВНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розвиток міжнародних контактів і зв’язків у політиці, економіці, культурі та інших сферах обумовлює послідовну орієнтацію сучасної методики навчання іноземних мов на реальні умови комунікації. Прагнення до комунікативної компетентності як кінцевого результату навчання студентів мовних спеціальностей іноземної мови передбачає не тільки володіння ними мовними

одинами різних рівнів, але й засвоєння позамовної інформації, потрібної для адекватного спілкування і взаєморозуміння в умовах комунікативного контексту.

На сучасному етапі вирішального значення набуває той факт, що професійні користувачі іноземної мови повинні володіти англійською мовою як засобом ефективної міжкультурної комунікації, що викликає необхідність фокусування уваги на формуванні у майбутніх фахівців з англійської мови соціокультурної та соціолінгвістичної компетенції.

Питання про соціолінгвістичні аспекти навчання іноземних мов знайшло теоретичне і практичне обґрунтування в працях вітчизняних та закордонних дослідників [1-4]. Узагальнюючи теоретичні передумови формування соціолінгвістичної компетентності у ЗВО, можна зробити певні висновки.

По-перше, зміни в системі освіти сучасної України призвели до перегляду методологічної школи в цілому. Результатом цих процесів є тісний взаємозв'язок між мовою і культурою, а центром цих відношень є особистість, тому формування цієї особистості – це головна мета, яка стоїть перед процесом навчання іноземних мов.

По-друге, одним із засобів формування мовної особистості є формування соціолінгвістичної компетентності, під якою ми розуміємо наявність знань про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, про норми мовленнєвої та немовленнєвої поведінки її носіїв і вміння будувати свою поведінку відповідно до цих особливостей і норм. Соціолінгвістична компетентність – це здатність здійснювати різні види мовленнєво-мисленнєвої діяльності і вибирати лінгвістичні засоби у відповідності до місця, часу, сфери комунікативної діяльності, адекватно соціальному статусу співрозмовника.

По-третє, використання інтерактивних методів та прийомів сприяє не лише розвитку особистості, але і формуванню студента як суб'єкта діалогу культур. У процесі дослідження культури іншої країни, той, хто навчається, повинен добре володіти знаннями про культуру своєї країни, щоб мати можливість порівнювати, зіставляти та аналізувати.

Актуальність теми нашого дослідження полягає в тому, що вивченню та пошуку шляхів удосконалення навчання іноземної мови традиційно приділяють велику увагу, але сьогодні конче необхідно вдосконалити процес формування соціолінгвістичної компетентності під час вивчення іноземної мови, оскільки соціолінгвістичні особливості мови є одним з головних аспектів у формуванні комунікативної компетентності.

У процесі дослідження було висвітлено, що комунікативна компетентність є явищем комплексним і включає в себе багато різних видів компетентностей, серед яких чільне місце посідає саме соціолінгвістична компетентність. Було виявлено, що саме така наукова дисципліна як соціолінгвістика поєднує в собі вивчення способів використання мови відповідно до соціальних ситуацій, що дає підставу враховувати такі аспекти при навчанні іноземних мов. Той факт, що вчені по-різному підходять до визначення поняття „соціолінгвістика”, свідчить про багатогранність даної науки, відповідно соціолінгвістична компетентність мовця включає не лише наявність суто лінгвістичних (мовних) знань, а й

наявність знань про суспільство та його національні або інтернаціональні позамовні фактори.

Згідно з дослідженням, між мовою та культурою існує тісний зв'язок, і тому доцільно вивчати іноземну мову, враховуючи компоненти культури, які мають національно-специфічне забарвлення: традиції, обряди, реалії, слова з частковою семантичною еквівалентністю, фразеологізми, усталені етикетні вислови, іншими словами при вивченні іноземної мови необхідно враховувати і соціокультурну компетентність.

Варто зауважити, що при співставленні мов та їх соціолінгвістичних особливостей розкриваються не лише мовні відмінності між контактуючими мовами, а й відмінності між понятійними та культурними уявленнями їх носіїв. Звідси випливає, що для ефективного спілкування, а особливо іншомовного, необхідна наявність соціолінгвістичної та соціокультурної компетентностей, яка сприяє безперешкодній комунікації та, крім того, розумінню прагматичного мовленнєвого навантаження.

Зазначимо, що під час навчання іноземних мов потрібно брати до уваги ситуативність, яка уможливорює функціональність мови. Ситуативність передбачає моделювання у навчальному процесі різноманітних ситуацій для подальшого їх використання у різних сферах життя суспільства. Конструюючи ситуації, потрібно мати на увазі наступні види взаємовідносин комунікантів: статусні, рольові, моральні та взаємовідносини, які зумовлені виконуваною діяльністю. Усі взаємовідносини взаємодоповнюють один одного, за відсутності одного виду взаємовідносин домінують інші, і в результаті збільшується кількість ситуативних варіацій.

Крім того, в основі усіх видів взаємовідносин лежать певні компоненти ситуативної позиції, які означають переважно характеристики мовця та умови, в яких знаходиться мовець, наприклад: зовнішні дані, подія, місце, час, соціальний статус, тощо. Більш того, ситуативні позиції, так само як і види взаємовідносин, слугують для створення ситуацій певного виду в навчальному процесі.

Результати нашого дослідження підтвердили, що ефективною формою фахового навчання англійської мови є ситуативно-моделююча гра, тому що, будучи дієвим способом адекватного відтворення процесу реального спілкування, вона сприяє створенню сприятливого психологічного клімату для процесу комунікації, підсилює мотивацію та активізує діяльність студентів, а також дає можливість використовувати знання, досвід, навички комунікації в різноманітних ситуаціях. Крім того, ситуативно-моделююча гра виявилася засобом формування саме соціолінгвістичної компетентності як важливого аспекту комунікативної компетентності.

Таким чином, теоретично обґрунтовано та експериментально підтверджено доцільність використання інтерактивних методів та прийомів у формуванні соціолінгвістичної компетентності у мовному ЗВО. Розроблений у роботі лінгвістичний та методичний зміст формування соціолінгвістичної компетентності з англійської мови може бути використано в процесі спеціальної підготовки майбутніх філологів, викладачів англійської мови.

Література

1. Єременко Т. Є. Мовленнєве спілкування англійською мовою: фонетичний аспект : навчальний посібник. Одеса: ОЦНТЕІ, 2003. 219 с.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. Высшее образование сегодня. 2003. № 5. С. 34–42.
3. Николаева С. Ю. Методика викладання іноземних мов в середніх навчальних закладах. К.: Ленвіт, 2002. 346 с.
4. Spolsky Bernard. Sociolinguistics. Oxford: Oxford University Press, 2003. 128 p.

Ірина Русєва,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
філологічного факультету
Університету Ушинського
Науковий керівник: к.філол.н., доц. Т. І. Крупеньова

ТОПОНІМІКОН ХУДОЖНЬОГО ЧАСОПРОСТОРУ РОМАНУ ЮРІЯ ВИННИЧУКА «ЛЮТЕЦІЯ»

Статтю присвячено характеристиці топонімікону роману Юрія Винничука «Лютеція». Досліджено топоніміку як один із розділів ономастики, що вивчає географічні назви, їх значення та походження. Визначено та описано основні стилістичні та функціональні можливості географічних найменувань у романі Юрія Винничука. Виокремлено групи топонімів, які є найпродуктивнішими в романі, осмислено їх роль у художньому творі. Застосовано комплексний підхід для встановлення та характеристики зв'язку топонімів із часовою та просторовою організацією літературного твору.

Ключові слова: *топонім, макротопонім, урбанонім, годонім, хронотопний шлях аналізу.*

The article is devoted to the description of the toponymicon of Yuri Vynnychuk's novel "Lutetia". Toponymy as one of the branches of onomastics, which studies geographical names, their meanings and origins, has been studied. The main stylistic and functional capabilities of geographical names in the novel by Yuri Vynnychuk are determined and described. The groups of toponyms that are the most productive in the novel are singled out, their role in the work of art is understood. An integrated approach is used to establish and characterize the connection of toponyms with the temporal and spatial organization of the literary work.

Key words: *toponym, macrotoponym, urbanonym, homonym, chronotopic way of analysis.*

Вагоме значення серед ономастики певного твору мають топоніми. Основна їх функція – створення у тексті художнього простору, локалізуванню дій персонажів. Топонім слугує головним засобом посилення співвідношення «герой – місце дії – час дії». За допомогою топонімічних ареалів читачі уявляють географічні ландшафти минулих або сучасних місцевостей; територію, якою «рухається» персонаж або й сам автор.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукові засади художньої літературної ономастики були розроблені у працях вчених-ономастів Ю. О. Карпенка, В. М. Михайлова, О. В. Суперанської, О. І. Фоняковою, Л. О. Белея, В. М. Калінкіна, В. А. Кухаренко, Є. С. Отіна та іншими українськими та зарубіжними науковцями. Вивчення топоніміки у межах загальноономастичних досліджень розгорнуті в працях В. В. Німчука, Н. В. Подольської, О. В. Суперанської, М. М. Торчинського, К. К. Цілуйка. Проте у сучасній

українській постмодерній літературі і в творах Юрія Винничука, зокрема, топоніміка майже не досліджена. За словами О. Немировської «топонім завжди задіяний у контекст твору, мобілізований митцем з безлічі назв саме для цього твору, працює на нього, творить своє унікальне асоціативне поле, свій топонімічний фон, який слугує камертоном смислового наповнення у творі» [4, 118]. Тому комплексний аналіз топонікону прози Юрія Винничука сприятиме глибшому розумінню особливостей ономасторчості як у сучасній українській постмодерністській прозі, так і в новітній літературі загалом. Саме це й зумовлює **актуальність роботи.**

Мета дослідження – проведення комплексного функціонально-стилістичного аналізу літературної топонімії роману Юрія Винничука «Лютеція».

Об'єкт дослідження становлять топоніми в романі Юрія Винничука «Лютеція».

Виклад основного матеріалу. Онімичний простір художнього твору вміщує усі класи власних назв, серед яких значуще місце посідають і топоніми. Так дослідниця О.Фонякова наголошує на тому, що роль географічних назв у тексті – це служіння композиційно-мовленнєвим засобом створення документальності оповіді в авторській мові; розкриття авторсько-оповідацького образу; створення зв'язку між розвитком сюжету й мікротемами тексту [5, 83–84].

Юрій Винничук чітко подає хронотоп роману «Лютеція». Кожну частину автор підписує:

ВСТУП

Лютий 1988. Львів. Винники [2, 3]

або

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

1987. Станіславів – Софіївка [2, 149]

Топонімікон твору досить різноманітний. Загалом у тексті залучено близько 100 онімів на позначення місцевості. Письменник використовує значну кількість макротопонімів. Найбільше серед них назв на позначення сучасних держав: *Америка (Амеріка), Англія, Бірма, Ізраїль, Канада, Мадагаскар, Німеччина, Польща, Росія, Швеція*. Згадується також *Сибір*: «...батьків з Сибіру повернув...» [2, 116]; *Захід*: «...виїхали на Захід...» [2, 133]; *Далекий Схід та Океанія* : «Я теж люблю читати казки, – сказала вона. – Особливо народів Далекого Сходу...», «А казки *Океанії* читала?» [2, 276]. Так під назвою «Океанія» в Українській енциклопедії імені М.П.Бажана знаходимо визначення: «Океанія – загальна назва для островів центральної і південної частини [Тихого океану](#) між 30° пд. ш. і 30° пн. ш., включаючи [Нову Зеландію](#) і [Нову Гвінею](#)». Не менш цікавим є залучення у текст наступного макротопоніма: «Ми спустилися на кухню, я розгорнув марлю і врізав шматочок шинки...На язика в мене був смак 1930-тих років – причастя львівською *Атлантидою*». У цьому контексті назва давньої цивілізації використовується Ю.Винничуком у метафоричному мовленні, означає щось давнє, забуте. Топонім постає у символічній-образній функції.

Якщо розглядати наведені вище макротопоніми в контексті розвитку сюжету, то за класифікацією О.Фонякової це «назви далеких об'єктів, не пов'язані безпосередньо з розвитком сюжетної дії. Вони потрапляють у свідомість переважно з книг або розповідей співрозмовників» [5, 71]. Разом з астіонімами: *Болехів, Камянець, Катербург, Київ, Клязьма, Краків, Кременець, Лондон (Льондон), Москва, Париж, Сатбор, Станіславів, Тернопіль, Торонто, Чернівці* – це топонімікон «заднього плану» роману (термін Ю.Карпенка [3, 14]).

Не обійшовся й автор без макротопоніма *Україна*, хоча й зустрічаємо його в тексті досить незвично, автор порівнює назву держави з назвою поеми «*Арканум*»: «... – Але от як ви гадаєте... *Арканум*... це ж мається на увазі *Україна*?

– Чому ви так вирішили?

– Практично ті ж самі букви за винятком однієї. Там на місці «ї» – «м» [2, 214].

Основна ж дія роману «*Лютеція*» розгортається у Львові. Але Ю.Винничук пише про це місто у двох різних часових відрізках: у кінці ХХ ст. та в середині ХІХ ст. І саме у такій послідовності. Сюжет переносить читача, то в один хронологічний період, то в інший. Тому, безперечно, рух головного героя у сюжеті пов'язаний із астіонімом *Львів* [2, 3]. Хоча в тексті й знаходимо назви інших областей та регіонів України: *Волинь, Полісся, Тернопільщина* [2, 249; 67; 113] – вони не є суттєвими, а згадуються лише мимохідь. Серед назв природних об'єктів виділяємо потамоніми (*Іква* [2, 257], *Рудка* [2, 143]) та дрімоніми (*Антоповецький* та *Борщовецький* ліси [2, 124]).

Розглянемо топоніми «переднього плану» – найчастотніші географічні назви, які мають найважливішу серед інших топонімів функцію: створюють документальність авторської оповіді, розкриваючи постать автора-оповідача; є нерозривні з сюжетом та його мікроконтекстами та підтемами; залучаються в мову героїв з різним функціонуванням. Наприклад, *Винники* [2, 3], *Замарстинів* [2, 201], *Кривчиці* [2, 19], *Левандівка* [2, 190], *Личаків* [2, 25], *Майорівка* [2, 266], *Новий Львів* [2, 75], *Софіївка* [2, 133] – внутрішньоміські хроніми, що дають назви мікрорайонам Львову. Але іноді дія роману переноситься і в сільську місцевість. У тексті знаходимо такі селища: *Бережанки* [2, 249], *Борсуки* [2, 123], *Брюховичі* [2, 62], *Грибова* [2, 249], *Дідилове* [2, 62], *Малі Фільварки* [2, 133], *Молотки* [2, 124], *Ожидов* [2, 89].

Епізоди роману зазвичай чітко локалізовані. Для цього автор використовує годоніми: *Академічна* [2, 295], *Вовчинецька* [2, 135], *Галицька* [2, 296], *Голуба* [2, 123], *Городоцька* [2, 36], *Краківська* [2, 265], *Підвальна* [2, 176], *Прогулянка* [2, 17], *Пекарська* [2, 296], *700-річчя Львова* [2, 168], *Хоруниця* [2: 261]. Зустрічаються і назви закладів громадського харчування (*кафе «Ватра»* [2, 168], *ресторани «Під Лева»* [2, 204] та «*Львів*» [2, 27], *паб «Кентавр»* [2, 27]) та готелів («*Інтурист*» [2, 218], «*Hotel de la Russie*» [2, 261]) для детальної характеристики подій або персонажів роману. Інколи опосередковано сюжет торкається і освітніх закладів (*Державна рільнича школа в селі Черниці під Стриєм* [2, 121]; *Вільний український університет* [2, 204]; *Медичний*

(*Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького* [2, 295]); *Кременецький педагогічний інститут* [2, 132]).

Менш важливі для сюжету, але цікаві для ономастики львівські урбаноніми, що використовує в оповіді Ю. Винничук: *Ринок* [2, 205]; *Церква Петра і Павла* [2, 225]; *Порохова Вежа* [2, 176], *Личаківський цвинтар* [2, 24], *Меморіальна дошка на будинку Тернопільської гімназії* [2, 250].

У тексті роману Ю. Винничука розвиваються три сюжетні лінії: 2 перших – це старий та сучасний Львів, але автор створює ще й фантастичне місто. У ньому герої мандрують через сновидіння, але для позначення географічних назв цього іншого світу письменник використовує вигадані топоніми. Так, персонажі збираються «*ТАМ*» [2, 99], *на вулиці короля Марка* [2, 262], *вулиці Матильди* [2, 207], у «*Школі кохання*» [2, 72], у пекарні «*Цвібак Колівський*» [2, 262] чи в «*Клубі Розбитих Сердеч*» [2, 205]». Вони надають роману загадковості та неповторності. Ну і, звичайно, власне авторські оніми надають твору постмодерного колориту.

Висновки і перспективи дослідження. У романі «Лютетія» Юрій Винничук переплітає реальні та фантастичні топоніми. Серед них сучасні та архаїчні географічні власні назви. Топонімія сюжету не лише просторово-орієнтує, локалізує дії персонажів, а й надає героям певні характеристики. Отже, проведене дослідження засвідчило, що простір «Лютетії» насичений топонімами, за допомогою яких письменник досягає часопросторової гармонії постмодерного сюжету. Аналіз усіх онімів художнього простору роману Юрія Винничука «Лютетія» буде темою наших подальших розвідок.

Література

1. *Белей Л.* Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ – ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с. 2. *Винничук Ю.* Лютетія. Харків: Видавництво Фоліо, 2017. 314 с. 3. *Карпенко Ю.* Ономастика нової прози В.П.Катаєва. Одеса: ОГУ, 1987. 33 с. 4. *Немировская Т.В.* Некоторые проблемы литературной ономастики. *Актуальные вопросы русской ономастики.* Киев. 1988. С. 46–49. 5. *Фонякова О.* Имя собственное в художественном тексте. Ленинград: ЛГУ, 1990. 104 с.

Марія Сергієнко,

здобувач вищої освіти 2 року навчання

за другим (магістерським) рівнем

факультету іноземних мов

Університету Ушинського

Науковий керівник: к.пед.наук, доц. О. М. Трубіцина

НАВЧАННЯ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ ЧИТАННЯ АНГЛОМОВНИХ КРАЇНОЗНАВЧИХ ТЕКСТІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті досліджено особливості відбору країнознавчих текстів у процесі формування у старшокласників лінгвосоціокультурної компетентності в англomовному читанні на уроках країнознавства у руслі сучасних тенденцій у галузі профільної освіти.

Ключові слова: лінгвосоціокультурна компетентність, читання, країнознавчий текст, країнознавство, культурологічний підхід.

The thesis focuses on the problem of forming socio-cultural competence to high school students, while teaching them reading at the lessons of country study. The research provides theoretical substantiation and practical elaboration of the methodology of forming socio-cultural competence to high school students, while teaching them reading at the lessons of country study.

Key words: socio-cultural competence, reading, country study text, cultural approach.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Культурологічний підхід до навчання іноземних мов і культур у сучасній профільній школі передбачає у процесі занять тісну взаємодію мови та культури його носіїв, що реалізовується в освітньому процесі профільної школи за рахунок варіативної частини змісту навчання, а саме курсу за вибором «Країнознавство». Саме ознайомлення учнів з культурними особливостями народу, мова якого вивчається, на уроках країнознавства на засадах концепції «діалогу культур» дозволяє сформувати лінгвосоціокультурну компетентність школярів профільної школи. Проблема підвищення якості освіти набуває ще більшого значення, оскільки сучасний випускник профільної школи має володіти великою кількістю компетентностей, які дозволять йому якісно здійснювати навчання, орієнтоване на майбутню професійну діяльність. Вивчення іноземної мови (ІМ) сприяє інтеграції особистості в систему світової та національної культур, адже випускники профільної школи мають бути здатними сприймати і розуміти не тільки ІМ, а й культуру країни, мова якої вивчається, бути готовими швидко адаптуватися до сучасного міжкультурного простору й активно взаємодіяти у ньому (Осадча, 2014а).

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день в методиці викладання ІМ існує велика кількість праць, присвячених формуванню ЛСКК, в тому числі у читанні, як одного з видів мовленнєвої діяльності.

Досліджуючи проблему формування у старшокласників ЛСКК в англомовному читанні на уроках країнознавства з позиції проблеми нашого дослідження, були розглянуті основні лінгвокультурні та психологічні аспекти міжкультурного спілкування як культурний компонент мови (Голуб, 2012), розглянуто вивчення ІМ в контексті діалогу культур (Пассов, 2000, 2003; Сафонова 1996, 2001, 2004, 2008), піднімались питання теорії і практики міжкультурної взаємодії (Тер-Минасова, 2000, 2007), визначено зміст соціокультурної компетенції (Бориско, 2000), вивчено готовність до міжкультурного спілкування (Bennett, 1998; O'Sullivan, 1994; Samovar, 2010; Seelye, 1997; Straub, 1999; Tomalin 1996), створено методику організації навчання іноземних мов і культур (ІМ і К) (Fantini, 1997; Frank 2013).

Проблеми дослідження сучасних підходів до формування в учнів профільної школи ЛСКК в англомовному читанні на уроках країнознавства, вивчення психологічних та культурологічних засад навчання читання англомовних текстів із лінгвосоціокультурним потенціалом на уроках країнознавства залишається недослідженою.

Процес формування ЛСКК в читанні на уроках «Країнознавство» проводиться в межах трьох **етапів**: підготовчого, основного та завершального.

Кожен етап має свою мету, згідно з якою виконуються різні типи та види вправ. Послідовність виконання вправ передбачає поетапне формування ЛСКК в англомовному читанні, що передбачає першочергове виконання на підготовчому етапі формування ЛСКК в англомовному читанні групи вправ для оволодіння структурно-сисловою організацією англомовного країнознавчого тексту та на формування навичок читання країнознавчих текстів, а потім виконання групи вправ для навчання розпізнавання та розуміння отриманої при читанні лінгвосоціокультурної інформації.

Ефективність формування у старшокласників ЛСКК в англомовном читанні на уроках курсу за вибором «Країнознавство» підвищується шляхом використання автентичних актуальних текстів із електронних сайтів, добір яких відбувається за наступними критеріями: 1) якісні (критерії змісту, а саме автентичності, тематичності, лінгвосоціокультурної та країнознавчої цінності, інформативності, естетичної привабливості, та мовні критерії (лексичної, граматичної та стилістичної складності) і 2) кількісний критерій (адекватність обсягу текстового матеріалу).

Лінгвістичні основи формування у старшокласників лінгвосоціокультурної компетентності в читанні в курсі за вибором «Країнознавство». Для ефективного відбору навчального матеріалу, було надано характеристику тексту країнознавчого характеру як відображенню мовної картини світу (текст-мова), соціокультурному компоненту іншомовної освіти (текст-культура), комунікативної природи читання, як виду мовленнєвої діяльності (текст-особистість). Особливістю країнознавчих текстів у нашому дослідженні є їх стилістична різноманітність. Будь-який пізнавально-інформаційний текст, текст-полілог, уривок твору художнього характеру, прозовий, пісенний або віршований, прагматичний та публіцистичний текст вважаємо країнознавчим, якщо він має лінгвосоціокультурну цінність. Отже, релевантними для нашого дослідження було визначено країнознавчі тексти з високим лінгвосоціокультурним потенціалом. Також, ми виділили особливості лексичного наповнення англомовних країнознавчих текстів. Оскільки методика базується на матеріалах з Інтернет-ресурсів, було наведено характеристику електронних видань та уточнено поняття медіакомпетентності з позицій нашого дослідження.

Висновки і перспективи дослідження. Формування у старшокласників ЛСКК в англомовному читанні на уроках «Країнознавство» характеризується кращими результатами, якщо послідовність пред'явлення вправ на підготовчому етапі передбачає виконання спочатку групи вправ для оволодіння структурно - сисловою організацією англомовного країнознавчого тексту та для формування навичок читання країнознавчих текстів, а потім – групи вправ для навчання розпізнавання та розуміння отриманої в процесі читання лінгвосоціокультурної інформації.

Література

1. *Борецька Г. Е.* Методика формування іншомовної компетентності у читанні. *Іноземні мови.* 2012, 3. С.18-28. 2. *Осадча Н. В.* Основні завдання формування лінгвосоціокультурної компетентності в англомовному читанні у курсі за вибором «Країнознавство». 3. *Осадча Н. В.* Organization process of English speaking elective course

«Country study» for high school students of Ukraine. С. М. Іваненко, О. В. Холоденко, К. М. Павицька, О. Г. Смольнікова, Нові концепції викладання у світлі інноваційних досягнень європейської дидактики вищої школи. Матеріали міжнародної науково-методичної конференції 30-31 жовтня 2017. С. 60-63. Київ, Україна: НПУ імені М. П. Драгоманова.

4. *Осадча Н.В.* Тематичне планування елективного курсу «Країнознавство» (11 клас) та формування лінгвосоціокультурної компетентності в англomовному читанні. В. І. Школяренко, А. М. Коваленко, С. Ф. Алексенко, Діалог мов і культур у сучасному освітньому просторі. Матеріали I Всеукраїнської наукової інтернет-конференції, 17 листопада 2017 р. сс. 91-95. Суми, Україна: СДПУ імені А. С. Макаренка.

Марія Сокаль,
к.філол.н., доц., завідувач кафедри
слов'янського мовознавства
Університету Ушинського

Анастасія Махницька,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
факультету початкового навчання
Університету Ушинського

СУЧАСНЕ УНАОЧНЕННЯ МАТЕРІАЛУ УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено актуальному питанню дослідження сучасної наочності як способу вирішення нових освітніх вимог до підготовки молодших школярів. На основі аналізу наукових джерел, педагогічної практики авторка розглядає потенціал традиційних наочних засобів, що реалізуються на новій мультимедійній основі, а також новітніх способів унаочнення процесу вивчення української мови (за допомогою інтерактивної дошки, комп'ютерних презентацій) Ключові слова: наочність, початкова школа, курс української мови, інформаційні технології навчання.

The article is devoted to the topical issue of the study of modern clarity as a as method of decision of new educational requirements for the preparation of primary school children. Based on the analysis of scientific sources, pedagogical practice, the author considers the potential of traditional visual aids implemented on a new multimedia basis, as well as the latest ways to illustrate the process of learning the Ukrainian language (using interactive boards, computer presentations).

Key words: visualization, primary school, Ukrainian language course, information technologies of studies.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Серед важливих факторів, які сприяють покращенню результатів процесу навчання у початковій школі, є наочність. «Наочність навчання - це одна з найважливіших умов, що забезпечує успішне формування в учнів всіх форм мислення, слугує для них джерелом отримання об'єктивних наукових знань, розвитку мовлення та самостійного розуміння матеріалу» [2]. Саме тому у пошуках шляхів ефективного вирішення завдань початкового курсу української мови нашу увагу привернула проблема використання наочності.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянута проблема і на які спирається автор.

Розгляд питань унаочнення навчання має давню історію, пов'язану з іменами видатних педагогів (Я.-А. Коменського, І. Песталоцці, К.Ушинського, В. Шаталова, М. Богдановича, Ш. Амонашвілі, Г. Демченко, О. Текучова та ін.). Особливості реалізації наочності в сучасній українській школі досліджують Т. Ключова, М. Кадемія, О. Сисоева, Д. Попова, А. Романюк та ін.

Мета дослідження – розглянути нові можливості використання наочності для вирішення програмових вимог початкового курсу української мови.

Виклад основного матеріалу.

«Принцип наочності – це найбільш відомий і зрозумілий принцип навчання, який використовується з найдавніших часів. В основі цього принципу лежить наукова закономірність про те, що ефективність засвоєння знань залежить від залучення до процесу пізнання різних органів чуття» [1, 10]. Усвідомлення того, що успішна реалізація принципу наочності сприяє кращому засвоєнню знань учнями має бути мотивацією для вчителя у пошуку можливостей унаочнення освітнього процесу на якісно новому рівні.

Використання наочності на уроках української мови у початковій школі має особливе значення. Дитині, що знаходиться на стадії переходу від наочного до словесно-логічного мислення наочність (в якості підтримки розумових операцій) допомагає опанувати знання про одиниці різних мовних рівнів. Окрім того, вона покращує результати запам'ятовування.

Ефективність уроку української мови залежить від доречності обраної наочності та вдалого планування роботи з нею. Важливо, щоб наочність не розосередила увагу учнів, сприяла реалізації мети уроку. Немале значення має оформлення наочного засобу.

Використання сучасних інформаційних технологій навчання значно розширює можливості унаочнення освітнього процесу. Так, зовсім інші освітній потенціал (порівняно з традиційною дошкою) має інтерактивна дошка, яка дозволяє «взаємодіяти» з мовним матеріалом і відповідає сучасним інтересам учнів. Нинішній процес вивчення української мови збагачений таким видом наочності, як комп'ютерні презентації (можливість розробки яких базується на програмі Power Point) та дозволяє структуровано подати інформацію та застосувати на слайдах різноманітні види зорової наочності (у вигляді звичайних ілюстрацій, анімації, інтерактивних моделей та ін.).

У шкільній практиці викладання української мови розповсюджені таблиці. За допомогою медіатехнологій таблиці можна перевести зі статичної у динамічну форму та залучити до процесу їх створення учнів. Тут є місце, по-перше, покроковій побудові таблиці, алгоритму відповідно до етапів опанування мовного поняття, виведення орфографічного правила і под. варіанти, що відображають логіку розгортання пізнавального процесу. По-друге, є можливість відтворення наочності з окремих її складових за принципом пазлів (порівн. комбінування таблиці пар дзвінких та глухих приголосних). По-третє, це може бути трансформація наочності, наприклад, шляхом скорочення

ілюстративного матеріалу, що використовувався на етапі спостереження та аналізу мовних фактів.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, на сучасному уроці української мови мають місце якісно інші засоби наочності зі значно ширшим, ніж у традиційних, обсягом можливостей. Це по-перше. По-друге, традиційне унаочнення (наприклад, у вигляді таблиць, схем, алгоритмів) завдяки його перенесенню на мультимедійну основу теж змінює свій освітній потенціал, зі статичного перетворюється на динамічне з широкими варіативними можливостями. Перспективним напрямком подальших досліджень бачимо розгляд методики використання модернізованої наочності для вирішення конкретних завдань початкового курсу української мови.

Література

1. Ключова Т. Реалізація принципу наочності на уроках у початковій школі засобами інформаційних технологій навчання. Таврійський вісник освіти. 2013. №3. С. 10–16.
2. Шлапак М. Наочність як засіб активізації розумової діяльності учнів. URL: <https://vseosvita.ua/library/dopovid-naocnist-ak-zasib-aktivizacii-rozumovoi-dialnosti-uchniv-211344.html>

Олександра Токар,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
факультету початкової освіти
Університету Ушинського
Науковий керівник: к.філол.н., доц. М. А. Сокаль

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ВИРІШЕННІ ЗАВДАНЬ МОВНОЇ ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Статтю присвячено актуальному питанню дослідження проєктної діяльності як способу вирішення нових освітніх вимог до підготовки молодших школярів. На основі аналізу наукових джерел, педагогічної практики авторка розглядає загальнонавчальний потенціал проєктів та їх доцільність для вирішення завдань початкового курсу української мови.

Ключові слова: проєктна діяльність, початкова школа, мовна освіта учня

The article is devoted to the topical issue of research of project activity as a way to solve new educational requirements for the preparation of junior schoolchildren. Based on the analysis of scientific sources, pedagogical practice, the author considers the general educational potential of projects and their feasibility for solving the problems of the initial course of the Ukrainian language.

Key words: project activity, primary school, language education of a student

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Серед основних проблем, що розв'язує вчитель нової української школи (НУШ) – це навчити учнів мислити, синтезувати знання, активно діяти, вирішувати практичні завдання, з інтересом ставитись до навчання, успішно взаємодіяти. Необхідність їх вирішення активізує пошук продуктивних форм навчання, «однією з яких є метод проєктів» [2, 44].

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянута проблема і на які спирається автор. Дослідженню різних аспектів проєктної діяльності присвячено

багато наукових публікацій. Висвітлюються питання її відповідності сучасним підходам до організації освітнього процесу (Т. Башинська, З. Таран І. Єрмаков, С. Шевцова, Д. Пузіков та ін.), розглядаються особливості проєктної педагогічної технології (О. Пометун, Л. Пироженко, О. Пехота, О. Рибіна, Л. Забродська, О. Онопрієнко, А. Цимбалару, Л. Хоружа та ін.), розкриваються особливості її реалізації у початковій школі (С. Жуковська, О. Онопрієнко, А. Зиммельдінова, О. Савченко та ін.). В умовах модернізації системи початкової освіти та змін у змісті навчання учнів у НУШ можна припустити актуальність розгляду питань використання проєктної діяльності як ефективного підходу до компетентісно орієнтованого навчання молодших школярів.

Мета дослідження – розглянути можливості використання проєктного навчання для вирішення завдань загальноосвітньої та предметної підготовки учнів в межах програмових вимог початкового курсу української мови.

Виклад основного матеріалу.

Зміст проєктної діяльності учнів, за О. Онопрієнко, «полягає в мотивованому досягненні свідомо поставленої мети для створення творчих проєктів та у забезпеченні єдності й наступності різноманітних аспектів процесу навчання» [1, 53]. Серед головних переваг цього методу називають такі: спрямованість на досягнення конкретного результату на основі застосування наявних знань для розв'язання пізнавальних і практичних завдань, комплексний характер діяльності, розвиток комунікативних (зокрема, комунікативно-мовленнєвих) навичок учнів, їх розумових здібностей (аналізувати, висувати припущення, систематизувати, обґрунтовувати думку, робити висновки). Таким чином, із загальнодидактичної точки зору проєктна діяльність – це ті «комфортні» умови, в яких дитина навчається вчитися. Для реалізації завдань початкової школи це є дуже важливим, адже молодший школяр тільки-но починає набувати досвіду навчальної діяльності.

У початковій школі проєкти найчастіше мають міжпредметний характер. Це створює можливості інтегрування знань з різних предметів, що, у загальному сенсі, сприяє формуванню у молодшого школяра цілісної картини світу. У проєктах учні залучаються до групової, колективної діяльності, це робить процес навчання інтерактивним. Спілкування з іншими членами класного колективу, дорослими учасниками проєкту, відповідальність за вирішення поставлених перед групою завдань та усвідомлення їх значущості сприяє соціалізації учнів.

Тематика проєктів для мовно-літературної галузі початкової школи дуже широка і залежить від низки позалінгвістичних умов, серед яких: місцезнаходження школи, вікові можливості учасників проєкту, соціальний фактор (в аспекті отримання інформації, організації презентації). На думку акад. О. Я. Савченко, доречними в початкових класах можуть бути проєкти на такі теми: «Як писали наші предки?», «Чому люди розмовляють різними мовами?», «Я хочу сказати своє слово», «Візьму перо і спробую» та ін. ([2, 302]). Залежно від теми визначається тип проєкту: ігровий (переважає на I циклі початкової освіти), інформаційний, прикладний, творчий. Особливо важливим є факт формування у проєктній діяльності комунікативно-мовленнєвих умінь учнів, засвоєння ними правил людського спілкування. У навчальних діалогах,

монологів-презентаціях діти вчатья ясно висловлювати свою думку, слухати та розуміти інших, таким чином формується їх комунікативна компетентність.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, як бачимо, проєктна діяльність здатна бути варіантом досягнення мети початкової освіти, яка передбачає «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей та розвиток самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують її готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві, продовження навчання в основній школі» [3, 1]. Перспективи дослідження бачимо у висвітленні проєктної діяльності як продуктивного методу вирішення завдань змістових ліній початкової мовної освіти.

Література

1. *Онопрієнко О.* Управління проєктною діяльністю молодших школярів. Навчання і виховання учнів 4 класу: метод. посіб. для вчителів. Київ: Початкова школа, 2005. С. 53–64.
2. *Савченко О.* Дидактика початкової освіти: підручник. Київ: Грамота, 2012. 504 с.
3. *Типова освітня програма для 1–2 класів НУШ (Савченко О. Я.).* URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

Тетяна Торопова,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
факультету іноземних мов
Університету Ушинського
Науковий керівник: к.пед.н., доц. О. М. Трубіцина

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ГОВОРІННІ ІНТЕГРОВАНО З ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЮ КОМПЕТЕНТНІСТЮ

Статтю присвячено актуальному питанню дослідження професійно орієнтованої компетентності в говорінні майбутніх викладачів англійської мови інтегровано з інформаційно-комунікаційною компетентністю, відбору навчального матеріалу та інформаційно-комунікаційних технологій, розробці комплексів вправ і завдань.

Ключові слова: майбутні викладачі англійської мови, професійно орієнтована компетентність в говорінні, інформаційно-комунікаційна компетентність, інформаційно-комунікаційні технології.

The article is devoted to the integrated building of professionally oriented speaking competence and information-communicative competence of prospective teacher trainees majoring in English, selection of teaching materials, information and communication technologies, elaboration of the sets of exercises and assignments.

Key words: prospective teacher trainees majoring in English, professionally oriented speaking competence, information-communicative competence, information and communication technologies, system of exercise and assignments.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

У сучасних українських реаліях зростають вимоги до підготовки викладачів англійської мови з високим рівнем професійно орієнтованої англомовної комунікативної компетентності, здатних не лише ефективно реалізувати міжкультурне спілкування, виступаючи при цьому медіаторами культур, а й методично коректно організувати навчальний процес із залученням ефективних інформаційно-комунікаційних технологій.

Одним із компонентів англійськомовної комунікативної компетентності є компетентність в говорінні, яка забезпечує ефективне усне спілкування з урахуванням мовних, мовленнєвих, соціокультурних норм, ситуації, намірів тощо. Тому формування професійно орієнтованої англійськомовної компетентності в говорінні є важливим завданням іншомовної підготовки магістрантів – майбутніх викладачів англійської мови [2].

Виклад основного матеріалу. Різні аспекти проблеми формування іншомовної компетентності в говорінні студентів закладів вищої освіти досліджували О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецька, С. Ніколаєва, Л. Бондар, О. Дацків, І. Задорожна, Л. Максименко, Л. Сажко, А. Бернс (A. Burns), Ч. Го (Ch. Goh), С. Торнбері (S. Thornbury) та ін.

Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх фахівців стало предметом наукових розвідок українських і зарубіжних учених: В. Бикова, О. Бігич, Р. Гуревича, М. Кадемія, С. Литвинової, Н. Морзе, О. Овчарук, Є. Полат, О. Спіріна, Т. Лайоші (T. Liyoshi), Р. Гріффіт (R. Griffith), Н. Султан (N. Sultan) та ін.

І все ж, незважаючи на постійну увагу дослідників до окремих аспектів проблеми, на сучасному етапі ця тема залишається недостатньо розробленою.

Фахівці з методики навчання іноземних мов визначають говоріння як усний продуктивний вид мовленнєвої діяльності, за допомогою якого реалізується усне спілкування іноземною мовою як у діалогічній, так і в монологічній формах. Структуру акту говоріння складають: мета, мотив, в основі якого лежать потреби мовців, предмет, який складають думки мовців, продукт, що є самим висловлюванням відповідно у діалогічній чи монологічній формах, результат, що зокрема полягає у вербальній чи невербальній реакції адресата чи адресатів на висловлювання [3].

Практичне значення одержаних результатів полягає у здійсненні відбору навчального матеріалу та інформаційно-комунікаційних технологій, розробці комплексів вправ і завдань, щодо інтегрованого формування у майбутніх викладачів англійської мови професійно орієнтованої компетентності в говорінні та інформаційно-комунікаційної компетентності.

Інформаційно-комунікаційну компетентність майбутніх викладачів англійської мови було визначено як здатність ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології у процесі професійної діяльності, відбираючи та наповнюючи їх з урахуванням ситуації, індивідуальних особливостей студентів та їх інтересів, а також застосовувати ці технології для власного особистісно-професійного розвитку [4].

Аналіз психологічних і методичних передумов формування у майбутніх викладачів англійської мови професійно орієнтованої компетентності в говорінні інтегровано з інформаційно-комунікаційної компетентністю дає змогу акцентувати на вагомості розвитку дивергентного мислення цих фахівців і виокремити вебквест із застосуванням презентації та ділової гри як ефективну технологію цього процесу.

Висновки і перспективи дослідження. Визначено, що інтегроване формування у майбутніх викладачів англійської мови професійно орієнтованої компетентності в говорінні та інформаційно-комунікаційної компетентності повинно здійснюватись на засадах комунікативно-діяльнісного, соціокогнітивного та інтегрованого підходів, у межах яких виділено принципи комунікативної активності, автентичності, ситуативності, рефлексивності, реалізації міжпредметних зв'язків, домінувальної ролі говоріння, інформаційно-технологічного спрямування навчальної діяльності з метою формування професійно орієнтованої англомовної компетентності в говорінні [1].

Література

1. Бурак М. Ефективність методики взаємопов'язаного формування в майбутніх викладачів англійської мови професійно орієнтованої компетентності в говорінні та інформаційно-комунікаційної компетентності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. № 1 (85). С. 3–17. 2. Дацків О. П. Методика формування вмінь говоріння у майбутніх учителів англійської мови засобами драматизації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2012. 321 с. 3. Задорожна І. П. Організація самостійної роботи майбутніх учителів англійської мови з практичної мовної підготовки: монографія. Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2011. 414 с. 4. *Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів*. За заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.

Надія Хмельнюк,

*здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
факультету іноземних мов
Університету Ушинського*

Науковий керівник: к.пед.н. О. О. Негривода

НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено підготовці майбутніх вчителів іноземних мов, а саме формування англомовної компетентності в діалогічному мовленні в перший рік навчання в мовному ЗВО. Визначено стратегічну лінію навчання, компонентний склад змісту навчання професійно орієнтованої компетентності в діалогічному мовленні майбутніх викладачів англійської мови.

Ключові слова: англійська мова, діалогічне мовлення, компетентність, професійно орієнтовані навички і вміння, майбутній учитель.

The article is devoted to the problem of training future teachers of foreign languages, especially to the development of English competence in Dialogic speech in the first year of study in the linguistic University. The strategic line of training is defined and the content components of professional competence in English interaction of the teachers to be are determined.

Key words: English, competence, dialogical speech, interactive communication, future teacher.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток політичних, економічних і культурних зв'язків України розширює сфери професійного спілкування іноземною мовою (ІМ), тому актуальним постає питання про підготовку кваліфікованих спеціалістів, здатних здійснювати ефективну співпрацю із зарубіжними колегами. Оскільки міжнародні контакти значно поширилися майже в усіх суспільних сферах, то не минули вони й сферу освіти. Оскільки практичною метою навчання ІМ є оволодіння нею як засобом спілкування на міжнародному рівні, вміння обирати лінгвістичну форму і способи висловлювання, адекватні щодо ситуації спілкування, цілей і намірів, соціальних і функціональних партнерів спілкування [4, 63], а професійною метою – формування у студентів професійної компетентності шляхом ознайомлення їх з різними методами і прийомами навчання ІМ.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження проблеми формування професійно орієнтованої компетентності (ПОК) у діалогічному мовленні (ДМ) необхідно визначити зміст навчання іншомовного ДМ. Під змістом навчання розуміють все те, чого викладач повинен навчити, а студент засвоїти у процесі навчання [7, 122]. За Н. Д. Гальсковою і Н. І. Гез, зміст навчання – це категорія, яка постійно змінюється і розвивається, в якій відображаються предметний і процесуальний аспекти змісту навчання [2, 123]. Послідовники школи Г. В. Рогової виділяють три компоненти змісту навчання: лінгвістичний, психологічний і методологічний [6, 16]. Зарубіжні методисти для позначення поняття “зміст навчання” використовують термін “syllabus” [8, 9] як поєднання двох компонентів мовного й емпіричного (linguistic and experiential) [9, 30].

Проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови була об'єктом досліджень у працях багатьох науковців – С. В. Роман, Т. П. Камаєва, О. Б. Репп, І. В. Коломієць, Л. В. Ананьєва, О. В. Пінська, Т. О. Стеченко, О. Б. Бігич, В. В. Перлова, Л. В. Гайдукова та ін. Проте питання професійної підготовки науково-педагогічних кадрів, які працюватимуть у вищій школі, не було широко досліджене, що дає підстави стверджувати, що проблема формування іншомовної комунікативної компетентності і особливо такого її складника, як професійно орієнтованої компетентності у діалогічному мовленні майбутніх викладачів, все ще залишається недостатньо теоретично і практично дослідженою, що і зумовлює необхідність розгляду цього питання.

Предметний аспект ПОК у ДМ включає сфери спілкування – зони комунікації, які склалися історично і яким властиві певні цілі, мотиви, форми та мовні засоби [1, 299]. За В. Л. Скакіним, існує 8 сфер спілкування: 1) соціально-побутова; 2) сімейна; 3) професійно-трудова; 4) соціально- культурна; 5) сфера суспільної діяльності; 6) адміністративно-правова; 7) сфера ігор і розваг; 8) сфера

масових видовищ [5]. Згідно з предметом нашого дослідження актуальною є *професійно-трудова сфера* спілкування, де, за Л. В. Скалкіним, мовлення виступає засобом вирішення проблем і завдань, що впливають з професійних відносин і мають професійний характер [5, 63]. 1) Однією з найважливіших психологічних особливостей ДМ є його ситуативність, тому існує чітка співвіднесеність ДМ з ситуацією [3, 147], що спонукає до мовлення, комунікації, тому її називають комунікативною. За визначенням В. Л. Скалкіна, *комунікативна ситуація* – це динамічна система взаємодіючих конкретних факторів об'єктивного і суб'єктивного плану, які залучають людину до мовної комунікації, визначають її мовленнєву поведінку в рамках одного акту спілкування [5, 5]. Саме тому комунікативні ситуації моделюють акти мовлення, типові для виділеної сфери спілкування. Услід за Н. Д. Гальською і Н. І. Гез, ми вважаємо, що в навчальному процесі викладач ІМ повинен моделювати ситуацію спілкування з усіма властивими їй параметрами і в такий спосіб розвивати у студентів вміння використовувати мовні засоби відповідно до ситуацій [2, 128]. У межах професійно-трудової сфери спілкування ми виокремили характеристики комунікативних ситуацій, зобразивши їх схематично. Це – місце, учасники спілкування, предмет і мета спілкування.

Висновки і перспективи дослідження. На основі проведеного аналізу щодо компонентів змісту навчання англomовної ПОК у ДМ ми визначили, що предметний аспект змісту навчання включає професійно-трудова сфера спілкування, якій властиві комунікативні ситуації, теми, тексти, комунікативні наміри і знання, а процесуальний аспект – навички та вміння іншомовного спілкування (вміння аудіювання та говоріння), загально навчальні навички та вміння (вміння учіння і діяльність учіння), професійно орієнтовані навички та вміння **виконувати проектувальну, адаптаційну, організаційну, комунікативну, мотиваційну, контролюючу і дослідницьку діяльність викладача АМ.**

Перспективи подальших наукових розвідок ми вбачаємо у дослідженні питань, що стосуються розробки та укладання кейсів, вправ, ситуацій, тестових завдань для формування професійно орієнтованої компетентності в діалогічному мовленні майбутніх викладачів.

Література

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва: Издательство ИКАР, 2009. 448 с. 2. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам : лингводидактика и методика : учеб. пособие для студ. лингв. и филол. фак. высш. учеб. заведения. Москва: Академия, 2004. 336 с. (Высшее профессиональное образование: иностранные языки). 3. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : Підручник. Вид. 2-е перероб. Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с. 4. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: Курс лекцій: навч.-метод. посібник для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня “магістр”. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2011. 344 с. 5. Скалкін В. Л. Основы обучения устной иноязычной речи. Ленинград: Русский язык, 1981. 248 с. 6. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс лекций: Пособие для студентов пед. вузов и учителей / Елена Николаевна Соловова. Москва: Просвещение, 2002. 239 с. 7. Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика: учебное пособие для преподавателей и студентов. Москва: Филоматис, 2004. 416 с. 8. Harmer J. The Practice of English Language Teaching.

Інна Хрустинська,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
філологічного факультету
Університету Ушинського
Науковий керівник: к.пед.н., доц. О. А. Кучерява

МЕТОДИ Й ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ 5 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено актуальному питанню формуванню творчої особистості учня, необхідною складовою якої на сьогодні виступає емоційний інтелект. Акцентовано увагу на методах та технологіях, що сприяють розвитку емоційного інтелекту учнів 5 класів на уроках української мови.

Ключові слова: емоційний інтелект, творчі здібності, педагогічні технології, мовна особистість.

The article is devoted to the topical issue of research of methods and technologies that promote the development of emotional intelligence of 5th grade students at Ukrainian language lessons. Based on the analysis of scientific sources, the author explores the importance of the development of emotional intelligence, gives examples, identifies promising areas of research.

Key words: emotional intelligence, creative abilities, pedagogical technologies, language personality.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. З розвитком комунікаційних технологій з'явилась потреба і в реформах у системі освіти. На сьогодні важливим виступає питання виховання всебічно розвинутого школяра, з творчим потенціалом, який легко орієнтується в швидко змінних умовах, здатний самостійно приймати рішення, може генерувати й використовувати нові ідеї, задуми, підходи, особистість зі сміливим мисленням, своєю точкою зору. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження можливостей і чинників розвитку емоційного інтелекту особистості учня. Особливо ця тема гостро постала в процесі глобальних змін у середній та вищій школі, яка спрямована до повної інтеграції у Болонську систему освіти [2, 136].

Впроваджуючи нові, нестандартні технології, методи навчання, вчитель орієнтує учнів на здобуття нових знань, реалізацію своїх творчих здібностей, прагнення до самореалізації.

Аналіз наукових досліджень. Проблема розвитку творчих здібностей учнів порушувалась у працях вітчизняних і зарубіжних педагогів, психологів (Б. Теплова, О. Вознюка, Дж. Гілфорда, О. Дубасенюк, В. Моляки, О. Музики, В. Роменця, С. Рубінштейна, В. Сухомлинського, А. Хуторського та ін.), питання формування творчої особистості досліджували П. Авачов, В. Андрієв, Т. Ільїна, М. Данилов та інші. Термін «емоційний інтелект» був запропонований

Дж. Майером і П. Саловеєм (Mayer J.D., Salovey P, 1993.). Пізніше ця проблема набула подальшого розкриття в книзі журналіста й психолога Д. Гоулмана (Goleman D.,1995) [2, 135].

У численних наукових працях загалом описано теоретичні положення, які визначають методологію проблеми розвитку емоційного інтелекту школярів у процесі навчання української мови. У статті ми поставили за **мету** описати методичні прийоми й технології розвитку емоційного інтелекту учнів 5 класів на уроках української мови з опорою на основні положення концепції «Нова українська школа».

Виклад основного матеріалу. Як відомо, вперше термін «емоційний інтелект» було вжито в працях Дж. Мейера і П. Селовея. Науковці, розробляючи методику його вимірювання, оцінювали здатність аналізувати емоції і використовувати їх для покращення розумової діяльності [4, 159].

Не викликає сумнівів те, що уроки української мови і літератури мають значні резерви для формування і розвитку учнів. При цьому, як підкреслює О. М. Шуневич, робота вчителя на уроках української мови над розвитком емоційного інтелекту мовної особистості учня має носити системний характер і не може обмежуватися лише окремими уроками [4, 159].

Для формування емоційного інтелекту використовуються педагогічні технології, які спрямовані на емоційну активізацію, що є необхідною умовою продуктивної інтелектуальної діяльності учнів. З-поміж них, Н. В. Снопик, виокремлює такі:

- технологія особистісно орієнтованого розвивального навчання;
- проектна технологія;
- технологія критичного мислення;
- технологія вітагенного навчання;
- технологія едьютеймента;
- технологія бриколажу
- технологія модерації;
- технологія арт-терапії [3].

Існує велика кількість вправ на розвиток емоційного інтелекту, які можна використовувати на уроках української мови в 5 класі. Наведемо приклади за працею Н. В. Снопик та співавторів:

Мотивація (формування пізнавального інтересу): «Телефонія», «Здивуй», «Епіграф», «Дерево пророцтв», «Інтрига», «Цікавий факт», використання притч, афоризмів, мовленнєвих виразів.

Соціальні навички (комунікація): «Разом МИ - команда», «Я - письменник», створення анкет.

Саморегуляція (поведінка соціально-прийнятним способом): «Чесний стілець», «Недописаний рукопис», «Може бути й інакше».

Емпатія (співпереживання): «Розфарбуй свої почуття, «Трикутник Волта Діснея», «Мудборд, або дошка настрою».

Самосвідомість (самоідентифікація): «Подвійне дно», «Слід автора» [3].

На початку уроку української мови в 5 класі, а саме на мотиваційному етапі, можна використати вправу, яка називається «**Дерево пророцтв**». Її суть полягає

в тому, що після того як вчитель оголошує тему уроку, учні по черзі спробують передбачити, про що буде йти мова на уроці, що нового вони дізнаються, що будуть вивчати тощо. Цю вправу можна оформити у вигляді дерева, яке учні, по черзі, прикрасять «листочками» зі своїм передбаченням.

Наприклад: під час вивчення теми «Групи слів за значенням: синоніми, антоніми, омоніми (повторення й поглиблення)» можна написати такі «пророцтва»: «Сьогодні я загадаю, що таке синоніми», «Я дізнаюсь багато нових слів» тощо.

На етапі підсумку уроку варто провести рефлексію з метою узагальнення думок, вражень, почуттів учнів, тобто їхнього загального емоційного стану.

Наприклад: загальновідома **вправа «Мікрофон»**:

- ✓ Що корисного для себе ви дізналися на сьогоднішньому уроці?
- ✓ Що вас найбільше зацікавило? Що найбільше вразило?
- ✓ Які труднощі у вас виникли при вивченні нової теми?
- ✓ Як їх можна подолати?
- ✓ Які емоції у вас переважають наприкінці уроку?

Щоб навчити учнів аналізувати життєві ситуації спілкування, комунікативно доречно використовувати мовні засоби, у тому числі й невербальні, наприклад, Н. В. Снопик рекомендує застосувати **метод дискусії з елементами ігрового моделювання**, як-от:

Ви відвідуєте заняття школи дизайнерів інтер'єрів. Вам запропонували оформити класну кімнату. Продумайте кольорову гаму, декор, меблі. Опишіть кімнату, яку ви уявляєте. Переконайте фахівців у доцільності оформлення кімнати в запропонованому варіанті. Використовуйте у своїй відповіді іменники та прикметники, складні речення [3].

За словами О. М. Шуневич, сучасна мовна особистість – це людина, яка не лише досконало знає мову, усвідомлено творчо нею володіє, а й користується мовою як органічним засобом самотворення, самоствердження і самовираження, розвитку власних інтелектуальних та емоційно-вольових можливостей, засобом соціалізації особистості в певному суспільстві. Розвинутий емоційний інтелект є пропускнуою здатністю, що дає змогу мовній особистості повною мірою використовувати інтелектуальні здібності у процесі мовлення [4, 159].

Висновки і перспективи дослідження. У підсумку наголосимо, що виховання творчої особистості – одне з пріоритетних завдань Нової української школи. Велику роль у виконанні цього завдання відіграють інтерактивні педагогічні технології, вправи на розвиток емоційного інтелекту та нестандартні уроки. Саме вони дають змогу проявити учням свої творчі здібності.

Література

1. Латишина Т. Н. Развитие эмоционального интеллекта школьников. Академический вестник. 2012. №1(5). С. 119 – 126. 2. Прахова С. А., Макаренко Н. М. Формування емоційного інтелекту як необхідної компетенції на шляху соціалізації дитини. Психологічний журнал. 2020. № 6. С.134 –142. 3. Снопик Н. В., Тимошенко Ю. Ю., Данишина Л. Л., Формуємо успішну особистість. Розвиток емоційного інтелекту на уроках філологічного циклу. 2018. URL: <https://docs.google.com/document/u/0/>. 4. Шуневич О. М. Умови післядипломної підготовки вчителів до формування емоційного інтелекту мовної особистості учня. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2016. № 1. С.155 –162.

Валентина Ястремська,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за першим (бакалаврським) рівнем
філологічного факультету
Університету Ушинського

Науковий керівник: к.філол. н., доц. В. І. Сподарець

НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ

У статті йдеться про національну ідею в драматичній поемі Лесі Українки «Бояриня», зокрема, про національний характер як один з вагомих чинників її творення.

Ключові слова: Леся Українка, «Бояриня», національна ідея, національний характер.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Творчість Лесі Українки безпосередньо пов'язана з соціальним та національним визвольним рухом свого народу. Письменниця глибоко розуміла роль і значення національної ідеї як ідейно-організаційного чинника цього руху. В драматичній поемі «Бояриня» вона звернулася до історичної тематики не випадково, адже історія України – це нескінченні змагання за право бути господарем на своїй землі, за право будувати власну державу і почуватися в ній щасливо. Початок ХХ століття обіцяв значні зрушення на цьому шляху, і письменниця активно включилася в загальну справу. Своїм твором вона намагалася застерегти спільноту від можливих помилок, аби провідники, врахувавши досвід боротьби, більш чітко сформулювали свої завдання і згуртували народні маси на їх успішну реалізацію. На жаль, не склалося як гадалося, і Україна майже на століття втратила можливість вільного і самостійного розвитку. В новому столітті знову з'явився шанс, тож глибокий аналіз ментальності української людини, який ми знаходимо в «Боярині» Лесі Українки, може бути вагомим аргументом в осмисленні і формуванні національної ідеї українства. У цьому, на наш погляд, і полягає актуальність обраної теми, її зв'язок з практичними завданнями нації.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянута проблема і на які спирається автор. Варто нагадати: драматична поема «Бояриня» була написана 1910 року, а опублікована вже по смерті автора – 1914 року. Було ще два видання – 1918 та 1923 років, але потім з відомих причин твір мовби випав з літературного процесу. Він не друкувався і навіть не згадувався дослідниками творчості Лесі Українки. Активно цікавитися поемою почали вже в роки незалежності України, тому аналітичних матеріалів на цю тему обмаль. Серед досліджень, використаних в роботі, фундаментальна праця Д. Донцова «Поетка українського рісорджіменту (Леся Українка)» 1921 року, окремі статті М. Драй-Хмари [3], Г. Могильницької [4], В. Агєєвої [1] та ін., в яких розглянуті різні аспекти досліджуваного питання. Зокрема, національна ідея крізь призму художніх образів, її естетика тощо.

Виклад основного матеріалу. Про українську національну ідею міркують ще від часів Пилипа Орлика, далі, кирило-мефодіївців. Нею пройнята творчість Т. Шевченка, П. Куліша, М. Максимовича, М. Костомарова, І. Нечуя-Левицького, М. Драгоманова, О. Потебні... Вона просвічує в змаганнях за суверенну республіку часів козацької демократії, в стражданнях колоніального рабства, в боротьбі за незалежність УНР, у визвольно-бойовому кличі УПА «здобути або вмерти». Сьогодні національну ідею піднесла Революція гідності. Реально оцінити суспільно-політичні процеси допомагає досвід минулих часів. Не зрозумівши і не усвідомивши надбань попередніх поколінь, ми приречені йти у пільмі, творити державу в надії на випадок, а не покладаючись на досвід і власні сили.

Активним націєтворчим рухом в історії України позначене ХІХ ст., зокрема друга його половина. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. українська інтелігенція значну увагу приділяла теоретичному осмисленню української національної ідеї, а також питанню її практичної реалізації. Леся Українка належала до представників українського рісорджіменту, для яких висока протомета національного відродження, розбудови й утвердження суверенітету української держави була не просто справою честі, а саме наскрізною і визначальною духовною субстанцією світогляду та життєтворчості (М. Жулинський). Національна ідеологія письменниці, свого часу наголошував Д. Донцов, була «щось зовсім нове. На місце пацифізму – поставила вона ідею войовничого націоналізму, що був для неї ціллю в собі... На місце раціоналізму і утопізму, що видумав «кращі ідеали», – волюнтаризм. Замість харитативного жалю до подавлених активну ненависть до переможців, замість так розширеного в нашій поезії розкошування в почутті жалю до подавлених, насолоди у власних сльозах, ніцшівське *werdet hart!* На місце холодного інтелектуалізму – релігійність фанатика; де досі вихідною точкою був біль і терпіння, принесла вона ображене почування і унесення гарячкою боротьби. Способом там була – еволюція, в неї – революція. Окруження, для якого робила – були не «ближні», а «дальні», не світ сучасників, а світ нащадків...» [2, 167].

Драма «Бояриня» дуже дражлива як для царського режиму, так і для більшовицької влади, – це твір із національної історії, у якому Леся Українка подає художню інтерпретацію трагічної доби, що тривала чверть століття після смерті Богдана Хмельницького, відомої в історії України як «Руїна». Драма, у якій письменниця на тлі українсько-російських стосунків зуміла переконливо показати найбільш вразливі сторони українського національного характеру, що були великою загрозою у справі формування і реалізації української національної ідеї.

Леся Українка добре знала історію, побут доби, про яку писала. Вона цілком адекватно відтворила не тільки дух епохи, стиль мислення представників різних станів, але й деталі звичаїв, поведінки, одягу, інтер'єру та ін. Свідчить це про українську ідею в її світогляді як епіцентр болів, роздумів про національну перспективу, прагнення окреслити причини й наслідки її занепаду. Головне ж – уклала в текст пристрасне бажання бачити народ вільним, гордим, свідомим

своєї моральної сили. Осудила зневіру рабів, покору, пристосуванство і пристосуванців.

Огляд наукових джерел, у яких порушуються питання щодо змісту, структури, функцій національної ідеї, й української зокрема, засвідчив багатополарність поглядів щодо її сутності, а відтак і значну кількість потрактувань цього феномену, які відрізняються одне від одного залежно від того, на чому концентрує свою увагу дослідник: від боротьби за соціальне і національне визволення, реалізації загальнолюдських демократичних цінностей в незалежній Україні до погляду на свою національну спільноту як на єдиний організм, суб'єкт історичного процесу.

Просторово-часова характеристика змісту й значна кількість концептуальних підходів до опису феномену національної ідеї практично унеможливають однозначне визначення цього поняття. Наприклад, за часів Хмельницького національною ідеєю стало здобуття державної незалежності. Для Шевченка - це дотримання загальнолюдських цінностей у вільній Україні. Грушевський основу української ідеї вбачав у праві українського народу на самовизначення. Для Лесі Українки – це революційна боротьба за національну і політичну волю України. Праці сучасників (Л. Лук'яненка, П. Долганова, О. Забужко, С. Іванової, П. Кононенка, В. Пасічника, В. Смолія) дозволяють сформулювати наступні складники української національної ідеї: суверенність, соборність, державність, політична незалежність, національна свобода, загальнонаціональна самоідентифікація, наявність національного ідеалу, що зв'яже воедино минуле, теперішнє і майбутнє нації.

Духовні цінності й символи нації, що втілюють етнічне самоусвідомлення, державотворчі прагнення, національну свободу, зафіксовані насамперед у мові твору й актуалізуються у мовленні персонажів, зокрема через специфічні групи національно маркованої лексики, у використанні архаїчної лексики, що дозволяє відтворити різні сторони соціально-економічного життя народу, його культурні традиції, особливості побуту та звичаїв в описуваний час.

Висновки і перспективи дослідження. Драматична поема «Бояриня» показала палке прагнення Лесі Українки долучитися до складного і вкрай необхідного процесу творення української національної ідеї. Вона підкреслює ті риси українського національного характеру, які заважають процесу: це перш за все якась теляча покірність долі, що межує із зрадництвом, покора і пристосуванство (Степан), брак рішучості в діях і принциповості позиції (Оксана). Перспектива дослідження, наш погляд, полягає у більш ґрунтовному аналізі психології героїв аналізованого твору, що дасть можливість зрозуміти глибинні мотиви їх поведінки, а отже, зробити висновок про засади і принципи виховання справжніх патріотів вітчизни, оскільки процес творення національної ідеї, як було вже підкреслено, всетривалий.

Література

1. Агеєва В. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації: монографія. Київ: 2001. 264 с. 2. Донцов Д. Поетка українського рiсорджiменту (Леся Українка). Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. (у трьох книгах). Книга перша. Київ 1994, С.149 – 183. 3. Драй-Хмара М. Бояриня / Леся

Українка. Бояриня. Київ, 1991. С. 3 – 29. 4. *Могильницька Г.* Руїна держави і руїна душі (Драма Лесі Українки «Бояриня»). *Дивослово*. 2007. № 5. С. 17 – 21.

Наукове видання

**ЛІНГВІСТИКА Й ЛІНГВОДИДАКТИКА: ЗДОБУТКИ І
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

26-27 листопада 2020 року

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

Збірник тез

Рецензенти: Сподарець В. І., Мельник С. М.

Відповідальний за комп'ютерну верстку – Тетяна Євтушина

Рекомендовано до оприлюднення 26.11.2020 р.

Формат 60x90/16.

УМ.-ДРУК. АРК. 8.